

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

СТУДЕНТСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Випуск №9
2023

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ГЛУХІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

Студентські
історичні студії

Випуск № 9

Глухів 2023

УДК 94 (477) (477. 52)
ББК 63. 3 (4Укр)

С-88 **Студентські історичні студії: зб. наукових праць студентів.**
Випуск 9. – Глухів : ГНПУ ім. О. Довженка, 2023. – 198 с.

Редакційна колегія:

Гриценко Андрій Петрович, завідувач кафедри історії, правознавства та методики навчання, доктор педагогічних наук

Чумаченко Олена Анатоліївна, доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання, кандидат історичних наук

До збірника увійшли статті, підготовлені здобувачами вищої освіти першого (бакалаврського) та другого (магістерського) ступеня вищої освіти, що навчаються за спеціальністю «Історія та правознавство».

Статті є науковим доробком з питань історії України, всесвітньої історії, методики викладання навчальних предметів громадянської та історичної освітньої галузі. Відновлена рубрика «Філософія». Матеріали збірника можуть бути рекомендовані студентам, учителям закладів загальної середньої та фахової передвищої освіти, спеціалістам у галузі історії, всім, хто цікавиться історією.

Рекомендовано до друку рішенням вченої ради Навчально-наукового інституту філології та історії Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, протокол № 12 від 27 грудня 2022 р.

УДК 94 (477) (477. 52)
ББК 63. 3 (4Укр)

©Автори статей, 2023

ЗМІСТ

Секція «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

<i>Аторін Денис</i>	
Полтавська битва в історії України.....	7
<i>Бабенко Дмитро</i>	
Олександр Довженко – творець поетичної кіноповісті.....	11
<i>Бондарчук Марина</i>	
Порівняльна характеристика Конституції УРСР 1978 року та Конституції України 1996 року.....	17
<i>Ворона Поліна</i>	
Правотворчий процес Ярослава Мудрого.....	23
<i>Гриценко Вадим</i>	
Значення посади генерального писаря для діяльності представників козацько-старшинського роду Савичів.....	29
<i>Гриценко Віталій</i>	
Розвиток культури України в умовах сучасної російсько-української війни.....	35
<i>Завгородня Антоніна</i>	
Русифікація України в праці Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація».....	39
<i>Кащенко Валерія</i>	
Роль Леопольда Кеніга в соціально-економічному розвитку Тростянецьчини.....	43
<i>Кікот Олександр</i>	
Особливості підбору та розстановки керівних партійно-радянських кадрів у західній Україні (1944-1953 рр.).....	49
<i>Нікітіна Світлана</i>	
Характеристика педагогічної діяльності Миколи Неплюєва.....	54
<i>Просяник Роман</i>	
Заснування Українського союзу хліборобів-державників у контексті розвитку українського еміграційного консервативного руху.....	57

<i>Сірик Єлизавета</i>	
Формування та розвиток міжнародних відносин державних устроїв на території сучасної України на початку ХХ століття.....	63
<i>Спащанський Сергій</i>	
П'ятидесятницьке пробудження в УРСР 1920-х рр.....	66
<i>Усок Максим</i>	
«Карпатська січ» як одна з найбоездатніших організацій у Європі.....	70
<i>Федоров Владислав</i>	
Ісаак Мазепа та його спроби щодо згуртування сил українських соціал-демократів у післявоєнний період.....	76

СПЕЦІАЛЬНА РУБРИКА «МІКРОІСТОРІЯ»

<i>Ворона Поліна</i>	
Історія одного фото.....	80
<i>Щербак Олег</i>	
Автобіографія Миколи Костомарова як історичне джерело.....	84

Секція «ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ»

<i>Афанасієвська Анна-Марія</i>	
Витлумачення джерел Стародавньої Індії, у яких вжиті одиниці мір і ваги.....	89
<i>Ворона Поліна</i>	
Бахайські сади: історія та сучасність.....	92
<i>Гриценко Віталій</i>	
До питання участі Олександра фон дер Бригена в декабристському русі.....	95
<i>Дудченко Катерина</i>	
Містерія як жанр середньовічного релігійного театру.....	100
<i>Зенченко Антон</i>	
Масові репресії проти радянських німців в СРСР в 30-х та 40-х роках ХХ століття.....	103

<i>Зима Марина</i>	
Причини незавершеності наступальної кампанії РСЧА у січні-березні 1943 року.....	108
<i>Кікот Олександр</i>	
Культурні виклики сучасного світу в умовах глобалізації.....	114
<i>Ніколаєнко Єлизавета</i>	
Передумови та чинники євроінтеграції після другої світової війни.....	119
<i>Чуприна Ярослав</i>	
Форми правління та вплив церкви на розвиток Єрусалимського королівства.....	127

Секція
«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ»

<i>Ворона Поліна</i>	
Сутність героїко-патріотичного виховання, його мета, завдання та принципи в умовах російсько-української війни.....	134
<i>Завгородня Антоніна</i>	
Громадянська освіта як складова освітнього процесу в патріотичному вихованні школярів.....	140
<i>Завгородня Антоніна</i>	
Особливості введення сучасних інформаційних технологій з предметів громадянської та історичної освітньої галузі до освітнього процесу в умовах НУШ.....	143
<i>Лелюшкін Олександр</i>	
Законодавчі основи викладання історії в умовах НУШ. (Загальна характеристика нормативної бази викладання історії в НУШ).....	147
<i>Мойсієнко Вікторія</i>	
Формування національної ідеї шкільної історичної освіти в незалежній Україні.....	151
<i>Ніколаєнко Єлизавета</i>	
Сучасний урок правознавства в умовах нової української школи	156

Подшивалов Микола

Громадянська освіта як складова освітнього процесу в умовах НУШ..... **159**

Спащанський Сергій

Використання картографічних засобів на уроці з всесвітньої історії в умовах дистанційної форми навчання..... **163**

**Секція
«ФІЛОСОФІЯ»**

Барабаш Ірина

Актуальні проблеми сьогодення у філософії Г. С. Сковороди..... **168**

Зорева Галина

Григорій Сковорода про самопізнання та спорідненість виховання з природою..... **174**

Курган Кирило

Освітні ідеї Я. А. Коменського в сучасній педагогічній системі..... **180**

Рева Яна

Філософія проєкту «Нова українська школа» в сучасній системі освіти..... **185**

Шутко Катерина

Розуміння вчення про свободу за творчим доробком Імануїла Канта..... **194**

Секція «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ»

ПОЛТАВСЬКА БИТВА В ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Денис Аторін,

студент 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Петренко Наталія Миколаївна,
асистентка кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті аналізується роль Полтавської битви 1709 року в історії України, характеризуються основні події, що стали передумовами бою, та результати баталії.

Ключові слова: *Полтавська битва, Іван Мазепа, Карл XII, Петро I.*

Полтавська битва, що відбулася 27 червня (8 липня) 1709 року – одна з центральних подій великої Північної війни 1700-1721 років, яка вирішальним чином вплинула на її результати, а відтак і на долю всіх країн-учасниць. Ті події під Полтавою стали своєрідним поворотним моментом в історії Козацької України.

Цією битвою Москва поновила тривалу боротьбу задля отримання виходу до Балтійського моря зі Шведською Коронаю. Але Карл XII, молодий амбітний шведський король, не тільки протистояв агресії Північного союзу на чолі з

московським імператором Петром I, але й розгорнув потужний наступ на свої позиції в Північній і Східній Європі [2].

Коротко звернемося до історії подій. Після укладення миру з Туреччиною в серпні 1700 року цар Петро I разом із союзниками – Польщею, Данією і Саксонією – оголосили війну Швеції, щоб захопити на узбережжі Балтійського моря стратегічні шведські території.

Цар пред'являв до українців шалені вимоги під час війни. Замість того, щоб захищати свою землю від безпосередніх ворогів українці змушені були воювати проти шведської армії в далекій Лівонії, Польщі та Литві. До козацького війська іноземні старшини ставилися зневажливо, бо вважали гіршим. Загальне невдоволення козацтва політикою Петра I остаточно підштовхнуло Мазепу до пошуку іншого покровителя.

У 1708 році вся Україна була окупована московитами, які грабували будинки, православні церкви, вбивали українців. Порушивши всі домовленості, Петро I знищив українську армію, перетворивши козацькі полки на драгунські. Була припинена зовнішня торгівля. Стало зрозуміло, що Україна найближчим часом втратить свою автономію та стане частиною Московського царства [1].

Без зовнішньої військової допомоги на десятий рік війни Гетьманщина вже не могла воювати самостійно. Щоб утримати Гетьманщину на плаву більш-менш незалежною, будучи в оточенні потужних османів, Москви чи Речі Посполитої, дипломатичного маневрування було недостатньо. Потрібно було будувати державні та військові інституції, які дозволяли час від часу вдарити того чи іншого сусіда, як це робила, наприклад, Пруссія.

Остаточно Мазепа вирішив змінити курс після відмови царя захищати Україну від шведського війська. У 1707 року на нараді в Жовтці Петро I сказав гетьману захищатися як сам може. Цар порушив зобов'язання захищати Україну також і від

поляків, що було закладене в основу угоди 1654 року, і Мазепа перестав вважати себе зобов'язаним зберігати вірність.

Карл XII, прямуючи до Москви, 8 жовтня 1708 року повернув на територію України. Мазепа перейшов на бік шведів сподіваючись запобігти спустошенню земель. За ним йшло близько 3 тисяч козаків і членів старшини. Умови приєднання українців до Карла були викладені в підписаному навесні 1709 року пакті. За надання військової допомоги й провіанту Карл обіцяв захищати Україну й утримуватися від підписання миру із царем до повного звільнення держави з-під влади Московії та відновлення давніх українських прав. Значною групою українського населення, яка стала на бік Мазепи, були козаки. Вони заплатили високу ціну за це рішення. У травні 1709 року царські війська зруйнували Січ, а Петро I наказав стратити кожного полоненого козака на місці [2].

У квітні 1709 р. шведські полки стояли під Полтавою. 11 травня почалася повна облога фортеці. У той час у Полтаві стояло військо царя складом 4,5 тисячі із 30 гарматами. У шведів же налічувалося тільки 4 гармати та бракувало пороху зокрема і для рушниць [1]. Напередодні вирішального бою сил значно додалося.

Влітку 1709 року майбутнє становище Європи значно залежало від результату конфлікту між Росією та Швецією, епіцентр якого змістився на південь від Гетьманщини, під Полтаву, до невеликої Полтавської фортеці, що стояла на перехресті стратегічних шляхів [1].

27 червня (8 липня) розпочалася Полтавська битва, яка тривала 9 годин. Але сили з обох сторін були нерівними: армія шведів мала близько 16 тисяч воїнів і 4 гармати; а армія царя – 38 тисяч солдатів та 72 гармати. Зазнала поразки спроба українців на чолі з Мазепою вирватися з-під московського панування та стати на європейський шлях розвитку. Проте лишилася прикладом героїчного змагання за свободу України для наступних поколінь.

Із дня Полтавської битви завершився період панування шведів, Московське ж царство почало у свою чергу звільнятися від давнього ворога, який закрив вихід до Балтійського моря. В той же час Полтавська битва стала колосальним лихом не лише для Шведської імперії, а й для Європи; порушився попередній баланс сил – після Полтави влада від Шведської імперії перейшла до Московського царства, яке зміцніло і перетворилося на велику державу.

Можна сказати, що події 1709 року під Полтавою для українців – це, наприклад, те ж саме, що й для бельгійців битва під Ватерлоо 1815 року: на їхній території, але не за їх участю [3]. Але оскільки Полтавська битва та результат Північної війни мали вирішальні наслідки для подальшого розвитку європейської та світової історії, то ця війна і ця битва мають вплив і на формування нашої історії та державності. Це була не поразка, а подолання нового рубежу. Відбулася зміна еліт, гетьманат не припинив свого існування, автономія була створена на правових засадах. А для Петра I битва під Полтавою була дуже неочікуваною перемогою.

Список використаних джерел та літератури

1. Бондаренко О. 8 липня 1709 року відбулася Полтавська битва. URL: <https://ridna.ua/2020/07/8-lypnya-1709-roku-vidbulasya-poltavska-bytva/> (дата звернення 10.12.2022).
2. Чухліб Т. Полтава. Український рахунок. Український тиждень: веб-сайт. URL: <https://tyzhden.ua/History/231994> (дата звернення 10.12.2022).
3. Шурхало Д. Від Конотопа до Полтави: як за 50 років змінилася військова потуга Гетьманату. Радіо Свобода: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/30040671.html> (дата звернення 10.12.2022).

ОЛЕКСАНДР ДОВЖЕНКО – ТВОРЕЦЬ ПОЕТИЧНОЇ КІНОПОВІСТІ

Дмитро Бабенко,

студент 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У статті розкривається роль Олександра Довженка у створенні нового літературного жанру – кіноповість.

Ключові слова: *О. Довженко, кінематограф, кіноповість.*

Наділений великим талантом, О. Довженко органічно поєднав у своїй творчості кращі надбання світової цивілізації і рідного народу. Творча спадщина генія екрана і пера забезпечила йому місце серед найбільших світочів людства. Вустами художника народ виповідає світові себе, своє найзаповітніше. Саме з такою місією входить у царину світової культури О. Довженко, саме так сприймаються на всіх континентах та галузях мистецтва, в яких розгорталася діяльність митця, його гуманістична творчість.

«Світ ловив мене, але не спіймав» [1, с. 17]. Це геніальне сквородинівське узагальнення має досить відчутну аналогію в моральній концепції О. Довженка: «Благословляю вас, що не ввіймали ви мене. Що не дали мені в руки меча, ні клейнода, ні печаті, ні заборонного статуту. Що звільнили мене від тягаря

управління, не примусили забороняти, гнати, не терпіти, розлучати» [2, с. 6].

Таке суспільно-громадське і морально-етичне кредо великого режисера і письменника. Ще важливіше знати мистецьке кредо О. Довженка: «Якщо вибирати між красою і правдою, я вибираю красу. У ній більше глибокої істини, ніж у одній лише голій правді. Істинне те, що прекрасне. І коли ми не постигнемо краси, ніколи не зрозуміємо правди ні в минулому, ні в сучасному, ні в майбутньому... Краса – верховний учитель. Доказ цьому мистецтво – малярі, скульптори, архітектори, поети. Що б нам лишилося од Риму, од Ренесансу, коли б їх не було? У всьому людському я хочу шукати красу, себто істину» [2, с. 318–319]. Саме в цих рядках проявляється естетичні глибини О. Довженка та розкривається його особиста трагедія. Якщо зібрати звести до одного памфлету всі авторські творчі дороговкази письменника – вони складуть гімн протистояння правди мистецтва і злободенній реальності, якій не під силу зламати творчий порив митця.

О. Довженка можна назвати «доктором Парадоксом»: людина з двома великими пристрастями (кінематограф і література), двома біографіями (офіційною, канонізованою ще в радянські часи, й неофіційною, про яку заговорили після публікацій «Україна в огні» та «відредагованого» Ю. Солнцевою «Щоденника»), двома долями (одна – в Україні, інша – в Москві, в «обіймах великого диктатора»), двома світоглядами й двома вірами, врешті-решт: «У тому ж щоденнику ніби два автори, і в кожного своя правда, своє уявлення про Україну. Один – тверезий літописець, який бачить реальність такою, якою вона є – без прикрас. Другий, або ж власне творець, цю реальність доволі рішуче заперечує» [4, с. 190].

О. Довженко різко вирізнявся на загальнім тлі інтелігентної еліти своєї доби. Він не вкладався в рамки свого часу, виходячи з нього силою своїх ідей, талантом, світоглядом, духовною незламністю у боротьбі за незалежну Україну. Він

був неповторним у своїх художніх творах, насичених генетичною і Богом даною любов'ю до людини, до народу, життя, що тепер називають Довженківською красою. Свій шлях він розпочинав у мистецтві як художник. Згодом його творчість переходить у кіно. Такий вибір митця пояснюється тим, що уперте бажання бути максимально корисним своєму народові примусило його все більше і більше схилитися до кінематографа як до масового мистецтва. Це визначило не лише спрямованість творчості українського кінорежисера і письменника, а й стало місією усього його життя. Творча спадщина Олександра Довженка – багатогранна. С. Коба зазначав: «Він всевітньо відомий кінорежисер-новатор, чий творчі шукання вказали світовому кіномистецтву нові шляхи естетичного освоєння дійсності. Він сценарист, який створив новий літературний жанр – кіноповість. Він – письменник, оригінальний, самобутній майстер слова пристрасного, полум'яного, насиченого революційною патетикою і народною мудрістю. А ще художник, і це займає неабияке місце в його життєвій біографії і творчій діяльності. О. Довженко – вчитель, вихователь: в юності – шкільний, в зрілому віці – нового поповнення кінодіячів. А ще державний і громадянський діяч – неспокійний і небайдужий» [5, с. 8]. Усі ці обдарування багатой натури митця органічно взаємодоповнювались і взаємозбагачувалися, сприяючи плідним пошукам духовного вираження його могутньої творчої індивідуальності.

Спадщина О. Довженка це немов суцільний літопис, який охоплює всі важливі епохи становлення нового життя від революції 1917 р. до розгорнутого будівництва нового суспільства. У творчому доробку Довженка 14 ігрових і документальних фільмів, 15 літературних сценаріїв і кіноповістей, дві п'єси, автобіографічна повість, понад 20 оповідань і новел, ряд публіцистичних статей і теоретичних праць, присвячені питанням кіномистецтва.

Перші фільми О. Довженка – сатиричні комедії «Вася-реформатор» (1926) та «Ягідка кохання» (1926). Починаючи

роботу в кіно, О. Довженко мав намір працювати винятково в комедійному жанрі. Він пише комедійний сценарій «Вася-реформатор», знімає за власним сценарієм 500-метрову «пробну» стрічку «Ягідка кохання». Мріючи про оновлення жанру, зазначає: «У нас комедійних персонажів чомусь позбавляють розуму, а треба зовсім навпаки. Комедійний характер нічого спільного з розумовою відсталістю не має» [3, с. 101]. Про свій перший фільм автор говорив так: «Я ще не працюю. Я вчуся роботи» [3, с. 115].

Мрією О. Довженка було національне кіно, наближення його до народного мистецтва. Поява в 1928 році на екранах України «Звенигори» була сенсацією. Тут уперше виявилось оте чисте довженківське почуття вічної краси природи та його казкове трактування смерті як оновлення життя. Фантастично-символічний і реалістичний плани дії фільму переплітаються навколо наскрізного героя – шукача скарбу діда Невмирущого, що живе вже друге тисячоліття. У фільмі переплітається і далеке минуле і сьогодення України. Як зазначав сам Довженко, він зняв цю картину «одним духом – за сто днів», «картину я не зробив, а проспівав, як птах» [3, с. 98]. Це був перший кіношедевр українського національного мистецтва. За успіх геніальної «Звенигори», – як стверджує О. Гончар, – кінодраматург змушений був платити антиукраїнським «Арсеналом». Проте «Арсенал» був ще одним кроком до вершин майстерності, його окремі сцени ввійшли до фонду світової кінокласики. Наступний фільм О. Довженка «Земля» (1930), не дивлячись на його певну заідеологізованість, став одним із центральних творів Розстріляного Відродження, який ввійшов до золотого фонду світового кіномистецтва.

Новим етапом творчості О. Довженка стають кіноповісті про Велику Вітчизняну війну. Значний і різноманітний творчий доробок О. Довженка за воєнні роки, статті, оповідання, хронікально-документальні стрічки, і, найважливіше, – кіноповісті «Повість полум'яних літ», «Україна в огні». «Цими кіноповідями, – зазначав С. Коба, – О. Довженко створив

пам'ятник українському народові, який у кривавій борні переміг ворога, що хотів повернути людство до темряви і жорстокості середньовіччя» [5, с. 141]. Кіноповість О. Довженка як художньо-публіцистичне кіно – жанр доволі специфічний, який виникає на межі ігрового кінематографа і документалістики, воно успадковує потенціал обох жанрів, але наражається також і на подвійну небезпеку. З одного боку, це можливість для документаліста не бути нудним і подати історію не у формі лекції, а показати її, так би мовити, «в дії» [4, с. 163].

Започаткувавши новий напрям у кіномистецтві, О. Довженко увів нові прийоми вираження думки на екрані: кінометафори, олюднення природи, поєднання реалізму з романтикою. Причиною цього була передусім надзвичайна афористичність мислення митця, поетичність його сприйняття світу. Виняток він зробить тільки для документальних кінотворів, народжених у часи війни.

Доробком О. Довженка періоду Другої Світової війни є недописані книжки, їх же можна розглядати і як ескізи, підготовчий матеріал до майбутніх художніх полотен кіноповістей. Багато з цих оповідань створювались безпосередньо на фронті уже в перші роки війни. О. Довженко друкує оповідання «Ніч перед боєм», «Відступник», «Стий, смерть, зупинись», «Незабутнє», «На колючому дроті», «Мати» та інші. Всі твори можна визначити як майбутні дубльовані кадри, перероблені і вдосконалені в контексті кіноповісті як жанру, що має бути доступним читачу і глядачу.

Своєрідним підсумком своєї плідної праці, спогадом про дитинство визначається кіноповість майстра «Зачарована Десна». Сам О. Довженко називав її автобіографічною. *«Світ одкривається перед ясними очима перших літ пізнання, – зазначає О. Довженко, – всі враження буття зливаються в невмирущу гармонію, людяну, дорогоцінну. Сумно і смутно людині, коли висихає і сліпне уява, коли, обертаючись до найдорожчих джерел дитинства та юнацтва, нічого не бачить вона дорожчого, небуденного, ніщо не грає їй, не*

будить радості ані людяного суму. Безбарвна людина ота, яку посаду не посіла б вона, і труд її, не зігрітий теплим промінням часу, безбарвний» [1, с. 18]. Кіноповість є своєрідним гімном рідному народові, його працелюбності, мудрості, силі, невичерпній життєвій енергії. Це особливий гармонійний ліричний відступ у творчості митця. «Неймовірною щирістю й добротою вразила молоду інтелігенцію кіноповість «Зачарована Десна», і її автор став для них духовним батьком» [4, с. 175]. Одна з величей кіноповісті як жанру О. Довженка полягає в тому, що в його творах з новою силою ожили образи обоженюваних ним людей світу і, насамперед, людей української землі, аристократизму козацького духу, як явища надзвичайної сили і історії. Їй притаманні витончена самоіронія, почуття гумору в авторських самоспостереженнях, відчуття творчої свободи.

У кінотворах О. Довженка привабливою для дослідників останніх десятиліть є активна соціальною позицією, що знайшла вияв у неповторних образах його своєрідного художнього світу. Як автор кіноповістей Довженко прийшов у мистецтво, щоб збудувати новий світ, виходячи не лише із законів життя, а й прагнучи утвердити новий світ за законами краси. Характер художнього синтезу митця настільки неповторний, багатий ідейним і естетичним змістом, що він хвилює й сьогодні, даючи відповіді на численні питання сучасності. Олександр Довженко – великий майстер живописання словом.

Список використаних джерел та літератури

1. Довженко О. : Літопис життя. Фільми. Малюнки. Задуми. Київ : Б. в., 1994. 132 с.
2. Довженко О. Афоризми. Крилаті вирази. Творчі роздуми. Скалки думок високих / [упорядники і авт. «Замість передмови» М. Коваленко і О. Підсуха]. Київ : Молодь, 1968. 85 с.

3. Довженко О. Збірник спогадів і статей про митця. Київ : Державне видавництво образотворчого мистецтва і музичної літератури УРСР, 1959. 249 с.
4. Кінорежисер світової слави. Збірник статей / Упорядник Л. Брюховецька. Редакція журналу «Кіно-Театр». Вид-во «Логос». 2013. 216 с.
5. Коба Л. С. Олександр Довженко. Київ : Дніпро, 1979. 190 с.

ПОРІВНЯЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КОНСТИТУЦІЇ УРСР 1978 РОКУ ТА КОНСТИТУЦІЇ УКРАЇНИ 1996 РОКУ

Марина Бондарчук,
студентка 64-2І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Слінченко Лариса Володимирівна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті здійснено аналіз та порівняльну характеристику основних положень четвертої Конституції УРСР 1978 року та Конституції України 1996 року.

Ключові слова: *конституційний процес, Конституція УРСР 1978 року, Конституція України 1996 року.*

Конституційний процес в Україні – це послідовний, історично обумовлений процес формування українського конституціоналізму, який пройшов ряд етапів і триває до сьогодні. В статті ми проаналізуємо та порівняємо основні

положення Конституції УРСР 1978 та Конституції України 1996 року. Текст четвертої й останньої з Конституцій УРСР, що була прийнята 20 квітня 1978 року позачерговою сьомою сесією Верховної Ради Української РСР дев'ятого скликання, розробила комісія на чолі з Першим секретарем ЦК КПУ В. Щербицьким. Конституція республіки укладалася відповідно до Конституції СРСР 1977 року. Це повністю відповідало тенденції до інтеграції правових норм і принципів на території СРСР як єдиної союзної держави, що насправді означало підвищення ваги та ролі загальносоюзних нормативних актів. У преамбулі Конституції визначено: «Народ Української Радянської Соціалістичної Республіки: керуючись ідеями наукового комунізму, усвідомлюючи себе невід'ємною частиною всього радянського народу, зберігаючи спадкоємність конституційного розвитку нашої країни, ідей і принципів Конституції Української РСР 1919 року, Конституції Української РСР 1929 року і Конституції Української РСР 1937 року та у відповідності з Конституцією (Основним Законом) Союзу Радянських Соціалістичних Республік 1977 року, яка закріпила основи суспільного устрою і політики СРСР, встановила права, свободи і обов'язки громадян, принципи організації і цілі соціалістичної загальнонародної держави, приймає і проголошує цю Конституцію» [1].

Сучасну Конституцію України було прийнято Верховною Радою 28 червня 1996 р. Над проектами Конституції у складі робочої працювали такі українські вчені, як: Ф. Бурчак, М. Козюбра, А. Засць, Л. Юзьков, А. Корнеєв, М. Пухтинський, П. Мартиненко, В. Шаповал, В. Погорілко, Ю. Шемшученко. Сучасна Конституція України 1996 р. складається із преамбули, 15 розділів і 161 статті. Верховна Рада України приймаючи Конституцію незалежної України керувалась вже не ідеями наукового комунізму, а Актом проголошення незалежності України від 24 серпня 1991 року при цьому: «шкілючись про зміцнення громадянської злагоди на землі України та підтверджуючи європейську ідентичність Українського народу

і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України, прагнучи розвинути і зміцнювати демократичну, соціальну, правову державу» [2]. Проаналізувавши тільки преамбули обох Конституцій, можна зрозуміти, що спрямованість цих Основних Законів різна.

Згідно ст. 1 Конституції 1978 року визначено Радянську Соціалістичну Республіку Україна як соціалістичну національну державу, що представляє прагнення та інтереси робітників, селян та інтелігенції будь-якої нації [1]. Відповідно до Конституції України, прийнятої на п'ятій сесії Верховної Ради 28 червня 1996 року, та за ст. 3 життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека людини визнаються найвищими соціальними цінностями. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави [2]. Отже, на відміну від Конституції 1978 року, яка говорить, що держава виражає волю і інтереси робітників, селян і т. д., Конституція 1996 року головним обов'язком держави визначає утвердження і забезпечення прав і свобод не робітників, селян чи інтелігенції, а просто людини.

Конституція 1978 р. визначила Українську РСР як незалежну радянську соціалістичну державу, яка успішно створила комуністичне суспільство, зміцнила економічну та політичну єдність, гарантувала національну безпеку та безпеку в результаті незалежного самовизначення. Добровільний і рівноправний союз народів РСР з іншими радянськими соціалістичними республіками. оскільки відпадає необхідність успішної побудови комуністичного суспільства (а не необхідності встановлення комунізму в сім'ї), а також зміцнення економічної та політичної єдності та гарантування безпеки, не будучи частиною держави [1], тоді як ст. 1 Конституції 1996 року підкреслює, що Україна є суверенна і незалежна, демократична, соціальна, правова держава [2].

За ст. 6 Конституції 1978 року керівною і направляючою силою радянського суспільства, ядром його політичної системи, державних і громадських організацій є комуністична партія

Радянського Союзу [1]. За ст.15 Конституції України 1996 року гарантує побудову суспільного життя на засадах політичної, економічної та ідеологічної багатоманітності [2].

Спільною рисою обох Конституцій є наявність в одній глави, а в другій розділу, які присвячені правам, свободам та обов'язкам громадян. Їх перелік в обох документах майже співпадає, проте є й суттєві відмінності. Так, стаття 52 Конституції 1978 року гарантує громадянам Української РСР недоторканність особи і вказано, що ніхто не може бути заарештований інакше як за вироком суду або з санкції прокурора [1]. А в ст. 29 Конституції 1996 року теж декларовано право кожної людини на свободу та особисту недоторканість. Частина друга цієї статті говорить, що ніхто не може бути заарештований або триматися під вартою інакше як за вмотивованим рішенням суду і тільки на підставах та в порядку, встановлених законом [2]. Тому доцільно зробити висновок, що за сучасною конституцією людина може бути заарештована або триматися під вартою тільки за вмотивованим рішенням суду, тоді як Конституція 1978 року дозволяла робити це з санкції прокурора.

Варто відзначити, що Конституція 1978 року, зокрема ст. 48, громадянам гарантувала свободи: слова, друку, зібрань, мітингів, вуличних походів і демонстрацій, але все це у відповідності з інтересами народу та з метою зміцнення і розвитку соціалістичного устрою [1]. За конституцією 1996 року громадяни теж можуть збиратися, проводити мітинги і демонстрації та ін., «мирно» і «без зброї» [2].

Суттєвою відмінністю переліку прав та свобод за Конституцією 1996 року від аналогічного переліку у Конституції 1978 року можна вважати наявність у першій проголошеного статтею 42 права кожного на підприємницьку діяльність не заборонену законом [2]. Конституція 1978 року дозволяє лише індивідуальну трудову діяльність у сфері кустарно-ремісничих промислів, сільського господарства, побутового обслуговування населення та інші види діяльності,

засновані виключно на особистій праці громадян і членів їх сімей [1].

Стаття 6 сучасної Конституції встановлює, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, а Конституція 1978 року такого поділу не передбачає. Відповідно до ст. 75 Конституції 1996 року єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України. Це визначено в розділі IV Конституції, а повноваження передбачені статтею 85 [2].

Помітною відмінністю Конституції 1978 року від Конституції 1996 року є те, що в ній не передбачено інститут президентства.

Відповідно до Конституції 1978 року Рада міністрів УРСР утворюється Верховною Радою УРСР, а за Конституцією 1996 року Кабінет Міністрів України – вищий орган у системі органів виконавчої влади – призначається Президентом, точніше Прем'єр-міністр призначається Президентом за згодою більше ніж половини від конституційного складу Верховної Ради, а персональний склад Кабінету Міністрів призначається Президентом за поданням Прем'єр-міністра.

Що стосується судової влади, то за Конституцією 1996 року перше призначення на посаду судді строком на п'ять років здійснюється Президентом України, а всі інші судді, крім суддів Конституційного Суду, обираються Верховною Радою безстроково [2]. За Конституцією 1978 року народні судді районних (міських) народних судів обираються громадянами району (міста) строком на 5 років, а вищестоящі суди обираються відповідними Радами народних депутатів строком теж на 5 років. Крім того, слід зазначити, що «Основний Закон УРСР» не передбачав існування Конституційного суду [1].

Що стосується прокуратури, то відповідно до статті 163 Конституції 1978 року Прокурор Української РСР і прокурори областей призначається Генеральним прокурором СРСР. Районні та міські прокурори призначаються Прокурором УРСР та затверджуються Генеральним прокурором СРСР [1]. За

Конституцією 1996 року Генеральний прокурор України призначається на посаду за згодою Верховної Ради та звільняється з посади Президентом України [2].

Отже, порівнявши Конституції УРСР 1978 року і України 1996 року, можна зробити висновок, що при наявності багатьох спільних рис мають вагомі відмінності: Конституція 1978 року визначає Україну як складову частину Союзу РСР і у відповідності з цим уповноважує органи влади УРСР. Сучасна Конституція Української держави відводить пріоритетну роль у регулюванні суспільного розвитку саме безпосередньому волевиявленню громадян. Конституція України 1996 року спрямована саме на розвиток демократичної, соціальної, незалежної, правової держави.

Список використаних джерел та літератури

1. Конституція (Основний Закон) Української Радянської Соціалістичної Республіки, прийнята на позачерговій сьомій сесії Верховної Ради Української РСР 20 квітня 1978 року. URL: <http://static.rada.gov.ua/site/const/istoriya/1978.html> (дата звернення 11.12.2022).
2. Конституція України від 28 червня 1996 року. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%DO%BA/96-%DO%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 11.12.2022).

ПРАВОТВОРЧИЙ ПРОЦЕС ЯРОСЛАВА МУДРОГО

Поліна Ворона,

студентка 44-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національний педагогічний

університет імені Олександра Довженка

У статті розповідається про організацію князем Ярославом Мудрим правотворчих діяльності. Звернено увагу на важливу пам'ятку історичної думки «Руську правду».

Ключові слова: *«Руська правда», Ярослав Мудрий, правотворчий процес.*

Протягом свого правління над Руссю Ярославіві неодноразово доводилося ставати до меча: захищати Київ від навали печенігів а також виступити війною грецького імператора у 1043-ому році.

Русичі перемогли битву на морі, знищивши грецькі судна. Адмірала Мономахів було убито, і Володимир, старший син Ярослава, Новгородський князь, прийшов до Києва із великою кількістю полонених. Ця війна наших предків з Грецією була останньою, оскільки могутня Руська держава, знову поринувши у численні міжусобні війни по смерті Ярослава, швидко занепадала.

Ярослав заслужив у літописах ім'я мудрого правителя; не здобув зброєю нових земель, проте повернув втрачене Руссю в роки міжусобиць; не завжди перемагав, але завжди

демонстрував відвагу; втихомирив свою батьківщину і любив свій народ.

Зовнішня політика Ярослава гідна сильного монарха: він навів жах на Константинополь за те, що ображені русичі вимагали, та не знайшли там правосуддя, та, помстившись Польщі і отримавши назад свої землі, все ж ствердив її цілісність та благополуччя [1, с. 176].

В цей же час Ярослав налагоджує стосунки із багатьма відомими правителями Європи. У Польщі царював тоді Казимир, внук Болеслава Хороброго. В дитинстві він був висланий разом з матір'ю до Франції, проте згодом повернувся на польський престол. Прагнучи користуватися прихильністю могутнього Ярослава, він одружується із його сестрою, дочкою Володимира. В подальшому Ярослав мав із зятем гарні стосунки, неодноразово допомагаючи йому у військових походах.

У середньовічній Європі ознакою престижу й могутності династії була готовність інших провідних династій вступити з нею у шлюбні зв'язки. Тому престиж Ярослава і справді був великим. Завдяки цим зв'язкам і грамотно провадженій мирній зовнішній політиці Русь розквітала, маючи можливість вести торгівлю з Візантією, Польщею, Німеччиною, з державами Кавказу і Сходу [2, с. 176].

Проте гучна слава Ярослава спиралася передусім на досягнення у внутрішній політиці. Завдяки його підтримці швидко зростала церква. Засновувалися монастирі, які перетворювалися на осередки культури, населення ставало дедалі урбанізованішим та освіченішим. особливо уславився князь будівництвом церков. За часів його правління "золотоверхий" Київ ряснів понад 400 церквами. Свідченням княжої турботи про церкву стало те, що у 1051 р. він уперше призначив митрополитом київським русина Іларіона. Деякі історики розглядають це як заперечення Кисвом церковної зверхності Константинополя. Проте, визнаючи факт вражаючого розвитку руської церкви, більшість учених

стверджують, що патріарх константинопольській усе ж зберігав верховенство над київським митрополитом [3, с. 56].

І нарешті, блискуче і щасливе правління Ярослава залишило Україні пам'ятку, достойну великого монарха. Ярослав, котрого прозвали Мудрим саме за цей здобуток, вперше за історію Русі звів загальноприйняті у ті часи закони у єдину «Руську правду», яка стала правовим кодексом усієї країни.

Так, у перших п'ятох статтях Ярославового закону вказуються різні обставини убивства, і відповідно до цього вказується міра покарання за злочин. Наприклад, родичі убитого могли у відповідь покарати убивцю смертю або ж стягнути з нього певну суму грошей, що встановлювалася відповідно до соціального статусу убитого. Загалом же Ярославові закони визначали особливу пеню за будь-які насильницькі дії, а також за різні види крадіжок. Варто відмітити, що визначені у законі суми для тогочасного пересічного жителя були достатньо високими і такий підхід до суддівства у ті часи був досить дієвим.

Окремий блок статей із Закону, присвячених порушенню законів проти рабів та вільних найманих працівників, і досі привертає велику увагу, оскільки спрямований саме на захист прав останніх [3, с. 134].

Усі закони "Руської правди" Ярослава і досі викликають подив і захоплення. Написані у глибокому середньовіччі, вони торкалися усіх сфер життя громадян: вони регулювали і відносини боржників та кредиторів, і сімейне право, і спадкове, де головний акцент робився на захисті прав жінок та дітей.

Майже в усіх справах як обов'язковий елемент фігурували свідки, до яких ставилися окремі вимоги. Так, Ярослав писав, що свідки обов'язково мають бути громадянами вільними, лише при гострій необхідності або у нескладних справах було дозволено спиратися на свідчення раба або слуги. Главою правосуддя загалом був князь, а княжий двір – постійним місцем суду. Проте правитель часто передавав ці

повноваження синам або боярам. Чиновники, котрі вирішували кримінальні справи, називалися вірниками. Кожен суддя мав при собі помічника та писаря. Вони брали пеню з громадян та податок по кожній справі. Це був перший на Руських землях приклад добре відлагодженої нормованої судової системи.

Незадовго до смерті Ярослав спробував розв'язати ще одну проблему, яка терзала його і його батька Володимира, а саме: як запобігти міжусобній боротьбі за київський престол, що, як правило спалахувала після смерті князя між його синами [3, с. 78].

У розподілі земель і політичної влади він застосував принцип старшинства в межах родини. За старшим сином Ізяславом Ярослав закріплював Київ і Новгород із навколишніми територіями; другому, Святославу, віддавав Чернігів, третьому, Всеволоду, – Переяслав; четвертому, В'ячеславу – Смоленськ, а молодшому, Ігорю, – Володимир-Волинський. Щойно в якомусь із цих князівств звільнявся престол, кожний брат, за задумом Ярослава, сходив на щабель вище, доки кожний по черзі не досягав вершини всієї системи – київського престолу. Надаючи у такій спосіб кожному синові можливість правити в Києві, Ярослав сподівався уникнути запеклих сімейних чвар, у які він колись був утягнутий.

Хоча деякий час система ротації влади діяла переважно завдяки співробітництву між трьома найстаршими синами – Ізяславом, Святославом і Всеволодом, незабаром вона зіткнулася з рядом перешкод. Найсерйознішою була та, що ідея ротації влади суперечила іншому глибоко вкоріненому принципу – спадкоємства від батька до сина. Внаслідок цього характерною рисою поярославової доби стали запеклі сутички між племінниками та дядьками, із збільшенням числа князів чвари все більше розгорялися [4, с. 110].

До того ж над руськими кордонами знову нависла давня загроза зі степу, щоб цього разу довго терзати Русь. Кочові племена половців, могутніших за печенігів, учинили ряд нападів, небезпечно близько підходячи до Києва і

унеможливлуючи рух торговельних караванів по Дніпру. Вина за деякі з цих наскоків лежала на самих князях: неспроможні власним коштом зібрати достатньо сильне військо, чимало молодих князів, позбавлених права спадкоємства в системі ротації влади, в боротьбі з суперниками кликали собі на допомогу половців. Занурена у міжусобні чвари та підкошена внутрішніми війнами, Русь швидко почала занепадати.

За часів Ярослава Київська Русь переживає не лише політичний та економічний, але й надзвичайно бурхливий культурний злет.

У 1037-му (за іншими джерелами – 1017-му) році після славетної та нелегкої перемоги на печенігами і в пам'ять цієї знаменної події великий князь наказує закласти на місці битви виняткової краси собор та, розширивши кордони Києва, обносить його камінними стінами; на зразок Константинополя, він називає їх головні ворота Золотими, а новий собор – святою Софією Митрополитською, прикрасивши її щедро золотом, сріблом, муснією та дорогоцінним інвентарем. Митрополитом у соборі було призначено Феопемпта – ймовірно, грека, – котрий, за писанням Нестора, у 1039-му році знову освятив храм Богоматері, збудований Володимиром і пошкоджений великою київською пожежею 1017-го року [4, с. 67].

Софіївський собор був громадсько-політичним, культурним осередком Київської держави, головним митрополичим храмом. У Софіївському соборі збереглося і донині понад 250 квадратних метрів чудової мозаїки із кольорового каменю та смальти, яка вражає переливами барв, сяянням золота, налічує аж 177 відтінків. Стіни й стовпи собору розписані прекрасними фресками.

Минуло дев'ять століть, а фрески не втрачають своєї естетичної та культурної цінності. Серед численних фресок особливий інтерес викликає груповий портрет сім'ї Ярослава Мудрого. Написані на весь зріст, стоять у білому, яскраво-голубому вбранні сини і дочки могутнього князя. Дочки Ярослава тримають у руках запалені свічки і ніби йдуть у

напрямку до самого Ярослава. Частина фресок відтворює циркові змагання, виступи акробатів, скоморохів, полювання на білку, ведмедя. Переважна більшість монументально-казкових фресок присвячена релігійній тематиці. Зокрема, під самим куполом висвічує величезна постать слов'янської богині Оранти [5, с. 90].

Софія Київська була центром давньоруської освіченості. Тут створили школу, одну з найкращих на той час бібліотек. У ній зберігалось понад 900 фоліантів рідкісних рукописів та перекладів, що містили відомості з історії, астрономії, географії, філософії і т. д. у соборі відбувалися урочисті церемонії посадження князів на київський престол, прийоми іноземних послів. На площі біля собору збиралося київське віче.

Софія Київська була і залишається назавжди перлиною світової архітектури, національною гордістю і національним скарбом.

Слідом за Софіївським собором Ярослав починає будувати монастирі. Першими з них були у Києві монастир Святого Георгія та Святої Ірини. Ярослав, як свідчить літописець, дуже любив церковні устава, духовенство та в особливості – самих монахів, не менш любив він і божественні книги; тому наказав перекладати їх з грецької мови на слов'янську, день і ніч читав їх, багато з них наказав переписати та передати до Софії для загального користування. Виділивши зі своєї казни достатнє утримання ієреям, він примножив їх число у всіх містах і наказав їм навчати усіх нових християн, провадити освіту серед людей неосвічених, бачив успіхи віри і радів з того, як ревний борець за духовність та справжній Мудрий батько свого народу [5, с. 179].

Список використаних джерел та літератури

1. Федорова А. Н. Правонарушение и юридическая ответственность по Русской Правде. Гольятти, 2005. 192 с.

2. Грязнова Н. А., Морозов Д. К. Ярославский список Правды Русской: законодательство Ярослава Мудрого. Рыбинск: Рыбинский Дом печати, 2010. 272 с.
3. Правда Руська Ярослава Мудрого: початок законодавства Київської Русі: навч. посіб. Харків: Право, 2014. 344 с.
4. Руська Правда. Ред. Р. Лашенко. Прага: Державна друкарня в Празі, 1927. 18 с.
5. Демиденко Г. Г., Єрмолаєв В. М. «Правда Руська» Ярослава Мудрого. Харків: Право, 2017. 392 с.

ЗНАЧЕННЯ ПОСАДИ ГЕНЕРАЛЬНОГО ПИСАРЯ ДЛЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПРЕДСТАВНИКІВ КОЗАЦЬКО- СТАРШИНСЬКОГО РОДУ САВИЧІВ

Вадим Гриценко,

студент 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У поданій статті автором розглядається питання впливу перших відомих представників козацько-старшинського роду Савичів на формування політики Лівобережної Гетьманщини та одержання ними посади генерального писаря.

Ключові слова: *Гетьманщина, Савичі, Генеральний писар.*

Питання діяльності урядової старшини часів Гетьманщини досліджувалися рядом вітчизняних учених, зокрема, Л. Окиншевичем [16], а також В. Кривошеєм, І. Кривошеєм та О. Кривошеєм [13-15], які провели величезну роботу з вивчення прізвищ, імен та по-батькові, датуванню народження, смерті, початку і основних віх службової кар'єри, знаходженню на посаді чи у відповідному чині, участі у різноманітних акціях, походах, битвах, штурмах, даних про матеріальний стан, наявності маєтків, млинів, селітряних заводів, винокурень, генеалогічних даних, пов'язаних із родоводами козацьких старшин, тривалості шлюбу та складу сім'ї відомих старшинських родів.

Утім, рівень вивчення діяльності відомого козацько-старшинського роду Савичів залишається наразі все ще недостатнім. Окрім праць А. Гриценка [5-9] та досліджень у контексті вивчення інших аспектів історії Гетьманщини В. Белашовим [2; 3], В. Вечерським [4] та іншими вченими питання все ще залишається малодослідженим.

Метою даної статті є вивчення питання значення посади генерального писаря для діяльності представників козацько-старшинського кінця XVII – першої половини XVIII ст. Савичів та їх вплив на розвиток Лівобережної Гетьманщини.

У 1672 році до влади на території Лівобережної Гетьманщини приходить гетьман Іван Самойлович. Він вводить перспективного на той час діяча Саву Прокоповича (засновника роду Савичів) до свого уряду. Чотири роки, до 1676 року, Сава обіймає одну з найвищих посад Гетьманщини, посаду Генерального писаря. Але згодом, з невідомих причин, гетьман відсторонює його від влади. Сава Прокопович бере участь у Чигиринських походах в 1677–1678 роках проти турецько-татарських військ.

Настає вдалий час і статус-кво відновлюється. В 1687 році С. Прокопович спільно з групою генеральних старшин (С. Солониною, А. Гамалією, Я. Лизогубом та С. Забілою) під час невдалого Кримського походу, організовує змову проти

гетьмана І. Самойловича. Від так, в липні 1687 року на Коломацькій раді бере участь в арешті Самойловича і підтримує кандидатуру Івана Мазепи (1639–1709) на гетьманство.

В свою чергу Іван Степанович, ставши новим гетьманом не забуває доброго прихильника. Відразу ж вводить Саву Прокоповича до складу Генеральної старшини, призначаючи Генеральним суддею [17, с. 78]. Цю важливу посаду він обіймав 13 років, аж до хвороби. Бере активну участь в усіх подіях того часу.

Важливу справу батька гідно продовжує його син Семен (Симеон) Савич. Дуже поважна людина, отримує прізвище за іменем свого знаменитого батька Сави і вже іменується, відповідно, Савичем.

Пропрацював він на цій посаді п'ять років, до 1706 року. Через три роки в 1709 році він обирається до уряду Івана Скоропадського, генеральним писарем, разом з іншими сімома генеральними старшинами.

Гетьман і вся козацька старшина не діставали пенсії, а брали платню натурою. Генеральна старшина (до якої крім названого генерального писаря входили також генеральний обозний, два генеральних судді, два генеральних осавули, генеральний хорунжий і генеральний бунчужний) замість пенсії отримували так звану рангову маєтність. Це було, як правило, одне або кілька сіл з майном, що відписувались “*на кормленіє*” урядникові на час його служби. Але поступово ці маєтності у впливових родах переходять у спадок.

Знатне військове товариство несло державну та військову службу з землі. І їх становище визначалось цілою системою привілеїв: на володіння населеними слободами і селами, на участь в органах представницької влади (радах, з'їздах, нарадах), на певну юрисдикцію, фінансові пільги [18, с. 105].

Генеральний писар був другим по порядку і найвпливовішим членом ради старшини – Гетьманської, або Генеральної військової канцелярії. Він офіційно керував

Генеральною (або, як тоді писали, Єнеральною) Військовою гетьманською канцелярією, вів дипломатичні зносини, листування. Іноземці, як правило, називали генерального писаря канцлером [4, с. 227].

Тому йому відписувалась найбільша (на рівні з обозним) рангова маєтність на 400 дворів [1, с. 170-173]. Усі урядовці, що обіймали посаду генерального писаря з військовою канцелярією передавали ці маєтності за правилами, що діяли з «давніх малоросійських порядків» [10, с. 26].

До того ж керівникам козацької держави визначалась плата за їх роботу. Необхідно зазначити, що її розмір на той час був досить великим. Так, наприклад, генеральний писар, разом з генеральним обозним, отримували по 1 000 польських золотих на рік [2, с. 20].

За давньою традицією в день пресвятого Різдва Христового (25 грудня) усі члени Генеральної військової канцелярії спочатку зранку збирались у «його милості пана писаря військового генерального», де слухали промови на латині про Христа. А вже потім йшли до гетьмана і вже тоді йшли до церкви. Після церковної служби «деякі панове товариство до його милості пана полковника (чернігівського), а деякі до його милості пана писаря генерального військового прошені до столу. А на другий день так само» [12, с. 26].

Ознаками влади генерального писаря були печатка і каламар. Через його руки проходили всі найважливіші державні акти: гетьманські універсали, відносини з царським урядом чи іноземними державами [11, с. 119].

Таким чином обіймання цієї важливої в ієрархії гетьманського уряду посади, двома першими представниками козацько-старшинського роду Савичів, свідчить про зростання ролі цього роду в суспільстві, з одного боку, а з іншого, впливу посади генерального писаря на розвиток подальших подій.

Список використаних джерел та літератури

1. Антонович В. Про козацькі часи на Україні / Післям. М. Ф. Слабошпицького; Комент.: О. Д. Василюк, І. Б. Гирич. Київ: Дніпро, 1991. 238, [2] с.
2. Белашов В. І. Глухів – столиця гетьманської і Лівобережної України. Глухів, 1996. 146 с.
3. Белашов В. І. Глухів – столиця Гетьманської України (1708 – 1782 рр.): (від перших поселень до сучасності). Суми: ТОВ «ВПП «Фабрика друку», 2019. 420 с.
4. Вечерський В. В. Гетьманські столиці України. Київ: Наш час, 2008. – 317, [2] с., [8] арк. фот. : іл.
5. Гриценко А. П. Втрата впливовості Савичів у 1720-1740-ті роки як результат наступу російських вельмож на права української старшини. *Сіверщина в історії України*. Зб. наукових праць. Вип. 9. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2016. С. 244 – 248. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/128300/50-Nrytsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 23.12.2022).
6. Гриценко А. До питання генеалогії роду Савичів. *Історія в сучасній школі* : наук.-метод. журн. 2013. № 4 (140). С. 39-44.
7. Гриценко А. П. До питання генеалогії роду Савичів. *Сіверщина в історії України*. Зб. наукових праць. Вип. 5. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2012. С. 195-200. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/sviu_2012_5_45 (дата звернення: 23.12.2022).
8. Гриценко А. П. Родина Савичів – натхненники Сіверщини. *Сіверщина в історії України*. Збірник наукових праць. Вип. 4. – Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2011. С. 184 – 189. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/75611/45-Nrytsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 23.12.2022).

9. Гриценко А. П. Вплив роду Савичів на історію України XVIII століття. *Краєзнавство: науково-методичний та практичний аспекти*. Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції (15 – 16 червня 2011 р., м. Суми). / Сумський обласний інститут післядипломної педагогічної освіти. Суми РВВ СОШПО, 2011. С. 35 – 38.
10. Діаріуш, або журнал, тобто щоденна записка оказій та церемоній, що трапляються при дворі ясновельможного його милості пана Іоанна Скоропадського, військ пресвітлої його імператорської величності Запорозьких обох боків Дніпра гетьмана, також і в канцелярії військової відправлених справ, початий у 1722 році й закінчений у тому-таки році після смерті й поховання згаданого вже гетьмана, ясновельможного Іоанна Скоропадського, в місяці липні військової канцелярії старшим канцеляристом Миколою Ханенком / Пер. В. Шевчука. *Київська старовина*. 1994. № 1 (січень – лютий). С. 21-47.
11. *Дорошенко Д. І. Нарис історії України*. У 2-х тт. Том II (від половини XVII століття). Львів: Світ, 1991. 349 с.
12. Журнал, тобто насущна записка справ, що траплялися у Військовій Генеральній канцелярії від смерті ясновельможного його милості пана Іоанна Скоропадського, військ його імператорської пресвітлої величності Запорозьких обох боків Дніпра. Початий року 1722, місяця липня 3 дня [Записи Пилипа Борзаківського] / Переклад з книжної української Валерія Шевчука. *Київська старовина*. 1994. № 3. С. 15-39.
13. Кривошея В.В. Національна еліта Гетьманщини (Персональний склад і генеалогія козацької старшини. 1648-1782 рр.). Київ : НАН України, Інститут політичних і етнонаціональних досліджень. Музей гетьманства, 1998. (Бібліотека українця).
14. Кривошея І.І. Неурядова старшина Гетьманщини і міщанська верхівка в середині XVIII ст. *Сіверянський літопис*. 2009. № 2-3. С. 40-49.

15. Кривошея В.В., Кривошея І.І., Кривошея О.В. Неурядова старшина Гетьманщини. Київ: Стилос, 2009. 432 с.
16. Окиншевич Л. Значне військове товариство в Україні Гетьманщині XVII-XVIII ст. *Записки наукового товариства імені Шевченка*. Т. CLVII. Мюнхен, 1948. С. 56-59.
17. Терлецький В. В. Глухів у житті Павла Полуботка. *Збереження історико-культурних надбань Сіверщини: Матеріали третьої науково-практичної конференції*. Глухів: РВВ ГДПУ, 2004. С. 75-79.
18. Швидько Г. Історія держави і права України (X – початок XIX століття): навч. посібник. Дніпропетровськ: Вид-во Дніпропетровського ун-ту, 1998. 176 с.

РОЗВИТОК КУЛЬТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Віталій Гриценко,
студент 24-ї групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Петренко Наталія Миколаївна,
асистентка кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті охарактеризовано оновлення в українській культурі на сучасному етапі розвитку, в умовах російсько-української війни.

Ключові слова: російсько-українська війна, українська культура, українська ідентичність.

Повномасштабне вторгнення 24 лютого 2022 року російських військ стало немовби поштовхом багатьох культурних процесів в Україні. У людей виросла зацікавленість до історії нашого народу та української державності. Багато хто почав переходити на українську мову. Мистецтво також почало вставати з попелу війни, не дивлячись на те, що з сфери культури почався вплив талантів, які можуть назад вже і не повернутись. Але попри це люди почали творити. З'явилися ілюстрації, постери, музика та багато всього іншого, що висміює окупантів та підвищує бойовий дух ЗСУ. Частина митців продає свої роботи, а кошти передає на армію. Також ці роботи виставляють в музеях інших країн.

Одна з відомих робіт, яка набула популярності на початку повномасштабного вторгнення «Свята Джавеліна» – це жінка з ПТРК Javelin стилізована під ікону, намальован її канадець українського походження в далекому 2012 році.

Творчі діячі різних сфер, зокрема музиканти, режисери, письменники, скульптори, дизайнери, художники й ілюстратори нині черпають натхнення з образів сучасних героїв українців: бійців ЗСУ, територіальної оборони, героїв повсякдення, пересічних українців та вкладають в свої роботи мужність нашого народу [2].

Після початку війни з'явилося ще більше «народних пісень», які підтримують народ України. Зокрема народним хітом стала пісня «Байрактар», яку виконують навіть малі діти. Комедійна студія «Мамахохотала» переробила композицію Дзідзьо «Василина» на пісню «Джавеліне». Співачка Христина Соловій зробила кавер «Українська лють» на «пісню партизанів» Італії «Bella Ciao». Іван Маруніч, соліст українського гурту «Karta Svit», в перші дні повномасштабного вторгнення написав композицію «Крила», яку присвятив неймовірній здатності українців гуртуватись та давати відсіч ворогам [3].

Нині активно відроджується один з головних трендів – споживання українського, що був на піку у 2014 році.

Українські артисти стають першими у рейтингах 100 найпопулярніших пісень в Україні, тим самим витісняючи іноземних, зростає число переглядів українських фільмів, популярність українських брендів, відвідуваність виставок саме українських художників. Все українське набирає популярності. І не тільки в самій Україні, світ почав цікавитись українською культурою. Наприклад, у Берліні відбулася виставка Маші Рєви та Івана Грабка, українських художників, фільм українського виробництва «Будинок зі скалок» увійшов до шорт-листа кінопремії «Оскар-2023», і, навіть, славнозвісна паляниця (хліб) з'явилася в новому кліпі зірок американського репу Future та Дрейка [2].

Російсько-українська війна стала поштовхою появу нових слів і виразів в українській мові, а також переносне значення вже наявних. Наприклад, «бандеромобіль» – бойовий автомобіль ЗСУ, «аналоговнет» – дещо, вигадане в Росії, «рашисти» (русня, рюзкі, свинособаки, чмоні) – російські військові, прихильники Путіна, «чорнобаїти» – повторювати ту саму невдачу, «задвохсотити» – знищити ворога, «кіборги» – воїни ЗСУ, «рашизм» – злочинна шовіністична ідеологія «русского міра», «йти за російським кораблем» – зазнати поразки, «за поребриком» – у Росії, «тракторні війська» – неочікувана дієва допомога, «відправитися на концерт Кобзона» – померти (про російських військових та політиків). І цей список постійно поповнюється [4].

Після вторгнення почали розвиватись і меми. До цього більшість українців робили та дивились їх на російській мові, але тепер все змінилось. Канали з мемами почали переходити на українську мову, та висміювати Росію і їх війська.

Наприклад, британський політик Борис Джонсон через свою активну підтримку України набув звання найкращого друга українців та став Джонсоноюком. Неодноразові поразки росіян під селом Чернобаївка стали символом невідворотності, а власне село – місцем, де зникають вороги. Абсурдна розмова Лукашенка з Путіним щодо «підготовки нападу» із України на

Білорусь, стала предметом тролінгу в мережі. На різноманітних ресурсах набув популярності інтернет-мем Чмоня – який по суті є полоненим колаборантом, якого висміюють за незграбний зовнішній вигляд. Поштовх до різноманітних мемів дали численні повітряні тривоги, затоплення крейсера «Москва», яким так захоплювались росіяни. Вибухи в тимчасово окупованому Криму, що російська влада пояснювала як випадкові події, отримали назву «бавовна» (через те, що в Росії називають вибухи «хлопками» і машинний переклад цього слова як «бавовна») [1].

Ця війна тільки згуртувала українців. Питання української ідентичності та єдності гостро постало саме тоді, коли на нашу землю заїхали перші ворожі танки, аби знищити нас. Поки окупаційні війська намагаються винищити Україну на тимчасово зайнятих територіях, мільйони українців вже змінюють своє ставлення до того, що саме означає бути українцем. На світовій арені імідж України поступово відходить від образу країни, що потребує допомоги. Вона вже стала краєм сміливих й талановитих людей. І ця сміливість та боротьба проявляється і в культурі. І цей період в культурі України буде одним із найвеличніших.

Список використаних джерел та літератури

1. Відображення російсько-української війни в культурі.
URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?curid=1957356>
(дата звернення: 28.12.2022).
2. Відродження України: як розвиватиметься українська культура після війни. *Elle*: веб-сайт. URL: <https://elle.ua/ludi/novosty/vdrozhennya-ukrani-yak-rozvivatimetsya-ukranska-kultura-pslya-vyni/> (дата звернення: 28.12.2022).
3. Пісні народної війни: «Байрактар», «Джавеліне» та інші хіти. *Укрінформ*: веб-сайт. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-culture/3428792-pisni->

narodnoi-vijni-bajraktar-dzaveline-ta-insi-hiti.html (дата звернення: 28.12.2022).

4. «Українити», «чорнобаїти», «аналоговнст»: «АрміяInform» зібрала словник воєнних неологізмів. *Детектор медіа* : веб-сайт. URL: <https://detector.media/infospace/article/201285/2022-07-25-ukrainyty-chornobaity-analogovniet-armiyainform-zibrala-slovnyk-voiennykh-neologizmv/> (дата звернення: 28.12.2022).

РУСИФІКАЦІЯ УКРАЇНИ В ПРАЦІ ІВАНА ДЗЮБИ «ІНТЕРНАЦІОНАЛІЗМ ЧИ РУСИФІКАЦІЯ»

Антоніна Завгородня,

студентка 64-І групи,

Навчально-наукового інституту філології та історії,

Глухівській національній педагогічній університет

імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Крижанівській Віталій Михайлович,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії,

правознавства та методики навчання

Глухівській національній педагогічній

університет імені Олександра Довженка

У статті описано коротку біографію І. Дзюби. Також висвітлені основні впливи русифікації на сфери життя людей за працею Івана Дзюби «Інтернаціоналізм чи русифікація»

Ключові слова: *русифікація, Іван Дзюба, українська мова, шістдесятники*

Дзюба Іван Михайлович – літературознавець, письменник, громад. та політичний діяч, член Спілки

письменників України (1959–1972), академік НАН України (1992р.). Народився 26 липня 1931 року в с. Миколаївка (нині село Волноваського району, Донецька область). Закінчив Донецький педагогічний інститут (1953), аспірантуру Інституту літератури АН УРСР (1956). Працював у видавництві «Дніпро» (1957, 1968–71); завідувач відділу критики журналу «Вітчизна» (1958–1963), коректором в «Українському біохімічному журналі» (1964–1968). Зазнав політичних переслідувань. У 1972 р. заарештований і засуджений на 5 років позбавлення волі за «антирадянську діяльність», звільнений через півтора року, реабілітований 1991р. З 1974 р. по 1982 р. працював на Київському авіазаводі. Активний учасник дисидентського руху, один із засновників. Голова Комітету з Національної премії України імені Тараса Шевченка (1999–2001). Помер 22 лютого 2022 року в Києві.

Автор книжок та публікацій, а також самвидавних матеріалів, зокрема праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» (1965), де проаналізовано механізм примусової русифікації народів СРСР, насамперед українців, що провадилася під лицемірними гаслами «інтернаціоналізму». Розповсюджена як самвидав праця стала маніфестом українського шістдесятництва. Для його публікацій на актуальні теми сьогодення, зокрема з проблем розвитку культури, мистецтва, функціонування української мови, ставлення до історії спадщини тощо, притаманні глибокий аналіз, енциклопедична обізнаність, тонкі та влучні характеристики [2].

Іван Дзюба у своїй праці «Інтернаціоналізм чи русифікація?» звертає свою увагу на комплексний характер русифікації, яка охопила всі сфери життя пересічного українця. За його спостереженнями російська мова стала домінуючою в таких сферах:

1. У системі державного управління домінує російська мова, що суперечить постанові ВУЦВК і РНК УРСР від 1 серпня 1923 року ("вибрати як переважаючу для офіційних зносин українську мову"). Винятки охоплюють лише окремі

публічно-репрезентаційні акції (ювілей Шевченка, урядовий прийом, мітинг тощо).

2. Загалом у суспільно-громадському та господарському житті домінує російська мова.

3. Армія після 1920-х рр. перетворилася на важливий важіль русифікації.

4. Вища освіта, середня технічна освіта, професійне навчання скрізь ведуться російською мовою (у деяких вузах з цього року нібито передбачене поступове запровадження української мови).

5. Середня освіта, середня школа. В містах України 1958 р. в українських школах навчався тільки 21 % дітей (в 1926 році - 97 %). Навіть у столиці України Києві того самого 1958 року тільки 22 000 учнів було в українських школах і 61 000 - в російських. Добре відомо, що в ряді великих міст (Харкові, Донецьку, Одесі та ін.) українські школи обраховуються буквально одиницями.

6. Дитячі садки, дитячі ясла в містах поспіль російські, за кількома винятками.

7. Культурно-освітні осередки, бібліотеки та ін. Величезного розмаху набрала у нас художня самодіяльність, гуртківська робота тощо. Але культурний рівень її далеко не завжди задовільний, якщо брати не окремі видатні колективи, а основну масу їх. Не знаю, хто спрямовує репертуарну і виконавську роботу безлічі цих колективів і гуртків, але треба визнати, що вони в переважній своїй більшості зовсім не є пропагандистами українського мистецтва; вони не ґрунтуються на українській національній культурі. Зовсім навпаки (принаймні щодо міських): в їхній роботі, в їхніх програмах або немає нічого українського, або є один-два номери «на підверстку», для екзотики (чи знов-таки для звітності). На жаль, республіканську естраду можна назвати «Українською» лише за територіальною ознакою, оскільки її репертуар не відображає культуру українського народу.

8. Преса, книга, друк, читацький ринок також зазнає тиску політики русифікації. Український друк катастрофічне відстає від російського і дає несправедливо мало продукції українською мовою порівняно до відсотка українського населення; що на читацькому ринкові в Україні безмірно переважає російськомовна продукція. В той же час українськомовна продукція не лише не популяризується як слід, а й елементарний стихійний попит на неї часто-густо не задовольняється» [1 с. 168-174].

Підсумовуючи все вище сказане можемо сказати що русифікація почала стрімко посилювати з середини 1950-х років. Особливо чітко зображено у праці Івана Дзюби та в таких сферах як:

- суспільно-громадському та господарському житті
- армія
- всі заклади освіти від шкіл до університетів
- садочки
- культурно-освітні осередки
- преса, книга, друк, читацький ринок

Список використаних джерел та літератури

1. Дзюба Іван Михайлович «Інтернаціоналізм чи русифікація?». Видавничий дім «KM Academia», 1998, 276 с.
2. Желєзняк М.Г. ДЗЮБА Іван Михайлович. *Енциклопедія історії України*: Т. 2: Г-Д / Редкол.: В. О. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. - К.: В-во "Наукова думка", 2004. 688 с.: іл.. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Dzyuba_I (останній перегляд: 18.01.2023)

РОЛЬ ЛЕОПОЛЬДА КЕНІГА В СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНОМУ РОЗВИТКУ ТРОСТЯНЕЧЧИНИ

Валерія Кашенко,

студентка 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Чумаченко Олена Анатоліївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії,

правознавства та методики навчання

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

Середина XIX перша половина XX століття стала переломним моментом для світової історії. Цей час прийнято вважати періодом промислового збагачення та удосконалення. З колосальною швидкістю збільшується кількість підприємств, зростає попит на найману працю, активно розбудовується металургійна, машино-будівна, харчова промисловості, зростає кількісний склад населення, розширюються міста та містечка, прокладаються залізничні шляхи. Такий соціально-економічний прогрес був характерним і для підросійської України, загалом, та Слобожанщини зокрема. Основною рушійною силою соціально-економічного розвитку на цих землях стали цукрові магнати. Найбільш відомими серед них є родина Харитоненків, з “легкої руки” яких, було збудовано велику кількість інфраструктурних об’єктів в місті Суми та навколишніх селах. Та не менш важливим в цьому процесі став внесок етнічного німця Леопольда Кеніга, якому вдалося за декілька років розбудувати справжнє промислове містечко, з великою кількістю підприємств, власною залізницею та майстернями.

Ключові слова: магнат, цукровий завод, цукроварня, промисловість, цукрова тростина, господарство.

Діяльність Леопольда Кеніга стала об'єктом дослідження таких науковців та краєзнавців як Артюшенко М.М., Левитського В.Ф., Іванова М.І., Лисенко М.С. та багатьох інших, яким вдалося частково розкрити колосальність праці родини Кенігів докладеної для промислового освоєння болотистої місцевості на півдні Сумщини.

Леопольд Єгорович Кеніг народився 1821 року в місті Петербург. Його батько та мати були етнічними німцями за походженням, та лютеранами за віросповіданням. Родина мала власну пекарню, з прибутків якої, батько намагався дати синові найкращу освіту яку він здобував у відомому на той час англійському пансіонаті Гірста, щоб здійснити мрію — стати архітектором.

1837 рік для Петербургу став відомим завдяки масштабній пожежі, в якій згоріло і все майно родини Кенігів. Леопольд був змушений попроситися з мрією та піти працювати на цукровий завод близького знайомого своєї родини, де пройшов усю “школу цукроваріння”. Через 5 років став першим радником у справах і помічником господаря. Слід відмітити, що власник заводу високо цінував свого помічника, тому платив йому найвищу платню [1, с. 39].

Після смерті господаря, Кеніг вирішує перейти працювати на більший завод, відомого на той час в усій імперії, підприємця Прокопія Пономарьова, який доручив йому роботу на посаді головного майстра.

1849 року Кеніг позичає в свого тестя 27 000 рублів на придбання цукрового заводу. На той час це був найменший завод зі всіх 28-ми в Петербурзі. За час господарювання Кеніга, завод став виробляти майже вдвічі більше цукру, що дало можливість вже через два роки повністю розрахуватися з боргами, а через три — вигідно продати своє підприємство. Варто додати, що згодом Леопольд орендує завод з удвічі

більшим річним виробництвом та підніме свої статки в декілька разів [2, с. 71].

З часом, Леопольд усвідомив, наскільки застаріли технології цукроваріння в Петербурзі, він вирішив їхати до Німеччини вивчати прогресивну парову систему цукроваріння, яку там ввели замість вогневої. На цукровому заводі в Гамбурзі він влаштовується простим робітником. Повернувшись до Російської імперії, Кеніг купує ще більший завод у Катерингофі й починає його перебудову та переобладнання вже за новою технологією. У 1857 році завод почав працювати за паровою системою, завдяки чому його продуктивність значно збільшилася. Поступово Леопольд Кеніг стає ключовою людиною в цукровій промисловості Петербурга [2, с. 71].

Задля збільшення масштабів виробництва та освоєння нового технологічного процесу, а саме повного переходу від використання тростини до використання цукрового буряку у 1870-х роках Кеніг починає скуповувати землі у Харківській губернії, де кліматичні умови були найбільш ідеальними для вирощування сільськогосподарської культури. Спочатку він придбав землі в Охтирському та Лебединському повітах. Пізніше, загальна площа його українських володінь досягла 40 тис. десятин [4, с. 12].

Варто відмітити, що Леопольд Єгорович обирає центральним для своїх володінь тоді ще село Тростянець, в якому викупує два цукрових та один рафінадний заводи, на яких новий господар запровадив передові технології виробництва та обладнання того часу.

Відмітимо, що в Тростянці йому належали не тільки три цукрових заводи, а і парова паркетна фабрика, яка виробляла масивний паркет – дубовий, ясеневий, кленовий – різних кольорів і малюнків. У Тростянці підприємець відкрив також гуральню і фабрику з виробництва пакувального паперу, лісопильний завод. Побудував дизельну станцію і обладнав телефонну, запустив паровий млин, провів електрику, а також

залізницю[9]. Станція Смородине працює досі, хоча і була частково знищеною під час окупації у березні 2022 року.

Для повноцінної роботи паркетної промисловості Кеніг почав вести активну лісогосподарську діяльність, ним було завезено до маєтностей в Тростянці декілька десятків нових сортів рослин на базі чого було відкрито лісодослідну станцію. У Тростянецькому маєтку, наприклад, із 17 697 десятин землі під лісом перебувало 8 803 десятини. До кінця ж століття цей показник лише зріс за рахунок викупу земель. В рідкісному виданні “Лесное хозяйство в Харьковских имениях Л. Е. Кенигъ – наследники”, написаному профессором М. М. Орловим в 1913 році читаємо: “Въ 1880 году къ Тростянецкимъ лѣсамъ были присоединены лѣсныя дачи приобрѣтеннаго Криничанскаго имѣнія, въ 1889 году было куплено Никитовское имѣніе съ нѣсколькими лѣсными дачами, и наконецъ, въ 1893 г. было приобрѣтено Буймерское имѣніе съ лѣсною дачею того же наименованія. Всѣ эти земельныя владѣнія въ настоящее время входятъ въ составъ Тростянецкаго имѣнія, а всѣ лѣса образуютъ Тростянецкое лѣсничество, общей площадью 11 427 десятинъ [5. с. 72]. Отже, можемо припустити, що лісове господарство для підприємця було рівнозначним в порівнянні до цукроварної справи. Принагідно слід згадати і те, що в Тростянці до березня 2022 року зберігалось близько 15000 рідкісних видань щодо ведення лісового господарства, збір яких почав ще Леопольд Кеніг, та через військові дії, всі примірники разом із зразками паркету виготовленого на паркетній фабриці – згоріли.

Окрім вищезгаданої діяльності, Леопольд Єгорович став відомим ще й завдяки розведенню високоякісних порід худоби. Так наприклад, на Всеросійській господарській виставці в місті Харків яка проходила з 23 вересня по 12 жовтня 1887 року Кеніг представив досвід свого кінного заводу (заснованого у 1879 році) у Тростянецькому маєтку. Кеніг поставив завдання виводити сильний упряжний вид коней спеціально для виконання важких польових робіт. З цією метою з Бельгії було вивезено жеребця та дві кобилиці арденської породи. Кобила на

прізвисько Дездемона була удостоєна бронзової медалі, на цій виставці [8].

Окрім того, за хлібно-картопляний спирт, який виробляється на Тростянецькому винокурному заводі, промисловець був нагороджений великою срібною медаллю. За зразкове ведення лісового господарства Кеніг отримав золоту медаль. Загалом за досягнення в промисловості та сільському господарстві на Всеросійських сільськогосподарських виставках підприємець отримав 7 золотих, 15 срібних та 5 бронзових медалей [8].

Загальна кількість робітників які працювали на підприємствах Леопольда Кеніга сягала 2500 тисяч осіб. Заробітна плата складала приблизно від 16 до 33 карбованців на місяць. Окрім того всі робітники мали триразове безкоштовне харчування, працювали лазні, а по вихідним проводилися літературні вечори, танці, театральні вистави. Леопольд високо цінував вмілих робітників та всіляко їх підтримував [1, с. 40].

Фактично всі справи в латифундії велися самим Кенігом, адміністрацію очолював Л. Є. Вебер – етнічний німець. Цікавим є той факт, що в оточенні Леопольда було багато німців, так наприклад управляючим маєтку в Тростянці був Л. Г. Шульц, батьки якого є вихідцями із Німеччини. Лісове господарство, що займало значну площу маєтку, було виділене в окрему господарчу одиницю. Його очолював спеціалісти з лісівництва М. Ф. Кренкель. Керівництво цукрових заводів знаходилося під контролем спеціальних директорів, а гуральні були підпорядковані головному управляючому [6, с. 34].

Після смерті Леопольда Кеніга всі його володіння разом із заводами перейшли до його синів Карла, Федора, Олександра та Юлія, які створили товариство «Л.Є. Кеніг – Спадкоємці», власником якого став, за згодою братів, Юлій Кеніг [3, с. 124].

Враховуючи вище викладений матеріал, можемо зробити висновок, що ХІХ століття подарувало світу багато відомих, та прагматичних особистостей, діяльність яких сприяла активному розвитку суспільно-економічного прогресу. Такою

особистістю був і відомий цукровий магнат Леопольд Єгорович Кеніг, завдяки якому майже повністю було збудовано місто Тростянець, через яке було прокладено залізницю, на сьогодні вона з'єднує такі міста як Суми та Харків. Йому вдалося відновити фактично збанкрутілі цукрові заводи, та залишити по собі дендропарк з великою кількістю рідкісних селекційних рослин.

Список використаних джерел та літератури

1. Артюшенко М.М. Старожитності Тростянеччини. Тростянець: 2002. 498 с.
2. Лисенко М.С. Л. Є. Кеніг – підприємець і меценат (1874-1903 рр.) *Особистість, суспільство, держава: проблеми минулого і сьогодення* : матер. II Міжнар. наук.-практ. конф. : у 2 част. (Суми, 18 квітня 2016 р.) / ред. колегія : В. М. Власенко, С. І. Дегтярьов, Р. Камберова та ін. – Суми : Сумський державний університет, 2016. Ч. 1. 168 с.
3. Михайловський О.В. Роль етнічних німців у соціально-економічному розвитку Сумщини. *Сумщина від давнини до сьогодення: проблеми ідентичності, ментальності, самосвідомості*: матеріали обласного круглого столу з нагоди відзначення 80-річчя створення Сумської області (м. Суми, 30 січня 2019 року) / за ред.: С.В. Драновська, Л. М. Чхайло. Суми : НВВ КЗ СОППО, 2019. 214 с.
4. Левитский В. Ф. К вопросу об экономическом значении крупных и мелких заводско-земледельческих хозяйств. Харьков: Тип. А. Дарре, 1907. 37с.
5. Орлов М.М. “Лесное хозяйство в Харьковских имениях Л. Е. Кенигъ – наследники”, Петербург: 1913. 185 с.
6. Харьковская губерния: стат. справочник. Санктпетербург: Тип. стат. комитета, 1903. 499 с.
7. Харьковский календарь на 1905 г. X., 1904.
8. Не сахаром единым, или еще раз о Кениге. URL: <https://nakipelo.ua/uk/ne-saharom-edinyim-ili-eshhe-raz-o-kenige-2/> (дата звернення: 25.12.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ПІДБОРУ ТА РОЗСТАНОВКИ КЕРІВНИХ ПАРТІЙНО-РАДЯНСЬКИХ КАДРІВ У ЗАХІДНІЙ УКРАЇНІ (1944-1953 РР.)

Олександр Кікот,

студент 14-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У статті проаналізовано особливості підбору та розстановки керівних партійно-радянських кадрів на західноукраїнських землях у 1944-1953-х роках.

Ключові слова: партійно-державна номенклатура, УРСР, західноукраїнські землі.

З 1944 по 1953 роки західноукраїнські землі переживали важкий етап так званої «другої радянзації», метою якої було долучити населення цього краю до сталінської тоталітарної системи. Саме кадрова політика стала однією із найважливіших складових цього процесу, головне завдання якої полягало у формуванні партійно-державної номенклатури.

Історіографія проблеми є доволі репрезентативною. Ця тема стала предметом науковою зацікавлення низки дослідників, серед яких виокремимо праці Г. М. Стародубець «Специфіка підбору та підготовки партійних кадрів у західних областях України в 1944–1945 рр.» [6], Т. С. Першиної «Формування управлінських кадрів в Західній Україні в 1944-

1948 рр.: регіональні особливості», В. В. Гулая «Кадрова політика радянського режиму в західних областях України після завершення Другої світової війни (1945-1953 рр.)» [1] та ін.

Партійно-державна номенклатура являла собою сукупність найбільш важливих посад, які існували в радянському державному апараті та громадських організаціях, кандидатури на ці посади затверджували партійні комітети – від районних комітетів ВКП(б) до ЦК ВКП(б). Тільки за згодою партійного комітету відбувалося звільнення осіб які входили до нього. Радянська номенклатура являла собою працівників, які займали ключові посади в УРСР [3].

Формування партійно-державної номенклатури відбувалося під пильним контролем вищого партійного керівництва, яке і визначало алгоритм цього процесу. Чиновники західних областей України мали стати виразниками волі сталінської тоталітарної системи, головне їх завдання полягало у забезпеченні входження західноукраїнського регіону в загальносоюзну систему. Тому і не дивно, що вище партійне керівництво СРСР надавало важливу роль підбору і розстановці керівних кадрів, адже саме від цього процесу залежали якість і темпи радянзації Західної України.

Специфіка підбору та розстановки управлінських кадрів у західних областях УРСР визначалася низкою чинників. По-перше, різке скорочення кількості населення, в тому числі керівників різного управлінського рівня, по-друге, існування в Західній Україні потужного антибільшовицького руху Опору [2; 4; 6].

В передвоєнний період партійно-радянська номенклатура у західноукраїнському регіоні починала тільки формуватися. Вона складалася виключно із направлених сюди із союзних республік та східних областей УРСР представників. Кадровий дефіцит у Західній Україні був зумовлений низкою подій, які відбувалися тут напередодні війни та у післявоєнний час

Проблема укомплектування владних структур управлінськими кадрами здійснювалася кількома способами. Ядро склали кадри резерву, який був створений ЦК КП(б)У ще задовго до звільнення західних областей від німців. 13 жовтня 1943 року вийшла постанова ЦК КП(б)У, яка зобов'язувала обласні комітети східних областей відправити сюди працівників, які раніше працювали в Західній Україні. Вище радянське керівництво формувало із резерву оперативні групи, які мали просуватися разом із частинами Червоної армії, вона вступали на територію областей, міст, районів і розпочинали там організаторську роботу.

Джерелом поповнення партійно-радянської номенклатури Західної України можна вважати також демобілізованих бійців Червоної армії. Наприклад, у перші місяці після визволення Станіславської області сюди було направлено 84 демобілізованих червоноармійців, а до кінця 1944 року показники сягнули цифри у понад 386 осіб. Загалом у перші післявоєнні роки парторгани західноукраїнських областей поповнилися колишніми бійцями Червоної армії таким чином: Тернопільська – 7 %, Ровенська – 14 %, Львівська – 8 %, Дрогобицька – 14 %, Станіславська – 20 % [5; 7].

Після завершення війни процес залучення колишніх червоноармійців до управлінських структур значно активізувався. Вони розглядалися вищим партійним керівництвом як значний резерв партійного та радянського активу, оскільки на відміну від місцевого населення питання їхньої політичної благонадійності не викликало сумніву. Однак, як засвідчують документи, колишні бійці Червоної армії активно залучалися до роботи у радянських та господарських структурах, а доступ до партійних був обмеженим. Це було зумовлено перш за все необхідністю використання їх бойового досвіду, шляхом залучення до служби в силових структурах.

Особливістю кадрової політики більшовиків на західноукраїнських землях було залучення мешканців до краю до низових посад у радянській структурі влади. Проблема

заповнення вакансій на посади голів та секретарів сільських рад у період з 1944 по 1945 роки вирішувалася виключно за рахунок місцевого населення. Однак, доступу до партійних посад вихідці із місцевого населення фактично не мали.

Проте відсутність достатньої кількості працівників із східних областей, бажання повернути на свій бік місцевих жителів спонукали партійних функціонерів до ширшого залучення їх до управлінських посад.

Для більшовиків було важливо втримати владу у своїх руках, придушити український повстанський рух. Головною опорою у цій боротьбі мали стати місцеві кадри, які знали культуру, мову, ментальність населення.

При цьому під час відбору до уваги бралися не стільки професійні якості майбутніх управлінців, а їх соціальне походження, лояльність до радянської влади. Однак на початку 1950-х років спостерігається тенденція до зменшення кількості вихідців із місцевого населення в управлінських структурах.

Отже, після повторного входження західноукраїнських земель до складу УРСР розпочався процес формування державно-партійної номенклатури в цьому регіоні. Вона складалася майже виключно з працівників, які були відправлені зі східних областей країни відповідно до рішень ЦК ВКП(б) та ЦК КП(б)У. Процес залучення місцевих кадрів до управлінських структур відбувався досить повільно. Це було зумовлено тотальною недовірою до них, а також зверхнім ставленням як до громадян «другого сорту». Основним критерієм призначення на посаду виступав не професіоналізм працівників, а їх політико-ідеологічна благонадійність.

Список використаних джерел та літератури

1. Гулай В. В. Кадрова політика радянського режиму в західних областях України після завершення Другої світової війни (1945-1953 рр.). URL:

- <http://ena.lp.edu.ua:8080/handle/ntb/30934> (дата звернення: 23.12.2022).
2. Першина Т. С. Формування управлінських кадрів в Західній Україні в 1944-1948рр.: регіональні особливості. *Сторінки воєнної історії України*. Збірник наук, статей / НАН України. Ін-т історії України. Київ, 2009. Випуск 12. С. 299-312.
 3. Рубльов О. С., Черченко Ю. А. Західноукраїнська інтелігенція та сталінщина. Київ: Ін-т історії АН УРСР, 1990. 58 с.
 4. Стародубець Г. М. Кадрова політика радянської влади як засаднича детермінанта трансформаційних соціальних процесів у західноукраїнському регіоні в повоєнний період. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету ім. В. Гнатюка*. Сер. Історія. 2016. Вип. 2. Ч. 1. С. 81–86.
 5. Стародубець Г. Джерела рекрутування партійно-радянської номенклатури західних областей УРСР в 1944-1946 роках. *Наукові праці історичного факультету Запорізького національного університету*, 2014. Вип. 40. С.141-145.
 6. Стародубець Г. Специфіка підбору та підготовки партійних кадрів у західних областях України в 1944-1945 рр. *Гілея: науковий вісник*. Зб. наук. праць. Київ : ВЕР УАН, 2011. Вип. 44. С. 169–176. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/id/eprint/5905> (дата звернення: 23.12.2022).
 7. Докаш О. Восстановление номенклатурной системы формирования органов власти в западных областях УССР на завершающем этапе второй мировой войны. *Acta Scientifica Academiae Ostroviensis*. Sectio A, Nauki Humanistyczne, Społeczne i Techniczne. 2015. № 5 (1), Pp. 133-145.

ХАРАКТЕРИСТИКА ПЕДАГОГІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МИКОЛИ НЕПЛЮЄВА

Світлана Нікітіна,

студентка 64-2І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Слінченко Лариса Володимирівна,

кандидат політичних наук,

доцент кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

Останнім часом творча спадщина Миколи Миколайовича Неплюєва викликає все більше зацікавленості серед істориків, педагогів, діячів науки та культури. Це й не дивно, адже він був прекрасним педагогом і активним просвітнім діячем. Неплюєв створив унікальне явище в історії – Хрестовоздвиженське Трудове Братство. Це було місце, де не одне покоління дітей здобуло якісну освіту і безцінні настанови свого вчителя – Миколи Неплюєва. У 1885 році у селі Воздвиженське була відкрита сільськогосподарська чоловіча школа. У 1891 році – Преображенська жіноча школа. Офіційно Хрестовоздвиженське Трудове Братство було відкрите у 1895 році. Він навчав своїх вихованців загальнолюдських цінностей братерства, рівності та любові до ближніх. Трудове Братство стало прикладом ідеального поєднання добра і дисципліни, завдяки чому мета Неплюєва була досягнута – йому вдалося побудувати омріяне довершене суспільство.

Творчу спадщину Миколи Неплюєва досліджували такі науковці: П. Солонін, М. Побединський, О. Лютецький, В. Екземплярський, Н. Солодовник, М. Жевахов, Н. Стареев,

Т. Міцинський, А. Грас'є, Ф. Ніпольд, Г. Фурсей, М. Сомін, П. Федоренко, О. Федянин, В. Шейко та інші. Особливо слід відзначити Валерія Авдасьова – засновника Народного історико-меморіального музею «Трудове Братство М.М. Неплюєва». В. Авдасьов, працюючи директором цього закладу, активно популяризує творчу спадщину Миколи Неплюєва. [3].

Найвідоміші його праці: «Трудове Братство М.М. Неплюєва. Його історія і спадщина», «Екологічні засади економічного розвитку Хрестовоздвиженського Трудового Братства. Його спадщина і сучасність» та інші.

Мета статті полягає в аналізованні практичного досвіду педагогічної діяльності Миколи Неплюєва.

Микола Неплюєв навчав своїх учнів не лише загальним предметам шкільної програми, а й моральним цінностям, прищеплював любов до праці. Трудове Братство ґрунтувалося на загальних принципах добра, рівності і братерства. Релігія була основою навчання й життєдіяльності Братства.

Успіх школам Неплюєва та Трудовому Братству принесла індивідуальна програма навчання Неплюєва. Вихованці були ідеальними у всьому: багато навчалися, інтелектуально і творче розвивалися, працювали на полях, були привчені до суворої дисципліни та мали бездоганну поведінку.

Ефективності навчання сприяли спільні домашні завдання молодших учнів зі старшими, активне включення кожного учня в процес навчання. Раз на тиждень відбувалися збори, на яких учні вільно висловлювали думку щодо навчання і вчителів. Фізичні покарання не застосовувались. Навіть підвищувати голос у Братстві було не прийнято. Вхід і вихід з Братства був добровільним.

Микола Неплюєв був переконаний, що у школі мають навчати не лише загальноприйнятими предметами, а й виховувати людей з високими моральними якостями. Активна робота учнів і їхнє самоврядування сприяли ефективному засвоєнню знань і

розумовому розвитку. Навчання для вихованців Неплюєва не було тягарем, бо вони були зацікавлені у знаннях. Микола Миколайович за допомогою заохочення та мотивації прищепив учням жагу до знань і всебічному розвитку. Вихованці Братства були здатні до самоконтролю, ставилися відповідально до дисципліни. Вони вели активний спосіб життя і не мали шкідливих звичок.

Однією з умов перебування у Братстві була відмова від паління, куріння й інших неприйнятних звичок. [4, с. 174].

На своєму прикладі Неплюєв хотів донести до суспільства необхідність правильного виховання і високоморальної поведінки людини. Педагогіка була його життєвим покликанням. Він щиро намагався робити добро для людей, незважаючи на нерозуміння до його Братства і критику. Своєї діяльності Микола Миколайович присвятив усе своє життя, відмовившись від успішної кар'єри і перспектив на користь своїх вихованців. Його жертвність не може бути забутою.

Микола Неплюєв був великим педагогом і просвітителем. Його ідея створення довершеного суспільства уособлювалася у Братстві заради кращого життя народу і розвитку суспільства у майбутньому. І братчики виправдали сподівання свого наставника. Вихованці Неплюєва ставали добрими, чесними і порядними людьми, з вірою у серці й здатністю піклуватися про інших.

Братство Миколи Неплюєва є прикладом того, що довершене суспільство можливо побудувати. Запорукою цього є правильне моральне виховання з дитинства, засноване на доброті, любові і братолюбстві.

Список використаних джерел та літератури

1. Авдасев В.Н. Трудовое Братство Н.Н. Неплюева. Его история и наследие. Сумы: РИО «АС – Медиа», 2003. 64 с.
2. Екологічні принципи економічного розвитку Хрестовоздвиженського Трудового Братства. Його

спадщина і сучасність: збірник матеріалів за ред. В.М. Авдасьова, Н.В. Будаговської, О.В. Попова. Суми: ВД «Фолігрант», 2010. 32 с.

3. Ковальова Н.О. Історіографія дослідження життєдіяльності Миколи Неплюєва – педагога, філософа і громадського діяча. *Педагогічний дискурс*. Вип. 15, 2013. С. 324–328.
4. Ковальова (Мірошниченко) Н.О. Соціально-педагогічні ідеї Неплюєва: *Сіверщина в історії України: збірник наукових праць*. Київ; Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПІК, 2014. Вип. 7. С. 172–175.

ЗАСНУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО СОЮЗУ ХЛІБОРОБІВ- ДЕРЖАВНИКІВ У КОНТЕКСТІ РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОГО ЕМІГРАЦІЙНОГО КОНСЕРВАТИВНОГО РУХУ

Роман Присяник,
студент 64-2І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Слінченко Лариса Володимирівна,
кандидат політичних наук,
доцент кафедри історії,

правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті автором висвітлено ключові кроки заснування В'ячеславом Липинським Українського союзу хліборобів-державників (далі – УСХД) та роль цієї організації для контексті розвитку українського консервативного руху в еміграції

Ключові слова: консерватизм, монархізм, гетьман, УСХД.

На сучасному етапі становлення незалежної держави Україна важливим є вивчення різних періодів існування та розвитку власної державності, основних досягнень та причин поразок, набутого історичного досвіду тощо. Важливою сторінкою у історії розвитку української політичної думки є період першої половини ХХ століття, представлений численними постатями, ідеологіями, практичними кроками побудови власної української держави. Чільне місце у такому розмаїтті посідає консервативний рух, ключовою постаттю якого є В'ячеслав Липинський та його діяльність, спрямована на обґрунтування створення в Україні незалежної держави з монархічною формою правління. Відомими дослідниками діяльності та поглядів історичної постаті В'ячеслава Липинського є Д. Дорошенко Я. Б. Кухта, Г. Папакін, Я. Пеленський, В. Потульніцький, П. Шляхтун та ін. У контексті нашого дослідження серед публікацій важливе місце посідають першоджерела, фундаментальна праця В'ячеслава Липинського «Листи до братів-хліборобів».

Метою нашої статті є аналіз процесу формування УСХД та її впливу на подальший розвиток українського консервативного руху.

У 1919 році В'ячеслав Липинський в еміграції, будучи колишнім послом гетьманської Української держави в Австрії, опинився у специфічному соціальному становищі – своєрідному вакуумі, що вимагало від нього певної політичної активності для збереження свого класового інтересу. Саме за таких умов він почав свою роботу як ідеолог консерватизму. Як відомо, протягом існування Гетьманату як держави, консервативні сили так і не сформували єдину партію і ще не мали власної чітко оформленої ідеології.

Саме у В. Липинського невдовзі після падіння Гетьманату визріває думка про необхідність об'єднання всіх політичних діячів, що орієнтувались на монархізм, з усіх українських

земель в межах однієї політичної організації. Протягом 1920 року у Відні відбулись події які можна вважати початком організаційного руху гетьманців в еміграції – створення В. Липинським програмного Статуту і організаційного регламенту Українського Союзу Хліборобів Державників (далі УСХД) та їх прийняття 16 грудня 1920 року на засіданні Ініціативної групи.

Побудований В. Липинським УСХД являв собою партію напівзакритого характеру з триединою структурою. До цієї структури входили: 1) гетьман з його штабом; 2) гетьманська управа; 3) рада присяжних. [4, с. 31]

Роль гетьмана в цій структурі полягала в тому, що він уособлював та репрезентував державу, насамперед у військовій та дипломатичній сферах. Гетьманська управа була виконавчим органом, що керував внутрішньою і зовнішньою політикою. Рада присяжних була ідеологічним органом, до компетенції якої входило вироблення ідеології і захист гетьманської ідеї від можливих відхилень і викривлень.

В. Липинський спираючись на власний аналіз реального досвіду українського державотворення дійшов до висновків, що ефективний шлях українського монархізму можливий лише у спадковому вигляді, оскільки виборний тип монархії в реаліях України може привести, як це вже показувала історія, тільки до занепаду і загибелі держави [1, с. 94]. «Вдосконалювати державно-національну традицію, – пише Липинський, – це обережно відкидати з неї все, що в житті нації показало себе шкідливим... В нашій творчій, будуючій державно-національній традиції Гетьманства дві його прикмети показали себе в житті нації шкідливими: його виборність і його залежність від чужих держав» [1, с. 94]. «Бо Гетьманство під чужим протекторатом це вже пройдена форма нашою нацією, і при тім це та форма, що в житті нації себе не оправдала. Вертатись до неї – це значить іти назад, творити шкідливу реакцію... З тих самих причин неможливо вернутись до Гетьманства виборного. Виборне Гетьманство перестало б бути

Гетьманством, стало б неможливою для здійснення демократичною диктатурою» [1, с. 94].

Саме тому наступним кроком у політичній роботі В. Липинського у 1920–1921 роках було залучення до встановлення на чолі гетьманського руху двох підходящих, на погляд В. Липинського, претендентів на його керівника. Тут його дії послідовно відповідали його поглядам, висловленим ще у 1912 році, коли він зазначав, що єдина форма правління, за якої може бути побудована українська держава, це конституційна монархія, а вибір можливої династії для престолу – германської, австрійської чи російської залежатиме від політичної ситуації в Україні і Європі [3, с. 17].

Орієнтуючись на обидва варіанти свого розуміння гетьманської політики (австро-німецький і російський), В. Липинський докладав зусиль до залучення до розбудови монархічного руху в еміграції не тільки кандидата на монарха, що репрезентував підросійську Наддніпрянщину – колишнього гетьмана Павла Скоропадського, але й альтернативну йому фігуру – представника австрійської Галичини, члена цісарської родини і командувача у 1918 р. легіоном січових стрільців Вільгельма Габсбурга [4, с. 39].

На той момент саме Вільгельм Габсбург першим з вищезазначених претендентів, що відгукнувся на пропозицію В. Липинського долучитись до гетьманського руху. Під впливом В'ячеслава Липинського, з яким Вільгельм Габсбург був знайомий ще по Відню часів монархії як з послом Української держави, ерцгерцог у 1920 році після першої розмови з Липинським, вступив до законодавчого органу гетьманців-монархістів – Генеральної Ради, яка передувала Раді Присяжних [4, с. 32].

Проте вже наприкінці 1920 року між Вільгельмом Габсбургом і керівним ядром УСХД виникли суперечності. Вільгельм Габсбург, усвідомивши, що Липинський сформував партію орденського типу з доволі строгою ієрархією і повним підпорядкуванням рядових членів керівному ядру, висловив

переконання про недемократичний характер складених В. Липинським статуту і регламенту УСХД і покинув гетьманський рух [2, с. 274].

Більш успішними були переговори В'ячеслава Липинського з Павлом Скоропадським. Він, на відміну від Вільгельма Габсбурга, тривалий час вагався з приводу перспектив відновлення політичної діяльності. Ці вагання тривали приблизно півроку. Гетьман, емігрувавши спочатку до Німеччини, а з осені 1919 року – до Швейцарії, перебував у стані повного розчарування українським рухом внаслідок провалу Гетьманату як політичного проекту, мав образу на українців, які, на його думку, не змогли вірно оцінити та зрозуміти його рішень і вчинків, та вирішив повністю покинути будь-які політичні справи. [5, с. 39].

Тільки за рахунок наполегливості з боку В. Липинського, з одного боку, і австрійських та німецьких консервативних монархічних і військових кіл, з якими підтримували стосунки в еміграції і Липинський, і сам Павло Скоропадський, з іншого боку, колишній гетьман повернувся до політичної діяльності. 6 листопада 1921 року можна вважати датою приєднання Павла Скоропадського до гетьманського руху в еміграції – тоді підписав записання, ставши членом УСХД і Ради Присяжних. Це був початок їхньої співпраці, що протриває до 1928 року [4, с. 32].

Представники гетьманського руху, репрезентували різні українські землі. Суред них були люди, як гетьман Павло Скоропадський, що походили родом і вихованням з Лівобережної України, і, як сам В. Липинський і його однодумці – з Правобережної України, а також, як Вільгельм Габсбург, Осип Назарук і ряд галицьких українців – родом або з самої віденської метрополії, або з австрійської Галичини [5, с. 39].

Це консервативне об'єднання змогло консолідувати всі три територіальні відлами українського консерватизму на спільній ідеї – побудові суверенної української держави з монархічною формою правління, уособленій у спадковому

гетьманаті при провідній ролі у суспільстві та державі нової національної аристократії – кращих представників усіх соціальних станів і груп. Протягом короткого проміжку часу у двадцятих роках двадцятого століття у різних країнах світу з'явилися політичні осередки українського монархізму. Вони постали в Австрії, Німеччині, Франції, Чехословаччині, Польщі, Болгарії, Румунії, Туреччині, Аргентині, Маньчжурії а завдяки плідній політичній співпраці В'ячеслава Липинського та Осипа Назарука – ще й у США та Канаді.

Отже, подіями, що є початком заснування УСХД, є створення В. Липинським програмного Статуту і організаційного регламенту цієї організації та їх прийняття 16 грудня 1920 року на засіданні Ініціативної групи. Для розвитку українського консервативного руху ці події є важливими, адже це було перше монархічне об'єднання, що малу чітко визначені ієрархію та ідеологію. До того ж його члени репрезентували різні території України. Також важливим кроком у розбудові союзу було залучення до нього кандидата, який міг би стати монархічним правителем України. В результаті, це місце зайняв колишній гетьман Української держави Павло Скоропадський, який приєднався до УСХД 6 листопада 1921.

Список використаних джерел та літератури

1. Липинський В. Листи до братів хліборобів. – К.; Філадельфія, 1995. – 470 с. URL: <https://diasporiana.org.ua/wp-content/uploads/books/3615/file.pdf> (дата звернення: 14.12.2022).
2. Лист В. Липинського до В. Габсбурга від 12.01.1921 р. *Листування В. Липинського*. [Ред. Я. Пеленський]. Київ, 2003. Т. 1 (АЖ).
3. Пеленський Я. Спадщина В'ячеслава Липинського і сучасна Україна. Історико-політична спадщина і сучасна Україна. Київ; Філадельфія, 1994. 286 с.

4. Потульницький В. А. Діалектика ідеології та політики в українській монархічній традиції ХХ ст. *Краєзнавство*. 2018. № 2. С. 29–39. URL: https://shron1.chtyvo.org.ua/Potulnytskyi_Volodymyr/Dialektyka_ideolohii_ta_polityky_v_ukrainskii_monarkhichnii_tradytzii_XX_st.pdf?PHPSESSID=pu4ff10tukk82hs5am67v7ir97 (дата звернення: 14.12. 2022).
5. Потульницький В. А. Створення в еміграційних умовах ідеології українського монархізму та її специфіка (1918–1939). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія» Серія «Історичні науки»*. 2015. № 23. С. 38–43. URL: https://histj.oa.edu.ua/assets/files/NZ_Vyp_23.pdf (дата звернення: 14.12. 2022).

ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТОК МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН ДЕРЖАВНИХ УСТРОЇВ НА ТЕРИТОРІЇ СУЧАСНОЇ УКРАЇНИ НА ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ

Єлизавета Сірик,

студентка 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Чумаченко Олена Анатоліївна,

кандидат історичних наук,

доцент кафедри історії,

правознавства та методики навчання

*Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

*У поданій статті автором представлено особливості
формування та розвиток міжнародних відносин державних*

устроїв на території сучасної України на початку ХХ століття.

Ключові слова: міжнародні відносини, державні устрої, УНР, Центральна рада.

В розвитку будь-якої держави визначну роль мають міжнародні відносини з країнами світу. Для побудови успішної зовнішньої політики потрібно завжди враховувати вдалі та хибні кроки, що були зроблені в минулому. Україна, як держава, в цьому напрямку, має можливість врахувати досвід будівництва незалежної політики в час Директорії Української Народної Республіки, Центральної Ради УНР та ін.

Досвід розбудови апарату міжнародних відносин в період 1917-1923 рр., враховуючи важкий стан для України, як для ще одного гравця на зовнішній арені, при протистоянні з більшовицькою Росією – є незамінним. Дослідження цього періоду надає нам можливість проаналізувати всі помилки та успіхи тих апаратів міжнародної політики, що були тоді, та на основні цих знань побудувати міцну і успішну зовнішню політику нині.

Вивчення шляхів побудови зовнішніх політичних відносин в умовах не визнання самостійності чи часткового визнання державних устроїв на теренах України є ціллю даного дослідження.

З моменту утворення Центральної Ради, та особливо після проголошення Четвертого Універсалу, питання зовнішніх відносин було безперечно одним із найвагоміших. Оскільки, вести війну, як закликав Україну військовий міністр Тимчасового Уряду О. Керенський, як зазначає історик П. Мірчук, Центральна Рада не прагнула. Для вирішення цієї та інших питань були необхідні потужні дипломатичні дії [1; 4].

Перша українська дипломатична місія відбулася на Брестських мирних переговорах 1918 р., проте делегація представників Української Народної Республіки, були там в якості спостерігачів та повинні були контролювати щоб умови переговорів не зашкодили їх інтересам. Центральні держави не

сприймали УНР як суб'єкт переговорів, але, генерал-фельдмаршал Леопольд Баварський та члени німецької делегації Ф. Розенберг зазначали, що українську делегацію треба приєднати до переговорного процесу. На це Р. Кюльман відповідав, що Україна не має статусу самостійної держави, декларує приналежність до російської федерації, тому треба враховувати точку зору російської делегації. Повноправним учасником вона стала пізніше, коли українську делегацію очолив В. Голубович, а російську – Л. Троцький [2].

Також, раніше, у 1917 р. Центральна Рада приймала представників країн Антанти зокрема, Франції та Великої Британії. Не дивлячись на те, що на цей момент УНР ще не проголосила свою повноцінну незалежність від Тимчасового Уряду, вона вже самостійно будувала зовнішні відносини з іншими країнами.[3]

П. Скоропадський, прийшовши до влади у квітні 1918 році, продовжив розбудовувати зовнішню політику та визначив основні три шляхи розвитку, а саме:

- встановлення дружніх відносин з країнами Четвертого Союзу
- побудова дипломатичних відносин з нейтральними державами
- вирішення спірних територіальних питань з країнами-сусідами.

Гетьманський уряд установив постійні дипломатичні місії з 10 державами та прийняв більше 20 дипломатичних представників інших країн світу.

Директорія, у грудні 1918 р., сконцентрувала основну дипломатичну діяльність на забезпечення визнання самостійності та отриманні міжнародної підтримки. В цей час були повернені військовополонені, що перебували в інших країнах та створено у Берліні, Відні та Римі при дипломатичних представництвах військово-санітарні місії військовополонених [3].

Список використаних джерел та літератури

1. Українська державність. Філадельфія : Б-ка Тернопільського осередку СУМ в Україні, 1967. 400 с.
2. ЦДАВО України, ф. 2592, оп.1, спр.78, арк. 14.
3. Історія та традиції зовнішньополітичної служби України. URL: <https://mfa.gov.ua/pro-ministerstvo/istoriya> (дата звернення: 11.12.2022).
4. Дацків І. Міжнародне становище України на початку української революції 1917–1921 рр. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка*. Серія: Історія / За заг. ред. проф. І. С. Зуляка. Тернопіль: Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. Вип. 1. Ч. 2. С. 190-198. URL: <http://dspace.tnpu.edu.ua/bitstream/123456789/6553/1/Datskiv.pdf> (дата звернення: 11.12.2022).

**П'ЯТИДЕСЯТНИЦЬКЕ ПРОБУДЖЕННЯ
В УРСР 1920-Х РР.**

Сергій Спадщанський,

студент 44-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

*У статті розповідається про історії розвитку течії
п'ятидесятництва на території України в 1920-х роках.*

Автором звернено увагу, що на території УРСР було утворено близько 400 релігійних громад.

Ключові слова: *п'ятидесятництво, релігійні громади, християн євангельської віри, місіонери.*

Назва п'ятидесятники виникла від християнського свята П'ятидесятниці (Трійці). Зародження течії п'ятидесятництва розпочалося з 1903 року, коли на членів однієї з громад у Лос-Анджелесі на Азуса-стріт, за їх твердженням, зійшов Святий Дух і вони заговорили незрозумілими мовами. Незабаром (1914 р.) була створена перша організація П'ятидесятників – Асамблея Бога.

Вчення п'ятидесятників пов'язано з біблійною історією про зішестя Духа Святого на апостолів Христа у день єврейського свята П'ятидесятниці. Спасіння розглядається, як поетапний процес. Віруючий спочатку повинен прийняти водне хрещення, потім народитися згори і отримати хрещення Святим Духом. Головним даром Духа Святого є глосалія – це дар говоріння іншими мовами, який віруючий отримує під час духовного хрещення [1].

Відомим діячем п'ятидесятництва України був І. Ю. Воронаєв, його справжнє ім'я та прізвище – Микита Черкасов, який народився 16 квітня 1885 р. в Оренбурзькій губернії.

У 1907 р. був призваний на службу в армію де у м. Ташкенті розпочав відвідувати молитовні зібрання і за декілька місяців повернувся до євангельської віри. Незабаром він познайомився з Катериною Башкіровою, яка стала йому дружиною і матір'ю 6 дітей.

Протягом 4 років Воронаєв мандрував по всьому Сибіру. У 1909 р. в нього народилась перша дочка Віра, а 1911 р перший син Павло. У зв'язку з гоніннями Воронаєв разом із своєю сім'єю емігрував в Америку де 1913 р. народився їх другий син Олександр.

Через деякий час він стає пастором баптиських церков у м. Нью-Йорку. У 1920 р. він покинув служіння в баптиській церкві, прийняв вчення п'ятидесятників і заснував першу Російську П'ятидесятницьку церкву в м. Нью-Йорк. Відповідно до свого покликання, 15 липня 1920 р. Воронаєв залишає Америку і разом з сім'єю прямує до України.

12 серпня 1921 р. в Одесу прибув Іван Воронаєв разом з місіонерами. На той час в Україні вирував голод.

Служіння в Одесі Іван Юхимович розпочав зі знайомства з віруючими місцевих церков баптистів та євангельських християн [2; 4].

Незабаром було знято приміщення у Сабанському провулку і церква офіційно відкрила свої богослужіння 12 листопада 1921 р. зареєстрована під назвою «Церква християн євангельської віри», пастором церкви було обрано Івана Юхимовича Воронаєва.

В квітні 1926 р. церква вже мала близько 370 членів і змінила не одне приміщення за ці роки (знаходилась за адресом: вулиця Чечеріна №91).

Протягом двох років виникли громади християн євангельської віри у Кам'янець-Подільській, Київській, Полтавській, Чернігівській, Кіровоградській, Дніпропетровській та інших областях України. До 1927 р. таких громад було 250 із загальною чисельністю віруючих близько 15 тис. осіб [3].

З 9–12 жовтня 1927 р. в місті Одесі відбувся II Всеукраїнський з'їзд. На цьому з'їзді було закладено фундамент для організації Всесоюзного союзу ХЄВ. Делегати прибули з усієї України, а також з Москви, Кавказу, Уралу, Сибіру, Середньої Азії та інших місць. До цього часу в Одеській громаді було вже понад 500 членів, а в Україні понад 350 церков з загальною кількістю членів – близько 17 тис.

13 жовтня був проведений Перший Всесоюзний з'їзд християн євангельської віри, на якому був створений Союз християн євангельської віри СРСР. Було зачитано і прийнято

Устав Союзу. Центром правління Всесоюзного Союзу повинно бути місто Москва, а поки що тимчасово буде місто Одеса. На з'їзді було одногосно обрано Правління Союзу: Головою – І. Ю. Воронаєва, заступником – В. С. Павлова, секретарем та скарбником – Г. Г. Понурко, членами Правління М. З. Биков та Ф. А. Фалєєва.

Течія п'ятидесятників: християни євангельської віри за своєю сутністю була місіонерською. Місіонерську позицію намагалися прищепити майже кожній помісній церкві.

Значний успіх п'ятидесятницького руху викликав гостру ворожість і навіть озлоблення у деяких керівників інших деномінацій. Так, за почином редактора журналу «Баптист» – С. Білоусова п'ятидесятникам було присвоєно прізвисько трясунів, а п'ятидесятницький рух іменувався не інакше, як «трус».

Жила надія на те, що у найближчому майбутньому Всесоюзний Союз ХВС СРСР досягне проповіддю Євангелія всі куточки цієї неосяжної країни, але цим надіям не судилося бути на той час.

На початку 1930 р. у Союзі церков України налічувалось бл. 400 громад, а в них бл. 25 тис. християн євангельської віри. Крім того в багатьох інших регіонах СРСР було чимало п'ятидесятницьких церков. Церква в Одесі мала близько тисячі членів. І тоді настав час гонінь [4].

Отже, період 1920-х рр. був добою зародження п'ятидесятницького руху в Україні. Успіх п'ятидесятницького руху 1920-х рр. в УРСР можна назвати дійсно пробудженням, адже за короткий період часу було утворено багато громад по всьому Радянському Союзі, тільки в Україні (1930 р.) їх налічувалось бл. 400.

Значний ріст церков, та їх членів сприяв утворенню в 1927 р. Всесоюзного Союзу ХСВ головою якого став І. Ю. Воронаєв, а центром повинно було бути місто Москва, але залишилось місто Одеса.

Список використаних джерел та літератури

1. Любащенко В. Історія протестантизму в Україні. Курс лекцій. Київ: Видання друге, доповнене і виправлене, 1995. 350 с., 32 арк. URL: https://risu.ua/istoriya-protestantizmu-v-ukrajini-kurs-lekciy_n83012 (дата звернення: 11.12.2022).
2. Православна Енциклопедія. *Воронаев*. Автор статті Е. С. Сперанская. Том 9, с 368. URL: <https://www.pravenc.ru/text/155252.html> (дата звернення: 11.12.2022).
3. Усач Н. Ткаченко В. «Посланник Пятидесятниці (Іван Воронаев и сподвижники)». Вінниця, Слово християнина, 2007, 408 с. URL: http://server.lts.lviv.ua/cgi-bin/kooha/opac-detail.pl?biblionumber=3670&shelfbrowse_itemnumber=5401 (дата звернення: 11.12.2022).
4. Франчук В. И. Просила Россия дождя у Господа. К. Свытанкова зоря, 2001-2003 гг. Т. 1-2. URL: http://web.archive.org/web/20180902105154/http://anabaptist.ru/obmen/hystory/ist2/files/books/book_02/f_001.html (дата звернення: 11.12.2022).

**«КАРПАТСЬКА СІЧ» ЯК ОДНА З НАЙБОЄЗДАТНИШИХ
ОРГАНІЗАЦІЙ У ЄВРОПІ**

Максим Усок,

студент 64-І

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівській національній педагогічній університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Мінченко Марина Василівна,
асистент кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національній педагогічній
університет імені Олександра Довженка

У статті визначено поняття Організації народної оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС) як однієї з перших, що започаткувала боротьбу за українську державність. Висвітлено структурні підрозділи ОНОКС і простежено особливості їх функціонування. Окреслено основну проблему Організації – недостатність збройного укомплектування, що спричинило дестабілізацію її діяльності.

Ключові слова: «Карпатська Січ», ОНОКС, Карпатська Україна, недержавне об'єднання, воєнізована організація.

Боротьба за незалежність в історії України актуальна. Свідчення цього – багатомісячні трагічні сторінки нашої держави, що, до речі, й сьогодні продовжує боротися за власну суверенність в умовах російсько-української війни. Утворення закарпатцями незалежної Карпатської України 8 жовтня 1938 року засвідчує, що ця українська субетнічна група вважала себе українською нацією і прагнула створити єдину Українську державу. А Організація народної оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС), сформована згодом, стала на її захист.

Питання стосовно діяльності й функціонування ОНОКС досліджували М. Вегеш (окреслює роль «Карпатської Січі» в боротьбі з терористами й обороні Карпатської України тощо); останнім часом – І. Краснодемська (висвітлює питання щодо формування та бойового шляху Організації, її структуру, етапи розбудови й т. д.), С. Адамович (стверджує, що саме українці, які проживали на окупованих Польською державою землях, сприяли формуванню «Карпатської Січі») та інші.

Організація народної оборони «Карпатська Січ» (ОНОКС) утворилася 9 листопада 1938 року. Цю парамілітарну (воєнізовану) організацію, недержавне об'єднання, створено в межах Карпатської України і з метою її оборони, зокрема «державних і національних інтересів Підкарпатської Русі та плекання оборонного духа в українському громадянстві краю, поборювання протидержавної пропаганди та всестороння

підтримка правительства Підкарпатської Русі зокрема для удержування ладу та безпеки» [3], що й було проголошено Статутом Організації [2], ухваленим у ході установчих зборів, які відбулися 9 листопада 1938 року в місті Хуст.

«Карпатська Січ» знаходилася в Хусті й мала у своєму підпорядкуванні десять районних відділень і п'ять постійних гарнізонів для військової підготовки [4]. ОНОКС очолювала Головна Команда (керівний політичний орган) легального політичного штабу, куди входили комендант Д. Климпуш – один із перших українських підприємців на Закарпатті й керівників Гуцульської республіки в 1918 році; його заступник І. Роман; генеральний писар й очільник секретаріату І. Рогач; референт преси, інформації та ідеологічно-політичного виховання і зв'язковий старшина з урядом Карпатської України С. Росоха [4]. Проте існував і таємний Генеральний військовий штаб. Останнім спочатку керував М. Аркас, а потім М. Колодзінський.

Члени військового штабу – Р. Шухевич (Щука), З. Коссак (Тарнавський), О. Карачевський (Свобода), Г. Барабаш (Чорний), Є. Врецьона (Волянський), І. Кедюлич (Чубчик) й інші [3].

Окрім цього, діяв пропагандистський відділ Української національної оборони та організації народної оборони «Карпатська Січ» – «Лютюча естрада», керівником якої був М. Чирський, а також велася в Карпатській Україні ідеологічна й політична робота, яку координував Олег Ольжич – український поет, син відомого Олександра Олеся, нашого земляка (народився в м. Білопілля), також українського поета.

Командування ОНОКС розміщувалося в Іршаві, Воловому (наразі смт Міжгір'я), Великому Бичкові, Перечині, Рахові, Середньому (наразі смт Ужгородського району Закарпатської області), Тячеві й Хусті. Усього членів Організації «Карпатська Січ» нараховувалося не більше 2 тисяч осіб [3].

Варто зазначити, що при штабі діяли справжні професіонали – українські військові старшини, які служили в австро-угорській, польській, чехословацькій армії, а також в арміях УНР (Української Народної Республіки) й УГА (Української Галицької Армії) й мали досить високі звання.

В Організації була наявна власна емблема – тризуб і меч, подібна емблемі ОУН (Організації Українських Націоналістів).

10 листопада 1938 року міністр внутрішніх справ Карпатської України Ю. Ревай затвердив рішення установчих зборів Організації «Карпатська Січ». І відповідно до Статуту ОНОКС туди мали право входити громадяни Підкарпатської Русі, яким виповнилося 18 років. Членів «Карпатської Січі» погрупували в такий спосіб [4]:

- дійсні, які входили у військову структурну організацію;
- добродії, які підтримували ОНОКС матеріально чи морально;
- почесні, які мали значні заслуги перед українським народом.

Організація «Карпатська Січ» мала й низові організації, куди входили відділи, що діяли за організаційним, пропагандистським, виховним, вишкільним та господарським напрямками. З декількох відділів утворювався кіш. До керівного складу входили старший січовик, десятник, сотник й отаман, які мали відповідні військові посади – гурткового, провідника, кошового, члена ради й коменданта; відповідний формений одяг зі знаками на рукавах і головних уборах, за чим можна було їх розрізнити; зброю.

Варто зауважити, що в «Карпатську Січ» добровільно йшли січовики з різних регіонів України. Це були підкарпатці, наддніпрянці, галичани, буковинці тощо.

Члени ОНОКС виконували важливе завдання: захищали кордони Карпатської України від вторгнення угорських і польських терористів. Не менш важливим був їхній вплив на проведення демократичних виборів до Союму Карпатської

України, що відбулися 12 лютого 1939 року. Саме тоді в цей законодавчий орган автономного Закарпаття ввійшли 32 послы Українського національного об'єднання.

Попри те, що Організація була воєнізованою, вона займалася й культурною просвітницькою роботою: залучала до участі у відзначенні релігійних і національних свят у Карпатській Україні; організовувала й проводила політичні мітинги, демонстрації, передвиборні кампанії; видавала тижневик «Наступ» під редакцією С. Росохи; в ОНОКС діяв жіночий відділ, котрим керували М. Тисовська й М. Химинець.

З огляду на вище сказане, можна зробити висновок, що «Карпатська Січ», незважаючи на те, що була недержавним об'єднанням, функціонувала як мінідержава, позаяк діяла відповідно до Статуту; мала свій територіальний центр, власну емблему, керівний політичний орган, Генеральний військовий штаб, низові організації тощо.

Однак, варто зауважити, що ОНОКС мала безліч проблем з озброєнням. Із цього приводу Петро Стерло, відомий канадський історик із Закарпаття, писав, що «січовики зброї не мають. Тільки від випадку до випадку прицілюється їм зброя для служби безпеки» [3]. Найбільш боєздатними військовими частинами були ті, що знаходилися в м. Хусті. Усі ж інші значно потребували зброї. У зв'язку із цим очільники «Карпатської Січі» неодноразово зверталися до А. Волошина, тодішнього прем'єр-міністра Карпатської України, з проханням видати необхідну зброю. Однак останній не мав таких повноважень і тому не дозволяв озброювати січовиків. Так само вчинив й уряд Чехословаччини, у складі якої перебувала автономна республіка Карпатська Україна. В останнього на те були свої причини: за даними чеської контррозвідки, могла бути змова проти А. Волошина; «Карпатська Січ» нерідко протистояла автономному уряду, а значить була ним неконтрольованою; сам прем'єр-міністр уникав протистояння з Чехословаччиною [3].

Це й призвело до того, що ОНОКС – одна з найбоєздатніших Організацій у Європі, прагнучи силоміць

захопити зброю, спричинила кровопролиття, що сталося в результаті сутички загонів «Карпатської Січі» й чеського війська, а потім і до трагічного фіналу в ході боїв з угорським військом у березні 1939 року.

Отже, Організація народної оборони «Карпатська Січ», проіснувавши з початку листопада 1938 року й до середини березня 1939 року, відіграла значну роль в історії України та Карпатської України зокрема. Злагоджена й професійна діяльність ОНОКС свідчить про те, що Організація мала на меті боротися за українську державність, водночас до її створення й оформлення про це тільки йшлося. Але, як і будь-яке об'єднання, ОНОКС зіткнулася з проблемою недостатнього озброєння, що й вирішило її подальшу долю.

Ця стаття не вичерпує всіх аспектів означеної проблеми й потребує подальших напрямків її дослідження. Перспективним буде більш глибоке дослідження питання стосовно діяльності «Карпатської Січі» в аспекті українського націоналістичного руху, а також оборони української державності наприкінці 1938-го початку 1939 року.

Список використаних джерел та літератури

1. Адамович С.В. Галичани в організації народної оборони «Карпатська Січ». *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*, 2020. № 52. С. 152–161.
2. Архівні документи. Карпатська Україна (1938–1939 рр.). Статут Організації Народної Оборони «Карпатська Січ» (9 листопада 1938 р.). URL: [http://www.hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/1938\(11\)09.karp.sich_statut.php](http://www.hai-nuzhnyk.in.ua/doc2/1938(11)09.karp.sich_statut.php)
3. Вегеш Микола. Карпатська Січ: сторінки історії. Ужгород, 1996.
4. Краснодемська І. «Карпатська Січ» в обороні української державності. *Вісник Львівського університету. Серія історична*, 2017. Випуск 53. С. 246–257.

ІСААК МАЗЕПА ТА ЙОГО СПРОБИ ЩОДО ЗГУРТУВАННЯ СИЛ УКРАЇНСЬКИХ СОЦІАЛ- ДЕМОКРАТІВ У ПІСЛЯВОЄННИЙ ПЕРІОД

Владислав Федоров,

учень 11–А класу

Глухівської загальноосвітньої школи I–III ступенів №1

Науковий керівник:

Лісневський Андрій Володимирович

учитель історії, правознавства, спеціаліст вищої категорії,

Глухівської загальноосвітньої школи I–III ступенів №1

У статті здійснено аналіз інформаційних джерел із стосовно політичної діяльності політичного і державного діяча Ісаака Мазепи другої половини 20х – початку 50-х рр. ХХ ст.

Ключові слова: Українська національна Рада, ООН, політичні сили, осередки, еміграція, Уряд.

Мазепа Ісаак Прохорович – український політичний і державний діяч. Керівник уряду Української Народної Республіки періоду Директорії (від серпня 1919 до травня 1920 року) [1]. Політична діяльність І. Мазепи у післявоєнні роки полягала у його активній участі у консультаціях українських політичних сил, які мали на меті створити єдиний державний центр. Так 19 квітня 1947 р. у Майнц-Кастелі відбулася міжпартійна нарада на якій було вирішено створити Українську Національну Раду – передпарламент УНР в екзилі. Головою Підготовчої комісії для створення УНРади обрали І. Мазепу. До участі в роботі комісії були запрошені всі політичні сили, які дійшли згоди, що УНРада буде виконувати функції тимчасового законодавчого органу до скликання на звільненій від окупації території України Установчих зборів, які й приймуть закон про устрій української держави. Всі українські політичні партії, за

винятком СГД, делегували до УНРади своїх кандидатів. За пропозицією її голови, УНРаду було сформовано за секторальною системою, а саме: чотири сектори мали бути «осередками кристалізації громадських сил і політичної думки»: соціалістичний (УПСР, УСДРП, УСРП, УРДП); центрально-демократичний (УНДО, УНДС); націоналістичний (ОУН дві течії); монархічний (СГД).

Перша сесія УНРади відкрилася 16 липня 1948 р. в Авгсбурзі на якій були присутні українські політичні партії із 36 своїх членів, серед яких одним з представників УСДРП був Ісаак Прохорович. На першій сесії обрано керівні органи Державного Центру УНР: Президію УНРади та уряд – виконавчий орган. Мазепа І. П. був обраний Головою уряду і керівником ресорту зовнішніх справ. Еміграційний уряд з червня 1948 до 1950 року (до того, як його вразила тяжка хвороба) очолював Ісаак Мазепа [1].

У своєму виступі на сесії він здійснив аналіз тих завдань, які стояли перед реорганізованим Державним центром та шляхи їх досягнення, подав концепцію діяльності уряду. Так у роботі В. Гаврика «І. Мазепа в суспільно-політичному житті української еміграції повоєнного періоду (друга половина 40-х – початок 50-х рр. ХХ ст.)» описує «головні завдання, які потрібно врахувати в програму своєї діяльності: 1) довершити консолідацію українських національних сил навколо УНРади; 2) налагодити зв'язки з Батьківщиною та допомагати їй всіма доступними засобами; 3) встановити зв'язок з політичним світом; 4) встановити контакти та тісну співпрацю з представниками інших поневолених народів; 5) допомагати належному вихованню українського суспільства в еміграції і, насамперед, підготовці активнішої та здібнішої молоді для продовження визвольної боротьби» [2].

Президія УНРади, ухвалила програму діяльності уряду та визнала правильними центрові лінії політики Виконавчого органу. Очолював Мазепа І. український екзильний уряд до 12 січня 1952 р. Двічі він складав свої повноваження, за цей період,

але українські політичні сили знову доручали йому формувати новий уряд [3 с. 4]. Потрібно зазначити, що ні один склад цього виконавчого органу, незважаючи на реорганізації та структурні перебудови, проведені І. Мазепою, не виконав своєї програми в повній мірі. Що ж було причиною? По-перше, не вистачало матеріальних засобів, тому уряд періодично працював «по мірі спроможностей» кожного з його членів. По-друге, значні зусилля уряд І. Мазепи спрямовував на спростування несправедливої критики з боку потужних опозиційних сил – СГД і ОУН(р). По-третє, напівлегальне становище та проживання членів уряду в різних місцевостях дуже сповільнювало обмін інформацією. По-четверте, стан здоров'я голови виконавчого органу та часті зміни складу уряду в зв'язку з переїздом урядовців в інші країни у пошуках засобів для існування [3]. Але відмічають і його значні здобутки. Це стосується його зовнішньополітичної діяльності. Ісаак Мазепа приділяв увагу процесу створення «єдиного фронту боротьби всіх поневолених москвою народів», «включенню» України в європейську систему, встановив взаємини з політичними центрами: литовським, латиським, естонським, польським, грузинським, словацьким та національними осередками: чеським, румунським, угорським, югославським, болгарським.

Був лідером Української соціалістичної партії, яка утворилася на еміграції в результаті об'єднання політичних груп есдеківського та есерівського спрямування.

На його думку, спільні економічні та оборонні інтереси народів Східної та Центральної Європи стали головними чинниками створення Східноєвропейського союзу, заснованого на принципах добровільної співпраці. А створення цього союзу, в свою чергу, мало бути етапом входження до Об'єднаної Європи. Він прагнув залучитись допомогою ООН у вирішенні української проблеми та вжив заходів для поглиблення інформованості цієї міжнародної організації про становище українського народу. І. Мазепа гостро критикував керівництво

УРСР, він направив до ООН свій перший меморіал у вересні 1948 р.

Його кропітка та цілеспрямована робота із пропаганди в світі ідеї української державності, свободи та демократизму дала позитивний результат значно пізніше. Адже «Україна не переставала боротися за незалежність. Ніколи. І весь період комуністичної диктатури українці постійно боролися», – наголосив в інтерв'ю Радіо Свобода автор Акту про незалежність, багаторічний політв'язень радянського режиму, співзасновник Української Гельсінської групи, стратег незалежності Левко Лук'яненко [4].

Список використаних джерел і літератури

1. Мазепа Ісаак Прохорович URL: <http://surl.li/ejuhy> (дата звернення: 27.12.2022).
2. Гаврик В. І. Мазепа в суспільно-політичному житті української еміграції повоєнного періоду (друга половина 40-х – початок 50-х рр. ХХ ст.). *Каразінські читання (історичні науки)*: Тези доповідей 62-ї Міжнародної наукової конференції молодих вчених (ХНУ імені В. Н. Каразіна, 24 квітня 2009 р.). Харків: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2009. С. 58-60. URL: https://ela.kpi.ua/bitstream/123456789/10317/1/28_23_Gavruk.pdf (дата звернення: 27.12.2022).
3. ЦДАВО України. Ф. 5235. Оп.1. Спр.66. Арк. 139
4. Штогрін Ірина. Події, які сформували і зміцнюють Незалежність України. *Радіо Свобода*. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/podii-shcho-formuyut-nezalezhnist/31405953.html> (дата звернення: 27.12.2022).

СПЕЦІАЛЬНА РУБРИКА «МІКРОІСТОРІЯ»

ІСТОРІЯ ОДНОГО ФОТО

Поліна Ворона,

студентка 44-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У поданій статті розповідеться про гуцульську співачку Марію Кречунек, яка в народі відома під місцевою назвою – «Чукутиха». Автором звернено увагу на роль усних спогадів місцевих довгожителів та старожилів Гуцульщини.

Ключові слова: «Чукутиха», Гуцульщина, історичні джерела.

Наукові дослідження історії, природи та культури Гуцульщини базуються на архівних документах, літературних джерелах, матеріалах, які були зібрані в процесі експедицій. Основу цього інформаційного пласту складають інтерв'ю респондентів цього самобутнього географічного регіону. Однак бувають випадки, коли при дослідженні невідомих тем залишається покладатися лише на усні спогади місцевих довгожителів та старожилів. На неймовірну народну пам'ять гуцулів, у свій час, звертали увагу визначні дослідники. Одним з них був польський письменник Станіслав Вінценз, який залишив по собі епічну книгу про прадавню Гуцульщину «На високій полонині. Правда старовіку». Вона була видана у Польщі 1936 року.

Автор цієї книги особливо наголошує, що гуцульська народна пам'ять має феноменальну властивість довго жити: «Для давніх людей сто років було зовсім небагато, а двісті – також нічого особливого. І не тільки тому, що жили довго, а й тому, що довго жила пам'ять жива».

В історії культури і мистецтва Гуцульщини відомо цілий ряд видатних митців, світла пам'ять про яких і зараз зберігається в народі, про їх життя і творчу діяльність розказують цікаві оповіді, а про декого із них складають гарні легенди. До таких талановитих митців Верховинщини належить талановита гуцульська співачка Марія Кречунек, яка в народі відома під місцевою назвою – «Чукутиха», яка жила у Ясенові Горішньому ще в часи владарювання тут Австро-Угорщини і Польщі. Жива пам'ять про неї збереглася серед багатьох верховинців завдяки усним переказам місцевих старожилів, а також одній історичній фотографії, яку в народі називають «Чукутиха з люлькою».

За часів польської влади у Жаб'є (Верховина, гуцульська столиця) жив та працював український фотограф із Полтавщини – Микола Сеньковський. Саме цей видатний

фотограф зробив знімок цієї красивої, літньої гуцулки. На фото Чукутиха у святковому вбранні та з люлькою. Ця етнографічна робота одержала назву: «Стара гуцулка».

У 1931 році ця фотографія була експонатом на Міжнародній європейській фотовиставці у столиці Франції Парижі і звичайно одержала найвищу нагороду – Гран-прі. Сучасникам відомо лише про три світлини видатної гуцулки Чукутихи. Усі вони увійшли до унікальної етнографічної збірки фотографій Миколи Сеньковського під загальною назвою «Гуцульські типи».

У багатьох селах Верховинського району літню гуцулку Чукутиху пам'ятають як дуже вродливу і талановиту жінку, яка знала і гарно співала дуже багато народних співанок на весіллях та храмах. Розповідають, що вона могла протягом трьохденного гуцульського весілля виконувати різні обрядові співанки і не повторюватися.

Крім того Марію Кречунек (Чукутиху) старожили Верховини запам'ятали ще й тим, що вона вбиралася найкраще за всіх жінок у святкове гуцульське вбрання, любила крутити кучері та прикрашати свою голову гарними квітами. До цих пір зараз серед верховинців побутує вислів: «А шо ти так си розспівала ек Чукутиха?», «А шо ти так вивбираласи ек Чукутиха?» або «Так дуже люб'їтси ек Чукут из Чукутихов».

Цілком зрозуміло, що багатьох дослідників Гуцульщини цікавило і з якого роду ця талановита гуцулка. Але, на жаль, крім місцевої назви – «Чукутиха», довгий час не існувало додаткової інформації про цю талановиту співачку.

У роботах відомого дослідника Гуцульщини Михайла Ломацького, який тривалий час працював вчителем у Головах, а потім жив в еміграції у Німеччині та написав десятки цінних етнографічних книг, було знайдено записи гуцульських співанок, які співали на весілля дві гуцулки: «Чукутиха из Жеб'я та Пруниха из Оборотного».

На справжній слід родини Марії Кречунек (Чукутихи) історики-дослідники випадково натрапили весною 2012 року,

коли проводили українознавчу експедицію «Гуцульська родина Фоки Шумєєвого». На традиційне запитання про Чукутиху місцеві жителі рекомендували звернутися до старших людей: Івана Максим'юка (1923 р. н.) і Дмитра Кумлика (1920 р. н.). Обидва старожили засвідчили, що дітьми багато разів бачили літню Чукутиху, яка жила в їхньому селі.

Було цікавим, що у їхніх спогадах далекого дитинства є один епізод: «Коли ми малими хлопцями просили Чукутиху: «Молодичко, ану заспівайте нам шош файне», то вона із радістю співала нам усекі співанки, а коли ми спеціально казали: «Бабочко, ану заспівайте нам шош файне», то вона не хотіла нічого співати і сердилася на нас за таке звертання».

Краєзнавцям вдалося вияснити, що народилася Марія Кречунек (Чукутиха) 26 квітня 1836 року на Жаб'євщині. Відомо, що її тато називався Василь Кречунек, а мати – Євдоха Костюк. Пізніше Марія Кречунек, 10 листопада 1867 року, вийшла заміж за Йосипа Полека (1830-1917) у село Ясенів Горішній. Марія і Йосип прожили разом 50 років і були зразковим люблячим подружжям. В їхній сім'ї було 5 дітей: Юрій (1852 р. н.), Євдоха (1867 р. н.), Іван (1870 р. н.), Николай (1875-1910) і Єлена (1881-1923). Прожила Марія Кречунек (Чукутиха) майже 100 років і померла десь приблизно в 1931-1936 роках. Похована вона на старому кладовищі у Верхньому Ясеніві. Її похорони добре пам'ятає місцевий старожил пан Дмитро Кумлик.

На даний час у селі Рівня проживає правнук Марії Чукутихи – Микола Максим'юк (1959 р. н.), із сім'єю. Зараз пан Микола Максим'юк є керівником відомого Народного ансамблю дрімбарів «Струни Черемоша» у Верхньому Ясеніві.

Нещодавно у селі Рівня Верховинського району відкрили музей співанок імені Марії Кречунек, більш відомої як Чукутиха. Фото цієї колоритної бабусі з люлькою відоме на весь світ. А ще вона могла співати три дні й ні разу не повторюватися. Музей відкрив її правнук – Микола Максим'юк.

Список використаних джерел та літератури

1. Арсенич П., Базак М., Болтарович З. Гуцульщина. Історико-етнографічне дослідження. Київ: Наукова думка, 1987. 470 с.
2. Зеленчук І. Українознавча реконструкція біографії видатної гуцульської співачки Марії Кречунек (Чукутихи). *Українознавство*. 2012. № 3 (44) С. 200-204.
3. Кугутяк М. Старожитності Гуцульщини: У 2-х т. Івано-Франківськ, Львів: Манускрипт-Львів, 2011. 447 с.: іл.
4. Богомолець. О. «Замок-музей Радомисль на Шляху Королів Via Regia». Київ, 2013. 127 с.
5. Клапчук В. М. Гуцульщина та гуцули: економіка і нар. промисли (друга половина ХІХ – перша третина ХХ ст.): монографія / Ін-т українознав. ім. І. Крип'якевича НАН України, Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. Львів; Івано-Франківськ, 2009. 507 с.

**АВТОБІОГРАФІЯ МИКОЛИ КОСТОМАРОВА
ЯК ІСТОРИЧНЕ ДЖЕРЕЛО**

Олег Щербак,

студент 64-2І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті досліджено значення «Автобіографії» у великій різножанровій спадщині вченого, письменника та громадського діяча М. Костомарова.

Ключові слова: *«Автобіографія», М. Костомаров, творчість, істричні джерела.*

Серед уже опублікованих джерел до історії діяльності кириломефодіївців особливе місце належить автобіографіям [1]. Серед них виокремимо (як найбільш повну та помітнішу) «Автобіографію» М. Костомарова [2]. Саме вона посідає найпомітніше місце у великій різножанровій спадщині вченого, письменника, громадського діяча. Вперше вона була опублікована (у неповному вигляді) вже після смерті автора (повністю спогади з'явилися лише 1922 року в Москві, а в Україні – вже в 1989, 1990 та в 1992 роках).

Чому ж так сталося, що «Автобіографія» М.Костомарова вийшла в світ так пізно? Перш за все, сам М.Костомаров вважав незручним і неестетичним друкувати свою автобіографію ще за свого життя. Вперше вона побачила світ у рік смерті історика. Частина матеріалів, однак, не була тоді опублікована у зв'язку з «близькістю опублікованого часу». В основному це стосується VII та IX розділів, в яких йшлося про професорів Петербурзького університету і літераторів початку 60-х років, з якими М.Костомаров був близько знайомий і спілкувався в житті та по роботі.

У такому вигляді «Автобіографія» була передрукована у збірнику «Литературное наследие Н. И. Костомарова», укладеному його дружиною Аліною Леонтіївною і виданому в Петербурзі 1890 року.

У 1909 році Літературний фонд, заснований 1859 року прогресивними літераторами і громадськими діячами Росії для надання допомоги літераторам і вченим, святкував свій ювілей. До цієї події було видано «Юбилейный сборник Литературного фонда», до якого включені й раніше неопубліковані розділи «Автобіографії».

У цьому творі досить докладно й всебічно висвітлюється життєвий шлях ученого, його внутрішній релігійний світ, об'ємно характеризується доба, в яку він жив і творив, мотиви його наукових зацікавлень, особливості світогляду, опертого на принципові положення Христової науки.

«Автобіографія», яка, власне, є мемуарами, крім того – важливе і надзвичайно цікаве історичне джерело. У цих спогадах М.Костомаров розповідає не лише про себе, а й про відомих вчених і літераторів, з якими він був зв'язаний особисто або спільними науковими та громадськими справами, а також характеризує їхні твори. Таким чином, спогади М. Костомарова за своїм змістом є стислим, гостро полемічним нарисом про його добу та розвиток історіографії, літератури і мистецтва.

Безумовно, не всі судження автора «Автобіографії», не всі його оцінки діячів і явищ того періоду, а також минувшини, можуть сьогодні витримати критику. Частина їх застаріла ще за життя Костомарова, а деякі навіть були спростовані ним самим. Проте його прогресивні, гуманістичні ідеї, спостереження, скажімо, про епоху і про себе, заслуговують на уважне ставлення, попри своє суто суб'єктивне підґрунтя. Тому цей оригінальний і повчальний життєпис однієї з популярних особистостей ХІХ століття був сприйнятий із зацікавленням не лише науковою громадськістю, а й усіма, хто відчуває потребу в пізнанні історії нашої Батьківщини та її визначних діячів.

Радянський історик П. Зайончковський першим висловив думку про необхідність критичного підходу до «Автобіографії» М. Костомарова «як усякого роду мемуарів, не позбавлених великої частки суб'єктивізму». На нашу думку, при вивченні цього питання потрібно враховувати не тільки недоліки «Автобіографії» як твору, але й особисті якості самого Костомарова, що позначилися на змісті книги. Слід насамперед відзначити, що М. Костомаров не писав, а переказував історію свого життя і рукопис не редагував. Існує два варіанти «Автобіографії» М. Костомарова: перший записаний

Н. Білозерською, дружиною В. Білозерського, а другий – А. Костомаровою, дружиною М. Костомарова, уродженої Крагельської, по першому шлюбові – Кисіль.

Н. Білозерська свідчить, що в 1869 році М.Костомаров був позбавлений можливості займатися науковою працею через сліпоту, що насувалася, і звернувся до неї за допомогою. Білозерська погодилася. Роблячи в бібліотеці виписки з різних творів, вона потім читала їх уголос Костомарову. Робота продовжувалася п'ять років. Узимку 1869-1870 років, згадує Н.Білозерська, М.Костомаров продиктував їй автобіографію. Довівши розповідь до 1863 року, він заявив: «З цього часу моє життя відоме вам не гірше мене самого» – і надав Н. Білозерській право самій продовжувати виклад. Користуючись такою довірою вона робила різні вставки, по-своєму викладала багато сюжетів. Коли робота була довершена, Білозерська передала рукопис редакції «Русской мысли», супроводивши його власними коментарями. Робота була опублікована вже після смерті М.Костомарова.

А. Костомарова відзначала, що підготовлена нею «Автобіографія» чоловіка «не належить до складу його творів, а записана... з його слів, як розповідь сімейного характеру про прожитий час».

В обох виданнях «Автобіографії» чимало різночитань через якість запису й інші обставини. Варто враховувати, що М.Костомаров розповідав у ній про події тридцятирічної давнини. Гострота вражень згладилася, багато чого забулося і загальна картина життєдіяльності малювалася інша. Редактор другого видання «Автобіографії» – В. Котельников (зять А. Костомарової) відзначав: М. Костомарову чи ледве не з перших слів «довелося переконатися, що багато чого з того, що відносилось до його життя й особистості, вислизнуло з його багатой пам'яті».

Усе сказане дозволяє зробити висновок, що «Автобіографія» хоча і містить важливі дані про Кирило-Мефодіївське товариство не може бути визнана провідним

документом у висвітленні даного питання. Для відновлення дійсного становища речей необхідні пошуки і вивчення нових архівних документів, епістолярних і мемуарних матеріалів.

Список використаних джерел та літератури

1. Самі про себе. Автобіографії видатних українців ХІХ століття / за редакцією: Юрія Луцького. Нью-Йорк: Вид-ня Української Вільної Академії Наук у США, 1989. 328 с.
2. Костомаров Н.И. Автобиография. Бунт Стеньки Разина. Киев: Наукова думка, 1992. 512 с.

Секція «ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ»

ВИТЛУМАЧЕННЯ ДЖЕРЕЛ СТАРОДАВНЬОЇ ІНДІЇ, У ЯКИХ ВЖИТІ ОДИНИЦІ МІР І ВАГИ

Анна-Марія Афанасієвська,

студентка 14-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Мінченко Марина Василівна,
асистентка кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національний педагогічний
Університет імені Олександра Довженка

У статті авторка здійснила аналіз одиниць мір і ваги у джерелах Стародавньої Індії як свідчення певного історичного періоду.

Ключові слова: Міжнародна система (СІ), метрологія, Стародавня Індія.

Метрологія – наука про походження та еволюцію системи мір, засобів вимірювання та їх функціонування в історичному суспільстві. Гостро постає питання її дослідження у контексті давньої історії, бо існує невелика кількість джерел, де збереглася інформація про тогочасні міри.

Свідчення про одиниці виміру Стародавньої Індії знаходимо у «Вішну-сміті», «Артхашастра», «Махавамса», «Надписи Ашоки». Сьогодні існує потреба щодо узгодження вимірів із світовою метричною системою.

Мета дослідження – витлумачити одиниці мір і ваги у джерелах Стародавньої Індії та знайти їх сучасні відповідники.

На наступному етапі ми зробили класифікацію історичних мір у досліджуваних джерелах, встановили їх співвідношення із сучасними метричними одиницями виміру. Результат представлений у таблицях.

Таблиця мір довжини

Одиниці довжини Стародавньої Індії	Сучасні метричні одиниці виміру
Ангула (палець)	2 см
Пада (14 ангула)	28 см
Аратні (лікоть)	50 см
Кішку (передпліччя)	70 см
Дханус (лук)	1,8 м
Йоджана	близько 14 км
Кроша	від 3 км до 4 км

Таблиця мір ваги

Одиниці ваги Стародавньої Індії	Сучасні метричні одиниці виміру
Крішнала	0,122 г
Маша	0,61 г
Карша	9,76 г

На завершальному етапі дослідження ми витлумачили одиниці виміру джерел Стародавньої Індії.

У трактаті «Вішну-сміті» прописані одиниці ваги: крішнала, маша, карша. Відповідно три трасарени (найменша вага) – крішнала (0,122 г), п'ять трасарен – маша (0,61 г). Каршапана – мідна (монета) вагою у карша (9,76 г).

У цьому джерелі одиниці довжини знаходимо у мірах покарання. Так, особа, яка вчинила шкоду варні чи образила вищого по варні, то їй у язик забивали вістря довжиною у десять ангула (20 см).

В «Артхашастрі» у розділі VIII «Нерухомість: дім» прописані наступні міри довжини: ангула, пада, аратні, кішку. Так, дозволялося будувати дім за 2 аратні (1 м) чи 3 пада (84 см) від сусідської стіни будинку, а розміщувати жолоб для стоку води з даху – 3 пада (84 см) чи 1 ½ аратні (75 см), прохід між двома дворами чи приміщеннями мав бути шириною не менше кішку (70 см) чи 3 пада (84 см), проміжок між покрівлями дозволявся не менше 4 ангула (8 см) чи мали накладатися одна на одну.

У розділі X «Нерухомість: нанесення шкоди пасовищу, полям, шляхам сполучення, порушення згоди» зазначалося: у випадку відмови упавасі (житель села, у якого була земля) супроводжувати сільського старосту у справах, перший повинен сплатити 1 ½ пани (срібна пана (каршапана) – 3,76 г; мідна пана – 9,33 г.) за йоджану шляху (14 км). Старости повинні були робити огорожу навколо села на відстані у 100 дханус (180 м).

У книзі 2 главі 1 одиниці довжини стосувалися благоустрою села. Так, раджа (правляча особа) влаштовував село з кордонами на 1–2 кроша (4 км – 8 км), що заселялося шудрами, землеробами від 100 до 500 сімей.

У «Махавамса» згадувався період царювання Піядасі Ашоки. У цьому джерелі зазначалося, що укази Ашоки були розповсюджені на цілу йоджану (14 км). Раджа Піядасі наказував через кожні вісім кроша (32 км) споруджувати колодязі і будинки для мандрівників, робити водоймища для потреб людей і худоби [1].

Отже, джерела «Вішну-сміті», «Артхашастра», «Махавамса», «Надписи Ашоки» містять чимало одиниць виміру: «ангула», «пада», «аратні», «кішку», «дханус», «йоджана», «кроша», «крішнала», «маша», «карша». Вони зустрічаються у контексті описання мір покарання, нерухомості, благоустрою, діянь правителів. Ці історичні міри відповідають тогочасному періоду. Це впливає на докази достовірності та вірогідності цих джерел.

Список використаних джерел та літератури

1. Шама О. І. Хрестоматія з історії Стародавнього Сходу. Посібник для студентів історичного факультету денної і заочної форм навчання. Тернопіль: ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2015. 488 с. URL: <https://bit.ly/3ipwG8q> (дата звернення: 23.12.2022).

БАХАЙСЬКІ САДИ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІСТЬ

Поліна Ворона,

студентка 44-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Мінченко Марина Василівна,
асистентка кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У статті автор наводить стислу історичну довідку про виникнення й розвиток Бахайських садів.

Ключові слова: бахаїзм, Хайфа, Бахайські сади.

Бахаїзм – монотеїстична релігія, що виникла в середині XIX ст. в Персії і базується на вченні пророка Баба та одного з перших і найвидатніших послідовників Бахаулли.

Основним принципом бахаїзму є визнання спільного джерела та єдності всіх релігій. Бахаї стверджують, що існує один Бог, який створив людський рід. У різні часи Бог посилав своїх пророків або духовних вчителів. Цими пророками були: Мойсей, Ісус, Мухаммед, Будда, Крішна, Баб і Бахаулла. Бахаї кажуть, що пророків з плином століть буде більше, але хто, коли і ким вони будуть – невідомо.

Історія Бахайських садів в Хайфі (Ізраїль) почалася в 1909 р. з поховання на схилі гори Кармель пророка на ім'я Баб, розстріляного в Тебрізі в 1850 р.

Будь-який пророк світової віри ризикує наштовхнутися на нерозуміння, тим більше, якщо він проповідує щось суттєво відмінне від усталеного суспільством. У мусульманському Ірані для такої людини міг бути тільки один шлях: спочатку у в'язницю, а потім на страту, що й сталося насправді.

Однак віра, що проповідував Баб, не втратила своїх послідовників. Одним із них був Хусейн Алі і-Нурі, відомий як Бахаулла («Світло Всевишнього»). У 1868 р. разом з іншими прихильниками нової віри за наказом турецького султана Бахаулла був засланий в Акко.

Спочатку нагляд за засланцями був досить суворим, але з часом умови їх утримання пом'якшилися. Їм було дозволено оселитися в Акко і Хайфі, спілкуватися з місцевим населенням, займатися різними ремеслами.

У результаті послідовники Баба стали жити життям звичайних людей, дотримувалися звичаїв і розширювали коло прихильників. До Бахаулли все частіше приїжджали паломники з усього світу.

Перед смертю Бахаулла заповів своєму синові і вірному послідовнику Абдул-Баха перепоховати тіло Баба в Хайфі на схилі гори Кармель. У 1909 р. Абдул-Баха виконав заповіт батька. Через 60 років після смерті Баба його тіло перевезли до Хайфи. На місці поховання була споруджена невелика мармурова могила [1].

Так було до тих пір, поки канадський архітектор Вільям Максвелл, який був послідовником вчення Бахаї, не взявся за проєкт споруди на горі Кармель. В. Максвеллу було цікаво поєднати східний стиль з італійським ренесансом і французьким бароко. Результатом цього творіння стала білосніжна споруда з легкими колонами, витонченими арками і позолоченим куполом, що височіє з 1953 р.

У 1987 р. Центр релігії бахаї в Хайфі вирішив оточити гробницю Баба садами. Сам ландшафт гори Кармель вказував, як повинні виглядати сади: у формі терас, що спускаються і піднімаються, як сходи. Ідею будівництва садів реалізував бахайський архітектор іранського походження Фаріборз Сахба.

Урочисте відкриття комплексу «Bahai Gardens» в Хайфі відбулося в травні 2001 р. Площа садів становить понад 200 000 квадратних метрів, довжина терас зверху вниз близько кілометра, а рослини багатства викликають уявлення про райський сад.

Гробниця Баба розташована на 10 терасах. 9 терас піднімаються від неї та 9 спускаються вниз. Вважається, що сади символізують пророка в оточенні його перших 18 учнів.

Вартість будівництва Бахайських садів оцінюється в 250 мільйонів доларів. Сади були побудовані на добровільні пожертви виключно відданих бахаїв з усього світу. Бахаї не прийматимуть пожертвувань від інших. Зараз бахаїзм налічує понад п'ять мільйонів послідовників, які проживають у 230 країнах світу.

Самі бахаї називають сади «даром людству». Чіткість архітектурних ліній, краса природного ландшафту, спокій і безтурботність Бахайських садів захоплює відвідувачів. У 2008 р. Бахайські сади були внесені до списку Всесвітньої спадщини ЮНЕСКО [3].

Отже, як бачимо, Всесвітній центр Бахаї в Хайфі відкритий для публіки. Центр пропонує безкоштовні екскурсії шість днів на тиждень (крім середи) трьома мовами: англійською, івритом та арабською. З розкладом екскурсій і правилами відвідування центру можна ознайомитися на офіційному сайті Бахайських садів.

Список використаних джерел та літератури

1. Бахайські сади – офіційний сайт. Всемирный Центр Бахаи. 20 березня 2009.

2. BahaiPictures.com – A Comprehensive Collection of Photographs of the Bahá'í Terraces and Gardens. 27 грудня 2009.
3. Haifa's Majestic Bahai Gardens – A UNESCO World Heritage Site. Israel News. 31 березня 2009.

ДО ПИТАННЯ УЧАСТІ ОЛЕКСАНДРА ФОН ДЕР БРИГЕНА В ДЕКАБРИСТСЬКОМУ РУСІ

Віталій Гриценко,

студент 24-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У поданій статті автором досліджено питання участі відомого пропагандиста «Історії Русів» Олександра фон дер Бригена в декабристському русі Російської імперії.

Ключові слова: *декабристський рух, О. фон дер Бриген, «Історії Русів».*

Питання розвою декабристського руху в Російській імперії активно досліджувалося в радянській та вітчизняній історіографії. Зокрема, цій проблемі присвячено понад 18 тисяч монографій, статей, нарисів, художніх творів [1, с. 51]. Значний внесок у дослідження цього питання внесли вчені О. Гессен, М. Довнар-Запольський, Г. Казьмирчук, І. Коляда, Ю. Латиш, М. Лисенко, М. Нечкіна, Г. Сергієнко, М. Савиче та інші. В

більшості своїй всі дослідження присвячені загальним питанням декабристського руху. Вчені вивчають перебіг основних подій, аналізують причини та наслідки цього явища, побіжно торкаючись його ватажків. Утім питання більшості, персоналій і, зокрема, популяризатора «Історії Русів» Олександра фон дер Бригена вивчено не достатньо. Про його суспільно-політичну діяльність маємо лише декілька праць [2; 3; 4; 6; 7; 10].

Виходячи з окресленої наукової проблеми *метою даної статті* є дослідження участі Олександра фон дер Бригена в декабристському русі Російської імперії.

Письменник та історик Олександр Федорович (Фрідріхович) фон дер Бриген (1792–1859, *на фото*), брав участь у Вітчизняній війні 1812 року. Якраз більшість нових дворян, що вважали за честь служити у війську повернувшись з Європи принесли додому ідеї змін і оновлення імперської машини. Він повернувся до Санкт-Петербурга в липні 1814 р.

Це була доба духовних пошуків. Бриген – учасник містичного гуртку пані Тангарової, також входив до масонської ложі «Петра к Истине». Участь в масонських ложах було обов’язковим для освічених і передових людей того часу [5, с. 53].

Серед його друзів в Петербурзі були майбутні декабристи Микола Тургенев, Олександр Міклашевський, Матвій Муравйов-Апостол, Євген Оболенський, письменники Костянтин Рилєєв, Василь Туманський, Микола і Михайло Бестужеви, Олександр Грибоедов, Федір та Сергій Глінки, Вільгельм Кюхельбекер, художники Костянтин Сомов та Федір Толстой [7, с. 2].

І тому була закономірна поява молодого філософа і небайдужої людини в 1818 році в декабристському товаристві «Союз благоденства». Олександр Федорович з 1819 року входив до складу керівного органу Корінної управи, в 1821 році – у Північному товаристві [11].

У записці про «Союз благоденства», що була подана імператорові Олександрові І, начальник Третього відділення імператорської канцелярії і шеф жандармів Олександр Бенкендорф назвав Бригена третім після Федора Глінки. Як відомо, «Союз благоденства» невдовзі саморозпустився.

У 1820 році полковник Олександр Бриген одружується із сестрою свого друга Олександра Міклашевського Софією Михайлівною [7, с. 2; 12, с. 3]. У них було четверо дітей – син та три доньки. А у вересні 1821 року, закінчивши свою досить успішну військову кар'єру, відходить від декабристських справ [11] і переїжджає на Глухівщину.

Наїжджає Бриген до петербурзьких друзів, які залучають його до новоствореного Північного товариства декабристів, але активної участі у роботі товариства він не брав, навіть збирався виїхати за кордон, перевівши всі свої кошти в гамбурзький банківський будинок Лівіо [7, с. 2; 8, с. 75-76].

Згодом скромні обговорення необхідності змін, що велись переважно легально на губернських дворянських зібраннях або у місцевих резиденціях трансформували в добу шляхетського-дворянського просвітительства в період таємних масонських, патріотичних і політичних товариств, що вибухнули в 1725 році декабристським повстанням «Південного товариства».

Не стояв осторонь суспільних процесів того часу і Олександр Бриген. З 1821 року він вступає до найбільш революційного «Південного товариства» Павла Пестеля. Воно у своїй програмі ставило завданням створення республіканської федерації слов'ян після повалення царизму [10, с. 4].

Влітку 1825 року декабрист за дорученням К. Рилєєва виїхав до Києва для встановлення зв'язків між Північним і

Південними товариствами. Після перебування в Києві повернувся до Понурівки, де і був заарештований 22 (10) січня 1826 року [7, с 2].

Бриген ще в 1825 році мав бути за кордоном. Він отримав паспорт на виїзд за кордон та «кредити на банкирскую контору Ливію» в Гамбурзі. Однак хвороба дружина змусила 33-річного офіцера залишитись на зиму вдома [1, с. 53]. У січні 1826 року він виїжджав з маєтку тестя за кордон, але через 20 верст (21,2 км.) екіпаж поламався і О. Бриген вимушений був повернутись. Вночі приїхали жандарми, фельд'єгер та і справник та заарештували його [1, с. 53].

Через тиждень декабриста під час слідства саджають в одиночну камеру Петербурзької Петропавлівської фортеці [6, с 3]. На допитах Бриген довго розповідав, як кілька разів спробував виїхати за кордон, але йому перешкоджала то хвороба дружини, то зламана карета, то прохання тестя тощо. Ці розповіді зрозумілі: він хоче переконати катів, що зовсім непричетний до повстання і його взагалі не повинно було бути в Росії.

Його показання підтверджує також і Матвій Муравйов-Апостол: «Бриген приезжал в Киев, чтобы узнать от Трубецкого состояние Южного общества. Бестужев-Рюмин ему рассказал как оно сильно и все, что происходило в лагере в Лещине. Бриген был очень рад это слышать, он сказал, что намеревался ехать за границу в 1826 году, но что оставляет оное намерение».

Отже, можна зробити висновок, що Олександр Бриген насправді не був активним учасником декабристського руху в Російській імперії. Утім, побоюючись санкцій у тоталітарній імперії, усе таки збирався за кордон, не вірячи в сили Північного товариства. Але побачивши в Києві енергійних і розумних військових, відчувши за ними справжню військову силу, він повірив у них і вирішив залишитися в Україні поблизу з місцем майбутніх революційних подій.

Список використаних джерел та літератури

1. Гессен А. Во голубине сибирских руд. Декабристы на каторге и ссылках. Москва: Детгиз, 1963. 344 с., 32 л. ил.
2. Гриценко А. П. Декабрист Олександр Бріген – популяризатор «Історії Русів». *Сіверщина в історії України*. Зб. наукових праць. Вип. 6. Київ – Глухів: Центр пам'яткознавства НАН України і УТОПК, 2013. С. 317 – 320. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/74849/75-Nrytsenko.pdf?sequence=1> (дата звернення: 04.01.2023).
3. Гриценко А. Письменник та історик Олександр фон дер Бріген. *Історія в сучасній школі* : наук.-метод. журн. 1995. 2013. № 3 (139). С.42-47.
4. Гриценко А. Декабрист Олександр Бріген – патріот рідного краю. *Історія в школі* : наук.-метод. журн. для вчителів. 2013. № 6. С. 6-8.
5. Головачев П.М. Декабристы: 86 портретов, вид Петровскаго завода и 2 бытовых рисунка того времени. Пояснительный биографический текст приват-доцента Московскаго университета П. М. Головачева. Вступительная статья В. А. Мякотина. Москва: издание М. М. Зензинова, [1906]. XX, 294, III с.; 89 л. ил.
6. Задко В. Наш видатний земляк Олександр Бріген. *Глухівщина*. 2003. № 91. 6 грудня. С. 3.
7. Їльїн О. Декабрист Олександр фон дер Бріген. *Народна трибуна*. 1996. № 17 (11005). 2 березня. С. 2.
8. Їльїн О. Л. Олександр Маркович – автор «Історії Русів»? *Сіверянський літопис*. 1996. № 1. С. 75 - 76.
9. Казьмирчук Г.Д., Латиш Ю. В. Рух декабристів: дискусійні питання та спроба їх розв'язання. *Український історичний журнал*. 2005. № 6. С. 50-65.
10. Остапенко Х. М. Сумщина і рух декабристів. *Народна трибуна*. 1963. № 2 (133). 4 січня. С. 4.
11. Усенко П.Г. БРИГЕН ОЛЕКСАНДР ФЕДОРОВИЧ ФОН ДЕР. *Енциклопедія історії України*: Т. 1: А-В / Редкол.: В.

А. Смолій (голова) та ін. НАН України. Інститут історії України. Київ: В-во "Наукова думка", 2003. 688 с.: іл. URL: http://www.history.org.ua/?termin=Brygen_O (дата звернення: 04.01.2023).

12. Хвостенко Г. Берегинями не лише свого роду, а й народу були завжди сумчанки. *Сумщина*. 2002. 8 березня. С. 3.

МІСТЕРІЯ ЯК ЖАНР СЕРЕДНЬОВІЧНОГО РЕЛІГІЙНОГО ТЕАТРУ

Катерина Дудченко,
студентка 34-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Мінченко Марина Василівна,
асистентка кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті автор подає особливості середньовічної європейської драми – містерії, аналізує її цикли, що формувалися під впливом ідеології християнства.

Ключові слова: *релігійний театр, містеріальний театр, жанр.*

Християнська ідеологія впливала на формування середньовічного театру. Храми ставали майданчиками для апробацій літургійної драми, що дала поштовх для розвитку одного з основних видів середньовічної драматургії – містерії.

Містерія (грецьк. *mysterion* – таємниця, таїнство, обряд) – церковний жанр середньовічного релігійного театру. У XIII ст. зустрічаються перші згадки, де з'явилися керівник гри,

режисер-постановник, творці сценічних чудес або суперінтенданти [2].

Розквіт містеріального театру припав на XV – XVI ст. і ознаменував бурхливий розвиток міста та значне загострення соціальних протиріч. Цікаво, що показ організувала міська рада. Сюжет до містерії писали теологи, юристи, лікарі, ченці.

Незважаючи на покровительство аристократичних і церковних кіл, містеріальний театр залишався масовим, вуличним, аматорським мистецтвом.

Містерія була невід’ємною частиною міських свят, часто влаштовувалася в базарні дні. Завершувалася зазвичай містичним спектаклем. Акторами ставали учасники міських парадів у масках. «Дияволи» і «ангели», «святі» і «грішники» розміщувалися на декорованих сценах і вражали містян своїм химерним виглядом. Так розпочиналося дійство. Сотні людей брали участь у містичних шоу, а міські гільдії змагалися між собою. Кожна майстерня була задіяна під час шоу. Але, незважаючи на фрагментарний склад, містерія мала внутрішню єдність, адже кожний окремий епізод був частиною великого біблійного чи євангельського циклу. Упродовж XV – XVI ст. було написано багато містичних казок. Так, число збережених віршів перевищує мільйон. На перших етапах в літературі розглядалися окремі епізоди священної історії, згодом фрагменти почали об’єднуватися у цикли. Містерія набувала вигляду цілих літературних творів, що містили багато взаємопов’язаних епізодів

Доцільно зазначити, що знаковим театральним елементом була вулична процесія на честь Божого Тіла, створена спеціальним указом папи Урбана IV у 1264 р. Також була практика перенесення церковних споруд на вулицю, що посилювало їх значення і давало можливість використовувати локації для світських цілей.

Найбільшого поширення містерії отримала у Франції. Щодо Іспанії, то вони практично не влаштовувалися, бо відбувалися війни Реконквісти та відсутні цехові організації у

містах. У Німеччині та Англії містеріальний театр розвинувся після Франції і запозичив джерела, оригінальними були комічні епізоди, що вписувалися в канонічний текст. Як бачимо, причиною неоднорідного розповсюдження містеріального театру були різні історичні умови, що послабили авторитет католицької церкви в Німеччині, Англії [3].

Уся велика містеріальна драматургія поділялася на три основні цикли: старозавітний, новозавітний та апостольський.

Перший цикл мав своїм початком літургичну драму «Хід пророків», другий виник із двох основних епізодів – Народження і Воскресіння Христа, третій – значною мірою розвинувся із сюжетів, запозичених з міраклів про святих. Міракль (франц. miracle, від лат. miraculum – чудо) – жанр середньовічної релігійно-повчальної драми, сюжет якої закінчується "чудом", здійсненим Богородицею або святими.

Містерія складалися з декількох частин, з 50 000 і більше віршів. Персонажів могло бути від 200 до 400 осіб. Зміст містерії полягав у наступному: людина створена Богом, зробила тяжке «гріхопадіння», накликala на себе прокляття боже, що могло бути викуплено тільки безвинною кров'ю Сина Божого, що з'явився до людей.

Варто виділити найвідоміші містерії: «Провансальська містерія» (1345 р.), «Містерія про облогу Орлеана» (1429 р.), «Містерія Різдва Христового» (1451 р.) [1.], «Містерія Старого Завіту» (1542 р.), «Містерія страстей».

Отже, містерія – західноєвропейська середньовічна релігійна драма, церковний жанр середньовічного релігійного театру. Містерії демонстрували глядачеві епізоди з Біблії.

Список використаних джерел та літератури

1. Cohen, Gustave, (1906) *Histoire de la mise en scène dans le théâtre religieux français du Moyen Âge*. Paris: Honoré Champion, libraire-éditeur. Digitized by Google. Retrieved from URL <https://bit.ly/3hsXd4e> (дата звернення: 22.12.2022).

2. Клековкін О. Ю. Історіографія театру: Напрями. Школи. Методи. Постаті: Навчальний посібник / Київський національний університет театру, кіно і телебачення ім. І. К. Карпенка-Карого. К.: АртЕк, 2017. URL: <https://bit.ly/3FuyVyQ> (дата звернення: 22.12.2022).
3. Література західноєвропейського середньовіччя / за ред. Н. О. Висоцької. Вінниця: Нова книга, 2003. URL: <https://bit.ly/3Wgf5Or> (дата звернення: 22.12.2022).

МАСОВІ РЕПРЕСІЇ ПРОТИ РАДЯНСЬКИХ НІМЦІВ В СРСР В 30-Х ТА 40-Х РОКАХ ХХ СТОЛІТТЯ

Антон Зенченко,
студент 34-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Крижанівський Віталій Михайлович,
кандидат історичних наук,
старший викладач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

Автором досліджено питання розгортання масових репресій проти радянських німців в СРСР в 30-х та 40-х роках ХХ століття.

Ключові слова: *масові репресії, радянські німці, СРСР.*

Актуальність дослідження полягає в аналізі рис геноциду етносу в контексті проведення «чисток» партійною номенклатурою держави, заляканої можливим високим рівнем диверсантів та розвідників ворожих держав. В умовах сьогодення для забезпечення внутрішньої та зовнішньої

безпеки країни розуміння внутрішніх рис системи росії, її ідеології, внутрішньої спроможності пересічних громадян до схвалення і реалізації принципів і правових (частіше, неправових) норм необхідно враховувати досвід минулого для забезпечення найбільшої продуктивності необхідних заходів. Одним із наймасштабніших досвідів є репресії радянських німців в період радянсько-німецької війни, які почалися ще навіть до її початку.

У роботі для розв'язання конкретно-проблемних завдань застосовувались такі спеціально-історичні методи: історико-генетичний, історико-системний, історико-порівняльний, історико-типологічний. Власне історико-генетичний метод дозволяє прослідкувати еволюцію практики поступового знищення німецького етносу та культури в СРСР. Натомість, історико-порівняльний метод дозволяє виокремити та з'ясувати особливості реалізації репресивних заходів проти радянських німців.

Питання масових репресій проти радянських німців почало розглядатися науковцями лише в 1990-х роках. Головною причиною цьому була радянська цензура, яка замовчувала факти «Великого терору та репресій у ході війни. Після політичної реабілітації радянських німців у 1991 році набули масового характеру форуми та заходи, де розглядалася історія цього етносу в СРСР. Через основне місце проживання німців СРСР на території Росії, перші наукові дослідження були проведені саме російськими науковцями. На теренах українського наукового простору тема репресій проти німецьких німців розкрита слабо, через територіальне знаходження архівних документів у РФ (Державний архів Російської Федерації, чи обласні УВС). До українських науковців належить Першина Тамара Степанівна [7], яка провела дослідження депортації німецького населення з території Української СРСР у період 1941–1942 рр. Серед іноземних науковців, що досліджували це питання можна

виділити таких істориків: Герман А.А. [5; 6], Бугай Н.Ф. [4] та Бруль В. І. [2].

Тема масових репресій проти радянських німців є недостатньо розкритою у вітчизняній історіографії. Для формування сучасного уявлення про методи та тактику російського тоталітарного режиму, ми повинні досконало дослідити історію, рішення та дії його попередників.

За даними першого Всесоюзного перепису населення, проведеного 1926 року, німці становили близько 0,8% національного складу Радянського Союзу – понад 1 млн 200 тисяч осіб за загальної чисельності населення трохи більше 147 млн. осіб. Майже половина радянських німців (понад 570 тисяч чоловік) жила у створеній після революції Автономній РСР Німців Поволжя – на території площею близько 28 тисяч кілометрів, виділеної зі складу дореволюційних Саратовської та Самарської губерній.

Поволжя історично було місцем розселення німців ще з середини XVIII століття, коли їх своїми маніфестами запросила оселитися на берегах Волги Катерина II. Понад століття німці зберігали на території Російської Імперії національну та релігійну самобутність і при цьому користувалися певними податковими та іншими послабленнями. У XIX столітті почали відбуватися зміни не в кращій бік, з погляду прибічників автономії: ще за Олександра II на німців поширили загальну військову повинність, у 1890-тих роках почалося втручання у освітню політику (обов'язкове викладання у школах російською), при Столипині німців, як й інших «іноземців», обмежили у земельних правах.

Історія розселення німецького етносу на теренах СРСР має вікове основоположне підґрунтя для права на проживання на цих теренах. Декілька поколінь жили та розвивали економіку та культуру великого регіону Союзу, та навіть отримали власну автономну республіку. Окрім цього німецька інтелігенція стала вагомою складовою загальносоюзної освітньої системи

Проведене дослідження дає змогу вважати, що репресивні заходи проти етнічних народів, історія проживання яких на території союзу продовжується більше декількох століть, почалися задовго, не виняток – репресії німців, які розпочалися до радянсько-німецької війни. Уряд радянського союзу вбачав у німцях, як і в багатьох інших іноземних народах, що проживали на його території, величезний антирадянський та антикомуністичний анклав.

Ще на початку 30-х років ХХ-го століття почалися гоніння проти німецької інтелігенції, яка займала велику роль в освітньому просторі радянського союзу. Уже через кілька років, відчуваючи загрозу своєму режиму від зовнішнього втручання, уряд проводить масштабні національні речистки спочатку серед робітників свого військово-оборонного комплексу та армії, що далі переростає в загальнонаціональні репресії ще до початку масштабної війни. Як стало відомо після радянсько-німецької війни з допитів верхівки німецької розвідки (Абвера) та вцілілих документальних матеріалів, насправді закидання шпигунів і диверсантів у СРСР аж ніяк не було масовим: саме через високий ступінь ізоляції як іноземних посольств, так і будь-яких іноземних організацій від радянських громадян. Зокрема, тодішній начальник Абвера Ганс Піккенброк повідомляв на допитах, що серед труднощів, з якими зустрічалася розвідка, були щільний контроль державного кордону, «жорстка опіка» всіх іноземців, які прибувають до Союзу, відсутність у СРСР спільного кордону із зацікавленими у шпигунстві країнами. У зв'язку з цим, казав Піккенброк, використовувалися переважно легальні засоби збору інформації: через посольство та німецькі організації. Готувати нелегальну агентуру, за причетність до якої в СРСР судили з середини 1930-х років, почали в Кенігсберзі лише напередодні війни [2].

Старт радянсько-німецької війни запустив програму по дискредитації та національних репресій проти німців, які проживали території Поволжя поколіннями. Надалі цілий народ (а це більше мільйона осіб) було виселені й депортовані до

Сибіру, де надалі ще неодноразово переселено з місця на місце, а багатьох виморено голодом. Обіцяні відшкодування за вилучене майно не були зроблені, а в ході переселення багатьох грабували. Після прибуття на нове місце більшість німців не отримали власного житла, а були поселені навіть у бараки. У зв'язку із потребою економічно-промислової переваги для перемоги у війні уряд проводить примусову мобілізацію депортованого німецького населення до трудармій, у яких праця практично не оплачувалася, а в більшості випадках це мало риси експлуатації етносу радянських німців.

Окрім репресії та ознак геноциду сталінський уряд ліквідує здобуту автономію німців Поволжя, знищуючі не тільки саме адміністративне-територіальне утворення, а й історичне надбання німецького народу, яке було відображене в назвах міст, сіл та вулиць.

Список використаних джерел та літератури

1. Архів УВС Томської області. Ф. 20. Оп. 5. Д. 68 "а". Л. 7.
URL: <http://old.memo.ru/history/nem/> (Дата звернення 04.11.2022)
2. Бруль В. И. Депортированные народы в Сибири (1935-1965 гг.). Сравнительный анализ. *Наказанный народ: репрессии против российских немцев*. Москва, 1999. 101 с.
3. Бруль В.И. Немцы в Западной Сибири. В 2 ч. Ч.2. Топчиха, 1995. 211 с.
4. Бугай Н.Ф. И. Сталин – Л. Берия: «Их надо депортировать...». Москва, 1992. С. 60-61.
5. Герман А. А. Немецкая автономия на Волге. 1918-1941. Часть I. Автономная область. 1918-1924. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1992. 192 с.
6. Герман А. А. Немецкая автономия на Волге. 1918-1941. Часть II. Автономная республика. 1924-1941. Саратов: Изд-во Саратов. ун-та, 1994. 416 с.
7. Першина Т. С. Депортація громадян німецької національності з території Української РСР 1941-1942

роках. *Енциклопедія історії України* : у 10 т. / редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін. ; Інститут історії України НАН України. Київ : Наукова думка, 2004. Т. 2 : Г - Д. С. 338.

8. Український інститут національної пам'яті: Коротка хроніка «Великого терору». URL: <https://tverezo.info/post/15682>. (Дата звернення: 1.11.2022.)

ПРИЧИНИ НЕЗАВЕРШЕНОСТІ НАСТУПАЛЬНОЇ КАМПАНІ РСЧА У СІЧНІ-БЕРЕЗНІ 1943 РОКУ

Марина Зима,

студентка 64-2І групи

навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Крижанівський Віталій Михайлович,

кандидат історичних наук,

старший викладач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті розглянуто та охарактеризовано перебіг та причини незавершеності наступальних операцій РСЧА у Харківському та Донбаському напрямках.

Ключові слова: *Південний фронт, Південно-Західний фронт, Воронезький фронт, наступальна операція, Вермахт, РСЧА.*

Зупинивши «Бліцкриг» Вермахту на початкових етапах війни у 1941 р., радянське командування Ставки ВГК спробували у 1942 р. відвоювати окуповані території України та заволодіти стратегічно важливими та промисловими містами

Харкова та Донбасу. Проте, перебіг подій був не на користь Червоної армії.

Після розгрому німецьких військ у битві під Сталінградом (військова операція «Уран») з'явилися необхідні умови для наступу Червоної армії на теренах окупованого Лівобережжя України та по всьому німецько-радянському фронту. Основні зусилля було зосереджено на південно-західному стратегічному напрямку, де діяли Центральний, Воронежський, Степовий, Південний та Південно-Західний фронти. Основне завдання яке було покладено на сили цих фронтів – закріпитись у промислових та сільськогосподарських районах Лівобережжя, заволодіти Донбасом, форсувавши р. Дніпро – створити плацдарми для подальшого проведення наступальних операцій на території Правобережжя України.

Наступна військова операція була здійснена силами РСЧА на початку грудня 1942 р. під кодовою назвою «Малий Сатурн», внаслідок якої було взято під контроль північно-східну частину сучасної Луганської області, а вже 18 грудня 1942 р. вони увійшли до першого населеного пункту України с. Півнівка Міловського району.

Вже у другій половині січня 1943 р. війська Південно-Західного фронту увійшли до Харківської області на рубіж р. Сіверський Донець та захопили правобережний плацдарм східної частини Луганської області. Це зумовило проведення подальших наступальних дій в обхід Донбасу з півночі [4, с. 161 – 174]. В умовах що склалися, радник Ставки ВГК генерал О. Василевський спільно з військовою радою Воронежського фронту від 21 січня 1943 р. розробили план, який полягав у наступному: здійснювати наступ на харківському та курському напрямку [1, с. 123]. Такі завдання мали виконати сили Південно-Західного і Південного фронтів. В перелік плану входило силами Південно-Західного фронту знищити армійську групу Вермахту «Дон». Південний фронт повинен був розпочати наступ вздовж узбережжя Азовського моря на

захід та з'єднатися в районі Маріуполя та сучасного Донецька з військами Південно-Західного фронту.

Наступальна військова операція РСЧА по захопленню Харкова, під умовною назвою «Зірка», розпочались зранку 2 лютого 1943 р. [5]. Проте перші проблеми виникли після того, як Вермахт розташував на правому березі р. Сіверський Донець танкову дивізію СС «Адольф Гітлер» для створення міцного оборонного рубежу на Харківському напрямку, який був також важливим для німецьких військ. Адже головнокомандувачі Вермахту вважали, що відрізавши будь-які зв'язки радянських військ з промисловим краєм Донбасу та Харківщини, буде простіше й завоювати стратегічно важливий Кавказ. Натомість, радянське командування вирішило обійти Харків з півночі, а це всерйоз загрожувало німецьким військовим угрупованням, тому командування останніх вирішило відвести свої частини від річки до Харкова і зміцнити оборону там. 9 лютого 1943 р. розпочалось форсування р. Сіверський Донець силами танкових корпусів Воронежського фронту, яке виявилось успішним, тому радянським військам вдалось підійти до оборонних округів Харкова. В той же час з півдня було відрізано шляхи відступу для німецьких військ до Змієва, а з півночі місто обійшов 5-й гвардійський танковий корпус (генерал Г. Кравченко). Єдиним шляхом для відходу німецьких військ залишилась залізнична дорога Мерефа – Нова Водолага [3, с. 113]. Тому, 15 лютого силами Воронежського фронту розпочався штурм Харкова. Німецьке військо виявилось неспроможним маневрувати своїми резервами, тому в хід було введено останній резерв – танкову дивізію СС «Мертва голова» (генерал Х. Ланц, потім В. Кемпф), що допомогло покращити ситуацію, але не зупинило прорив радянських військ до міста з трьох сторін: заходу, південного сходу та півночі. В ході бойових дій командувачем корпусу СС було прийнято рішення про відхід з міста. Таким чином, 16 лютого Харків було зайнято радянськими військовими частинами 3-ї танкової, 40-ї та 69-ї армій.

Майже одночасно з наступом на північно-східні терени України радянських військ, згідно прийнятого плану дій, відбувся наступ Південно-Західного фронту на Донбасі. 29 січня 1942 р. було завдано ударів у напрямку Балаклії. Наступного ж дня 1-ша гвардійська армія (генерал-лейтенант Д. Лелюшенко) вдарили у напрямку Красного Лиману. Успішний розвиток подій наступу сприяв звільненню 6 лютого міст Ізюм та Балаклія. Наступним 11 лютого було звільнено від німецьких військ Лозову і в цей же час розпочались бої за Червоноармійськ та Слов'янськ. 14 лютого 1942 р. було повністю зайняте місто Харків.

Станом на 19 лютого 1942 р. війська Південно-Західного фронту вийшли на рубіж Зміїв - Красноград - Синельникове - Червоноармійськ - Краматорськ - Дьяково. Передові частини Червоної Армії вийшли на підступи до Запоріжжя, Дніпра та північні райони Дніпропетровська, відрізаючи шляхи відступу для німецьких військ групи «Дон» та групи «Центр» [1, с. 255; 2, с. 116].

Щоб виправити ситуацію та стримати наступ сил Південно-Західного фронту, Вермахт приймає рішення про переведення військових частин з ряду окупованих країн (Бельгія, Франція, Балкани) на терени Лівобережжя України та на Південь [3, с. 117]. Для здійснення поставлених завдань німецьке командування зосередило сім танкових, одну моторизовану та одну піхотну дивізії в районі південніше Харкова. До всього ще й у підтримку було залучено авіацію.

Прорахунки розвідки та некоректне оцінювання реальної обстановки Ставкою ВГК щодо зосередження чисельності сил противника, нерівномірне розподілення своїх сил, призведе до фатальної помилки і не один раз (варто згадати початкові етапи війни, подальші невдалі наступальні операції, результатом яких ставало масове знищення радянських військ яке в радянській пропагандистській історіографії отримало назву «масовий героїзм»). Натомість, командування Південно-Західного фронту не побачивши небезпеки, хибно розцінило відхід

німецьких військ від р. Сіверський Донець (нижня частина течії) і р. Міус, та перегрупування моторизованих і танкових дивізій із Ростову до Костянтинівки з наміром «нібито залишити» Донбас. Вирішивши, що противник відступатиме через Полтаву за р. Дніпро, 17 лютого головнокомандувачами Південно-Західного та Воронежського фронтів було прийнято рішення, за безпосереднього погодження Ставки яка теж не вбачала ніяких загроз, продовжувати наступ задля випередження німецьких військ у відході до р. Дніпро та районах Дніпропетровська і Запоріжжя [3, с. 118]. Відступаючи німецькі війська підривали мости та залізничні колії, що ускладнювало логістику Червоної Армії [3, с. 118]. Це стало фатальним наслідком для Червоної Армії на підступах до Дніпра та призвело до розгрому значної частини військ РСЧА.

Незавершеність Харківської наступальної операції полягала в ряді причин: обмежений провіант технічних засобів РСЧА; коли війська Вермахту розпочали свій контрнаступ, на вихідному рубежі була лише частина угруповань радянських військ; значні відмежування частин тилових баз, повільне забезпечення матеріально-технічним устаткуванням, проблема з логістикою. Все це негативно позначилося на становищі Червоної Армії та зумовило повторну окупацію стратегічно важливого та промислового міста

Розцінюючи перебіг подій на Донбаському напрямку, ми бачимо, що основні причини незавершеної Донбасівської наступальної операції полягали в не рівномірному розподіленні засобів і сил у кількох напрямках, знищення логістичних шляхів, повільні темпи відновлення залізничних колій на зайнятих рубежах, неточні дані розвідки і, відповідно, некоректне оцінювання реальної обстановки та намірів противника призвели до ряду помилок та невдач Червоної армії.

Провівши перегрупування 7 березня 1943 р. німецькі війська знову розпочали контрнаступ, ввівши в дію армійський корпус «Раус» (генерал-полковник Е. Раус). Тяжкі бої відбувалися в районі Соколове та Мерефа. Слід зазначити, що

саме тут вперше було залучено іноземний чехословацький батальйон під командуванням Л. Свободи до спільних дій РСЧА [6, с. 120]. Але протягом 8 і 9 березня ситуація на лівому фланзі Воронежського фронту лише ускладнювалася. І вже 10 березня, обійшовши Богодухівку війська Вермахту вийшли на окраїну Харкова. 12 березня на вулицях міста точились бої. Відрізавши шляхи для відступу радянським військам із Харкова, до кінця 14 березня німецькі війська вже оточили місто.

Отже, дійшовши до логічного висновку, ми можемо сказати, що зимовий етап наступальної кампанії 1943 р., загалом, був більш успішний, ніж попередні, але кінцевий результат характеризується незавершеністю. Розцінюючи перебіг подій на Донбаському та Харківському напрямку, ми бачимо, що основні причини незавершених наступальних операцій полягали в некоректному розподіленні засобів і сил у кількох напрямках, відрив від постачання, повільні темпи відновлення залізничних колій на зайнятих рубежах, неточні дані розвідки і, відповідно, неправильна оцінка реальної обстановки та намірів противника призвели до ряду помилок та невдач Червоної армії, в той час як війська Вермахту організували ударні угруповання та розпочали контрнаступ.

Список використаних джерел та літератури

1. Грицюк В. М. Стратегічні та фронтові операції Великої Вітчизняної війни на території України. Київ : Інститут історії України НАН України, 2010. 150 с.
2. История Второй мировой войны 1939-1945. В 12-и томах. / Под ред. А.А. Гречко. Т. 2. Накануне войны. Москва: Воениздат, 1974. 478 с. URL: <https://djvu.online/file/N9yl9Cr8xEKTr> (дата звернення: 09.11. 2022).
3. История Великой Отечественной войны Советского Союза 1941-1945.Т3. / под ред. Петров Ю. П. та ін. Москва: Воениздат, 1961. 658 с.

4. Коротышкин А.В. Операции советских Вооруженных сил в Великой Отечественной войне 1941 - 1945 гг. Москва: Военное издательство министерства обороны Союза ССР, 1958. Т.2. 516 с.
5. Казаков М. И. Операция «Звезда» и ее продолжение. Над картой былых сражений. Москва : Воениздат, 1971. 288 с.
6. Сорокин А. И., Гареев М. А. Памяти павших: Великая Отечественная война, 1941-1945. 2-ге вид. Мічиган: Большая Российская энциклопедия, 1995. 355 с.

КУЛЬТУРНІ ВИКЛИКИ СУЧАСНОГО СВІТУ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

Олександр Кікот,
студент 14-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Петренко Наталія Миколаївна,
асистентка кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті охарактеризовано вплив глобалізації на світ і розвиток культури початку ХХІ століття.

Ключові слова: *глобалізація, культура, розвиток культури.*

Наприкінці ХХ – на початку ХХІ століття світ вступив у якісно новий етап свого розвитку, який характеризується глибокими змінами в усіх аспектах людського буття та наростанням глобальних криз. У світовій науці ці процеси характеризуються як глобалізація, становлення

постіндустріального світу, інформаційного суспільства, як перехід на ноосферний шлях розвитку, а тому висловлюються суперечливі оцінки, різні вектори подальшого розвитку світових цивілізацій. пропонуються.

Культура як процес реалізації духовних цінностей виражає вічне прагнення людства до постійного освоєння-перетворення дійсності, і вона, як терен прояви сутнісних сил людини, відображає також становлення, самоствердження суб'єкта культури – людини. Або, інакше кажучи, культура – це процес, пов'язаний з «роботою» свідомості, його активністю, спрямованої на задоволення духовних потреб та реалізацію духовних цінностей людей, на основі якого формуються певні погляди, ідеї, вчення про навколишню дійсність і про самого себе і створюються духовні цінності, що становить духовне багатство, або духовну культуру суспільства [3, с. 114].

Основною тенденцією розвитку сучасного світу є багатомірні процеси глобалізації, які розвиваються в багатьох сферах буття людини і суспільства. Для них характерні зростаюча взаємопов'язаність сучасного світу, постійна інтеграція ринків, фінансів, технологій, поширення універсальних демократичних норм і цінностей, інформаційних мереж, інтенсифікація потоку чотирьох «а»: інвестиції, промисловість, інформації та осіб [6, с. 4]. В епоху глобалізації з'являються нові соціокультурні явища, відомі в історичні часи в значно менших масштабах, а також абсолютно нові, що стосуються всіх сторін життя людини, в тому числі й культури, створюючи культуру глобалізації. Важливе місце в гуманістиці займає дослідження позитивних і негативних аспектів впливу глобалізації на культурні процеси та самобутність національної культури.

Глобалізація в культурній сфері відображає два надзвичайно суперечливі процеси: з одного боку, вона відкриває ширший доступ до цінностей національних культур, підтримує їх взаємозбагачення і не руйнує національну ідентичність. З іншого боку, глобалізація сприяє уніфікації

культурного та духовного світу. Об'єднуючими структурами глобальної системи є глобалізація та комунікаційні технології. Глобалізація відкрила нові горизонти для розвитку людства, а й поглибила невирішені раніше соціальні суперечності, принесла світові нові виклики та загрози [5, с. 220].

Культурна глобалізація, як і багато інших явищ, надає як позитивне, так і негативний вплив на всі сфери суспільного життя. Так, в процесі глобалізації розвинені суспільства збагачуються в різних сферах життєдіяльності (в економічній, в сфері торгівлі та промисловості), але, з іншого боку, вони часто втрачають елементи своєї національної культури, свою унікальність, почуття незалежності і самостійності. Для держав західної цивілізації глобалізація створює значні економічні та соціально-культурні переваги. Незважаючи на те, що в рівнях соціально-економічного та культурного розвитку різних країн світу зберігається і поглиблюється значний розрив, країни Заходу і США підтримують і зміцнюють суспільство споживання. Це робиться шляхом експлуатації людських інтелектуальних і невідновлюваних природних ресурсів найбільш уразливих країн. Водночас завдяки глобалізації сучасного світу, особливо завдяки темпам впровадження інформаційних технологій, у розвитку культури яскраво проявилось відставання цивілізаційного прогресу від науково-технічного. Цивілізаційний прогрес підпорядковується іншим законам, які пов'язані не з відмиранням усього традиційного, а з його культивуванням.

Одним із можливих варіантів вирішення цієї проблеми може стати глобалізація культури, що розуміється як єдність різноманіття, множинність культурних форм у межах єдиного універсального культурного простору. Як зазначає А. Ареф'єва, «фактор глобалізації стає своєрідним міфогенним простором для розуміння полікультурних процесів, що відбуваються в сучасному просторі культуротворення» [1, с. 185]. Глобалізація стала однією з причин радикальних змін в системі взаємовідносин між народною, елітарною і масовою культурами.

Вона знизила статус народної культури і елітарної культури. Глобалізація знизила статус культури в цілому.

Сьогодні культура стала засобом, що сприяє досягненню життєвого успіху і матеріального благополуччя. Паралельно глобалізація піднесла масову культуру, перетворивши її в один з головних елементів системи культури постіндустріального суспільства. Відомий культуролог С. Айзенштадт вважає, що культурна глобалізація розкриває перед всіма товариствами широкі можливості вибору і трансформації культурних символів та інститутів, що несе значний потенціал для розвитку. Безсумнівно, поширення культурної інформації при всій поверховості дає людям уявлення про інших стилях і образах життя в світі [2, с. 123].

Глобалізація настільки істотно змінює комунікативні, політичні, культурні та інші зв'язки і відносини в суспільстві, уявлення про просторово-часову організацію соціальної дійсності, що виправдано стали говорити про настання якісно нової ери в історії людства, становлення – мегасуспільства. Глобалізація відповідає інтересам цивілізаційного розвитку. Здійснювані інтеграція і уніфікація спрямовані на фінансово-економічну, політичну, науково-технічну, частково освітню сфери і не поширюються безальтернативно і з неминучістю на національні культури. Далеко не очевидно і загальний вплив глобалізаційних процесів на етнічну мозаїку культури.

У сучасному світі, з одного боку, відбувається безпрецедентна конвергенція культур, формування нових культурних універсалій, з іншого – посилюються пошуки шляхів збереження різноманітності культур внаслідок посилення національних, етнічних факторів

Глобалізація культури являє собою процес інтеграції окремих етнічних культур в єдину світову культуру на основі розвитку транспортних засобів, економічних зв'язків і засобів комунікації. У міжкультурній комунікації вона виражається в розширенні культурних контактів, запозиченні культурних цінностей та міграції людей з однієї культури в іншу.

Зважаючи на проблеми глобалізації, слід пам'ятати, що культура будь-якого суспільства є складною системою, елементами (підсистемами) якої є традиційні та інноваційні культурні форми, субкультури різноманітних соціальних спільнот, груп, етносів, релігійних конфесій тощо [4, с. 90].

Отже, глобалізація є причиною двох діаметрально протилежних процесів. З одного боку, вона є ключем до відкриття цінностей різних національних культур. Вона сприяє їх взаємозбагаченню. З іншого боку, вона веде до стандартизації культури різних народів світу. Світовий порядок – і мир як його ідеальний стан – в кінцевому рахунку також функція культури, що має на увазі взаємну повагу між різними формами вираження колективної ідентичності.

Список використаних джерел та літератури

1. Ареф'єва А. Глобалізаційні процеси в культурі сучасності. *Гілея*: науковий вісник : збірник наукових праць. Київ : Вид-во «Гілея», 2017. Вип. 116 (1). С. 185–189.
2. Борисенко Д. Державна політика у сфері культури: її сутність та особливості реалізації. *Теорія та практика державного управління*. 2017. Вип. 4. С. 123–131.
3. Дрожжина С., Андрєєва Т. Теоретичні засади моделювання сучасної культурної політики демократичного суспільства. *Інтелект. Особистість. Цивілізація* : темат. зб. наук. праць із соц.-філос. проблем. Донецьк, 2008. Вип. 6. С. 111–123.
4. Дяченко Н. Державна культурна політика в Україні та її вплив на регіональний розвиток: огляд підходів і методів. *Вісник ХНУ імені В. Н. Каразіна. Серія «Історія України. Українознавство : історичні та філософські науки»*. Харків, 2016. №20. 88–91.
5. Мельник В. Глобалізація в культурній сфері: теоретико-методологічний аналіз). *Гілея* : науковий вісник. 2014. Вип. 87. С. 219–225.

6. Чернець В. Сучасні тенденції розвитку вітчизняної культури. *Культура і Сучасність: альманах*. Київ : Міленіум, 2012. № 2. С. 3–9.

ПЕРЕДУМОВИ ТА ЧИННИКИ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ ПІСЛЯ ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Єлизавета Ніколаєнко,

студентка 34-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті проаналізовано передумови інтеграційних процесів в Європі після Другої світової війни та визначено основні чинники цього процесу.

Ключові слова: *євроінтеграція, чинники, інтернаціоналізація економічних відносин.*

Протягом багатьох століть Західна Європа уособлювала роздробленість багатьох народів і держав була осередком постійних збройних конфліктів. Зачатки ідеї об'єднання різних народів вперше почали виявлятися ще в ранньому Середньовіччі в Західній Європі. Інтеграція як економічне явище почала формуватися в середині XIX ст., але як остаточно сформований процес існує лише з другої половини XX ст.

Дана тема знаходить своє відображення у роботах В. Копійки, Ю. Палагнюк, О. Ковальової, Г. Перепелиці.

В основі створення Європейського Союзу лежать об'єктивні потреби європейських держав і народів. Європейська інтеграція стала унікальним явищем у світовій політиці та економіці. Завдяки їй народам Європи вдалося розв'язати дві фундаментальні проблеми, такі як усунення матеріальних основ воєнних конфліктів між державами та розширення меж національних економік і створення сприятливих умов для реалізації міжнаціональної економічної діяльності. За офіційними даними історія європейської інтеграції охоплює період більше п'ятдесяти років. Проте насправді цей процес триває набагато довше і бере початок з часів середньовіччя. Первинним ініціатором євроінтеграційних процесів була Католицька церква, що протягом XIV – XV століть висувала пропозиції європейським монархам у вигляді ряду концепцій об'єднання європейських народів в лоні Католицької церкви задля боротьби з невірними. Одним із первинних проєктів такого роду був трактат французького королівського прокурора, який містив ідею «Християнської республіки», що нагадувала собою федерацію європейських монархій, керівництвом якої мала займатися рада на чолі з французьким королем [3; 8].

Інтеграція стала можливою завдяки тому, що до середини XX ст. у Західній Європі склалися необхідні ідейні та матеріальні передумови. Ідейні причини сформувалися у руслі багатомістового розвитку європейської ідеї.

Матеріальні передумови інтеграції склалися під час тривалого процесу соціально-економічного розвитку Європи від Античності до Нового часу. До їх числа можна віднести такі цивілізаційні особливості, як:

- раціоналістичний індивідуалізм;
- особиста свобода;
- верховенство закону та рівність всіх громадян перед законом;
- принцип та інститут приватної власності;
- інтенсивний спосіб господарювання;

- культура добровільної асоціації, розумного компромісу та солідарності;
- капіталізм;
- буржуазія як чільний, керівний клас суспільства, що володіє високою соціальною відповідальністю;
- громадянське суспільство;
- політична демократія [2].

Спроби об'єднання Європи, що робилися протягом Середньовіччя і частини Нового часу, були невдалими не тому, що в їх основі лежали недосконалі плани, а тому що для цього не було необхідних передумов. Можна назвати принаймні чотири такі передумови чи фактора, що об'єктивно склалися до середини ХХ ст.

Перший чинник – політичний. Це усвідомлення трагічного досвіду та наслідків двох світових воєн, призвідниками та головними осередками яких були європейські країни. Друга світова війна продемонструвала, що потенціал руйнування, накопичений європейськими країнами завдяки передовим науково-технічним та економічним досягненням, перетворився на потенціал для саморуйнування Європи. Народи Європи, насамперед народи головних країн-антагоністів – Німеччини та Франції, вийшли з війни з бажанням виключити війну із життя континенту. Після 1945 р. війна у Європі перестала вважатися «природним станом людства». Тим самим була усунена головна перешкода на шляху до здійснення європейської ідеї.

Другий чинник – соціальний. До середини ХХ ст. завершився тривалий процес становлення західноєвропейської суспільної системи, основними елементами якої є ринкова економіка, доповнена механізмом соціального захисту, політична демократія та правова держава. У зв'язку із зникненням такої функції держави, як мобілізація населення для підготовки та ведення тотальних воєн, зник репресивний елемент у його діяльності. Здобули небачений розвиток громадянське суспільство, культура добровільної асоціації

людей та верховенство закону. На зміну класової боротьби прийшла громадська солідарність, що отримала матеріальне вираження у державі загального добробуту. Після Другої світової війни з'явився новий «генетичний тип» європейця, вільного від агресивного націоналізму та готового до співпраці з представниками інших націй. Цей тип особистості став тим «первинним матеріалом», з якого і було збудовано будівлю європейської інтеграції.

Третій фактор – економічний. Корінні зміни відбулися в галузі економічних відносин держав і в самому капіталістичному способі виробництва. Ще до Другої світової війни рамки національних ринків виявилися занадто тісними для продуктивних сил, що розрослися. Їхнє подальше зростання вимагало інтернаціоналізації виробництва та капіталу. Однак розвиток інтернаціоналізації стримувався національною обмеженістю ринків, протекціоністською політикою держав та їх гострим політичним та економічним суперництвом. Найяскравішим проявом цього протиріччя була економічна криза та депресія 1930-х рр. [1; 7].

У 1923 р. австрійський дипломат Ріхард де Куденхове-Калергі (один із засновників Пан'європейського союзу) висловив ідею створення «Європейської конфедерації» з федеральною радою, парламентською асамблеєю, арбітражним судом, громадянством і валютою, спільним митним і військовим союзом, яка була підтримана і пов'язана зі схваленням I конгресом Пан'європейського союзу «Пан'європейського маніфесту», що передбачав: конфедеративну рівність, військовий альянс, утворення митного союзу, введення єдиної грошової одиниці тощо.

Після Другої світової війни західноєвропейські країни усвідомили, що економічний егоїзм та протекціонізм не тільки гальмують економічний та соціальний прогрес, а й сприяють відродженню націоналізму, а як наслідок, появі нових міжнародних конфліктів. Розпочата у 1950-х роках. Економічна

інтеграція відкрила шляхи для накопиченого потенціалу інтернаціоналізації в найбільш розвиненому регіоні світу.

Четвертий чинник – духовний. Це ідея єдиної Європи, що остаточно склалася, як особливий тип цивілізації, опорами якої є культурна спадщина греко-римської античності, християнська етика, принципи лібералізму, гуманістичні традиції Відродження, Реформації та Просвітництва [2].

В період Другої світової війни європейська ідея уособлюється з Рухом Опору, який розробив Декларацію європейських рухів Опору від 7 липня 1944 р. Вона була схвалена представниками антифашистських організацій дев'яти європейських країн, в тому числі антифашистами з Німеччини. Декларація передбачала формування федерального союзу, якому національні уряди повинні передати суверенні права в сфері оборони і зовнішніх відносин. Після війни просування об'єднавчих процесів забезпечили численні наднаціональні і національні, міжпартійні і партійні рухи та групи, які до раніше висунутих положень додали ідеї загальноєвропейської конституції; європейських установчих зборів, що обираються прямими виборами. В результаті діяльності цих організацій було проведено Гаазький конгрес Європи (1948 р.), що, незважаючи на всі суперечності, одобрило програму об'єднання Європи, запропоновану у Європейському маніфесті, та створив Європейський рух. Конгрес висунув ідею про формування установчих зборів, що мали розробити європейську хартію прав людини, та створення наднаціонального судового органу для її захисту від порушень з боку окремих держав. Відповідно до рекомендацій Конгресу Європи з часом було створено Раду Європи, Європейський суд з прав людини і прийнято Європейську конвенцію з прав людини [4; 6].

Економічний розвиток у ХХ ст. характеризується подальшою інтернаціоналізацією економічних відносин, в результаті якої почали формуватися міжнародний і регіональні ринки. Проте розвитку даного процесу в Європі перешкождала

політична роздробленість, яка виникла, як відомо, ще у середньовіччі. Численні кордони, мита, візи та інші бар'єри як економічного, так і політичного характеру суттєво затримували розвиток економічних зв'язків між європейськими народами. Крім того, європейські країни після Другої світової війни значно ослабили політичному та економічному аспектах, а тому не могли кожна поодиноці конкурувати зі США та Японією. Необхідність подолання даних перешкод обумовила ініціативу Франції, підтриману ФРН, Бельгією, Італією, Люксембургом та Нідерландами щодо створення на основі трьох Європейських співтовариств загальноєвропейської організації влади наднаціонального характеру, в межах якої можна було б створити спільний ринок з вільним рухом капіталу, товарів та робочої сили. Окрім вищезазначених, причинами формування даної спільноти були наступні:

1) потреба взаєморозуміння між країнами, зокрема між Німеччиною та Францією. В результаті тривалого періоду правління націоналістичних урядів у Європі, настав час нової якості у європейській політиці – час спільного функціонування та співіснування усіх народів Європи;

2) потреба миру та безпеки. Нова Європа та країни Європи повинні були гарантувати, що більше ніколи не повториться трагедія двох світових воєн. Спільно прийняті рішення повинні були стати перешкодою для формування нових конфліктів, а тісна політична та економічна співпраця – ефективним бар'єром перед СРСР та економічною експансією США в Європі;

3) економічний розвиток та добробут. Взаємодія в межах об'єднаної Європи надавала їй мешканцям економічну стабільність та успіх. Формування спільного ринку сприяло оптимізації економічної діяльності та розвитку торгівлі в межах цілого континенту. Спільний ринок мав бути також гарантією вільного руху осіб, капіталу, товарів та послуг;

4) повернення економічної та політичної ваги на міжнародній арені. Європейці добре розуміли, що обидві світові

війни значно ослабили позиції європейських країн у світі. Лише тісна співпраця у цих сферах допомогла б повернути їм владу, яку вони втратили;

5) відновлення політичного впливу європейських країн на міжнародній арені в умовах зростаючої могутності США та СРСР;

6) побоювання зростаючого військового потенціалу СРСР та його східноєвропейських союзників [5].

Суттєвий внесок у розвиток співпраці здійснив план відбудови європейської економіки, запропонований державним секретарем США Джорджем Маршаллом. Його метою була фінансова та технологічна допомога країнам Європи, а умовою її надання – створення спільної комісії, що складалася б із представників країн – отримувачів допомоги. З цією метою було створено Європейську Організацію Економічної Співпраці. До 1952 року кредитною допомогою скористалося 18 держав, а загальна її сума перевищувала 14 мільярдів американських доларів. План Маршалла значною мірою вплинув на процес відбудови європейської економіки, особливо ФРН. В той же час, він став складовою політики стримування комунізму, яку проводили США. З політичних причин усі країни, що перебували під впливом СРСР, відмовилися від цієї допомоги.

Отже, передумови початку євроінтеграційних процесів сягають корінням ще в часи Середньовіччя, коли їх ініціатором виступала католицька церква, проте її спроби не здобули успіху. Після Другої світової війни на територіях Західної Європи почали активно формуватися ідеї об'єднання держав в певну спільноту задля забезпечення ряду матеріальних та ідейних взаємовигідних можливостей. Серед основних факторів, що сприяли початку інтеграційних процесів виділяють наступні: політичний, соціальний, економічний та духовний.

Список використаних джерел та літератури

1. Горюнова Є.О. Євроінтеграція: навчал. посібник для студентів вищ. навч. закл. Київ: Академвидав, 2013. 224 с.
2. Копійка В., Шинкаренко Т. Європейський Союз: заснування і етапи становлення: навч. посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Видавничий дім «Ін Юре», 2001. 448 с.
3. Історія європейської інтеграції від Римської імперії до Європейського Союзу: монографія / за заг. ред. І. В. Яковюка. Харків: Право, 2013. Вип. 14. 208 с.
4. Палагнюк Ю.В. Еволюція теоретичних основ європейської інтеграції: державно-управлінський аспект. *Публічне адміністрування: теорія та практика*. 2013. Вип. 2. С. 76-85.
5. Циганкова Т. М., Гордєєва Г. Ф. Міжнародні організації: навчальний посібник. Київ: КНЕУ, 2014. 340 с.
6. Євроінтеграція, міжнародне публічне управління та безпека: навчально-методичний посібник для самостійної роботи для магістрів спеціальності: «Публічне управління та адміністрування» / уклад. Птахіна О.М.; Держ. закл. Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, Старобільськ: Вид-во ДЗ ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2018. 193 с.
7. Яковюк І., Трагнюк Л., Меделяєв В. Азбука європейської інтеграції. Харків: «Апекс+», 2006. 168 с.
8. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник / за заг. ред. д-ра юрид. наук, проф. О. М. Бандурки. Харків: Майдан, 2020. 618 с.

ФОРМИ ПРАВЛІННЯ ТА ВПЛИВ ЦЕРКВИ НА РОЗВИТОК ЄРУСАЛИМСЬКОГО КОРОЛІВСТВА

Ярослав Чуприна,

студент 34-ї групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті проаналізовано значення різних форм правління для розвитку Єрусалимського королівства.

Ключові слова : *Єрусалимське королівство, церква, влада.*

Актуальність дослідження зумовлена значенням для історичної науки досліджень процесів, що відбувалися на Близькому Сході наприкінці X-XI ст. у зв'язку з утворенням держав латинян після Першого хрестового походу. Населення Палестини, яким правили єрусалимські королі, складалося переважно з мусульман та східних християн, тому новим правителям довелося пристосовувати традиційні західноєвропейські порядки, звичаї та правові норми до місцевих умов, що зумовило формування унікального соціального, правового та культурного простору у межах Єрусалиму. З Єрусалимською державою пов'язані важливі історичні процеси, що відбувалися у Західній Європі, Візантії та Єгипті. Серед цих процесів слід назвати зміцнення феодальних відносин та посилення папства у Західній Європі. Вивчення особливостей утворення та функціонування форм

правління Єрусалимського королівства дозволить дати комплексну характеристику середньовічної держави. Дана тема знаходить своє відображення у роботах Ж. Мішо, П. Виймара, Ф. Успенського, М. Заборова, Т. Есбріджа.

Формування інститутів влади у Єрусалимському королівстві відбувалося за умов пошуку балансу між інтересами короля, духовенства і феодальної знаті (баронів). Правління Балдуїна I (1100-1118 рр.) закінчилося практично повною перемогою світської влади над церковною. Хоча король прийняв помазання у Віфлеємі від патріарха Даїмберта, він відкинув претензії останнього на Єрусалим та незалежність у церковних справах. Але питання про першість між світським і духовним правителями держави остаточно було знято лише за правління Балдуїна II (1118-1131 рр.). Патріарх Арнульф розраховував отримати Єрусалим, поставивши умову, що коронує нового правителя лише після передачі міста до рук церкви. Але Балдуїн II не поступився патріарху. Припинення домагань глави єрусалимської церкви на Святий Град дозволили завершити суперечку про панування між королем і патріархом. З 1130 по 1187 р. Арнульф, зберігши формальний статус духовного правителя, зайняв по відношенню до короля другорядне становище. На початок правління Фулька (1131-1143 рр.) в Єрусалимському королівстві відбулося остаточно утвердження світської монархії. Хоча єрусалимські королі під час коронації приносили клятву захищати патріарший престол та визнавали себе васалами Римської церкви, насправді королівська влада існувала фактично незалежно від духовенства [1].

На думку ряду дослідників, Єрусалимське королівство у 1099-1118 роках можна назвати ранньофеодальною монархією. На етапі становлення тут у прискореному темпі протікали процеси, аналогічні західноєвропейським державам VIII-XI ст. З огляду на процес формування держави король займав безумовно пріоритетне становище стосовно знаті. Балдуїн I, ставши королем держави, що розвивається, на першому етапі

свого правління дбав про те, щоб баланс сил завжди був на користь корони, а не місцевої знаті. Вже на п'ятий день після вступу на трон король зажадав, щоб всі лицарі Єрусалимського королівства склали васальну присягу і представили відомості про своїх феодинів і доходи, що надходять з них, включаючи грошові суми, що сплачуються містами. У володіння корони Балдуїн I включив найбільші міста Палестини, в тому числі Єрусалим, Яффу і Акру, при цьому він вважав за краще не створювати надто багато нових територій, що управляються знаттю. Знать, яка зазнавала значних втрат у війнах, зазнавала труднощів із утвердженням та збереженням спадкових прав на ф'єфи. Крім того, король часто використовував грошові ф'єфи, винагороджуючи своїх прихильників за службу не землею, а грошима. При цьому, однак, слід зазначити, що у 1120-1130 рр., коли система васально-сеньйоріальних володинь та феодальна структура практично склалися, королівська влада дещо втратила свої позиції [2].

На вершині державного апарату королівства стояла Висока Курія (Верхня Палата), або Королівська Рада. Будучи багато в чому схожою за структурою та функціями з аналогічним французьким органом управління, Висока Курія значно перевершувала його за обсягом повноважень та впливу на державні відносини. Основним органом міського управління була Курія городян (Палата громадян), продукт адаптації європейського досвіду та окремих процедур мусульманських органів влади до нових умов. Будучи насамперед судовими органами, курії городян також служили провідниками королівської та сеньйоріальної політики на місцях, брали участь у розробці законодавства та організації набору сержантів для королівської армії. Нижчою ланкою нової франко-сирійської системи управління став традиційний інститут сільських раїсів, тобто глав східно-християнських та мусульманських громад. Раїси призначалися сеньйором феодину та виступали посередниками між сеньйором та місцевим населенням. Раїси були підзвітні віконтові і несли відповідальність за збирання

податків на території ф'єфу. У містах також існували раїси, які призначалися особисто королем. Міські раїси були головами курій сирійців – органів управління східнохристиянського населення [3].

В даний час «Єрусалимські асизи» прийнято вважати класичною пам'яткою феодального права. У цьому суднику найповніше відбито феодальні інститути та ієрархія панівного класу. Зберігся текст «Єрусалимських асиз», на думку більшості дослідників, є компіляцією авторів XIII ст., при цьому вважається, що юридичні норми цього кодексу, що з'явилися в різний час, використовувалися протягом XII ст. у Єрусалимському королівстві. На ранньому етапі утворення держави першочергового регулювання зазнали відносини власності. Було встановлено і порядок наслідування ф'єфів: даним правом наділялися як сини, так і дочки покійного. Окремо регулювалися майнові суперечки. Особливого поширення як засіб вирішення спору отримав судовий поєдинок. Було встановлено покарання за кримінальні злочини. Частина їх містила «асиза про відкритий напад», тобто про заподіяння шкоди. Наприклад, завдання удару холодною зброєю, підтверджене винним або двома свідками, каралося відсіканням пальця. У разі доведення провини вбивця підлягав повішенню, а його майно переходило сеньйору.

Одним із джерел права Єрусалимського королівства є канони Наблуського собору 1120 р. Кілька канонів, прийнятих на соборі, безпосередньо стосувалися церкви, зокрема відновлення її права збору десятини з деяких дієцезій, закріплення права кліриків на збройний захист тощо. Інші канони встановлювали відповідальність за різні провини. Особливо суворо каралося мужоложство. Ряд канонів, на думку дослідників, є рецепцією візантійського права, інші є продуктом власної правотворчості єрусалимських франків. Таким чином, форму правління Єрусалимського королівства у 1099-1187 рр. можна охарактеризувати як світську монархію, на ранній стадії – феодальну, на пізнішій – станово-

представницьку. Система управління королівством була сплавом європейських і близькосхідних інститутів, що було зумовлено специфікою взаємин латинян з підвладним населенням регіону. Систематизоване та кодифіковане в різний час законодавство Єрусалимського королівства, що мало в основі феодальне право Європи (зокрема – Північної Франції), частково зазнало візантійського впливу, при цьому сусідячи в рамках єдиного правового простору з інститутами мусульманського та сирійського права. Особливості формування королівства латинян в Єрусалімі в умовах постійної збройної боротьби із зовнішнім оточенням та необхідністю пристосовуватися до місцевих реалій, зумовили на певному етапі швидший, ніж у Європі, розвиток державності та призвели до формування унікальних форм управління.

Духовенство, що вирушило у похід за визволення Гробу Господнього разом із лицарями-хрестоносцями, від початку розробляло плани заснувати на завойованих територіях Сходу латинські єпархії. У міру того, як під владу латинян потрапляли нові міста та області, церква стикалася з необхідністю вирішення питання церковного устрою цих міст та областей. У ряді випадків, незважаючи на мусульманське панування, на своїх місцях залишалися ієрархи східних церков. У тих випадках, коли єпископські кафедри були вільними (єпископ був у від'їзді або у вигнанні), на них призначалися латинські прелати. При цьому, як зазначається в православних джерелах, кордони єпархій, встановлені вселенськими соборами, порушувалися [4].

Фактично з часу захоплення міста хрестоносцями Єрусалим мав двох патріархів. Римсько-католицький патріарх Єрусалима проживав у Єрусалімі і визнавав авторитет Папи, тоді як греко-православний патріарх знаходився (аж до XIX ст.) у Константинополі. Миряни та дрібне духовенство місцевих церков не визнало авторитету католицьких єпископів і продовжувало підкорятися греко-православним єпископам, які неофіційно зберігали своє становище у церковній ієрархії.

Королі, незважаючи на те, що їм було надзвичайно важливо спиратися на великі територіальні володіння, не намагалися обмежити на свою користь церковні домени. Власність духовенства була священна всім. Хроніки не згадують про жодний випадок конфіскації чи пограбування церковних володінь. Документи свідчать про повагу королів до майна духовних осіб. Духovenство було частиною феодальної системи. Єпископи і абати повинні були брати участь у формуванні війська. Церковні землі безпосередньо залежали від короля і певною мірою становили продовження королівського домену навіть усередині бароній. Церква в Єрусалимському королівстві мала значну силу, з якою мала вважатися королівська влада. Король мав всю повноту влади тільки тоді, коли приймав помазання, при цьому патріарх був «духовним сеньйором королівства» і претендував на сюзеренітет над ним. Однак латинська церква в Єрусалимі не лише накопичувала багатства і брала участь у здійсненні політичної влади, а й виконувала свої прямі завдання: поширювати слово Господнє та допомагати ближньому в ім'я Христа [5].

Отже, роль церкви у становленні, розвитку та функціонуванні Єрусалимського королівства важко переоцінити. Поступившись верховенству світської влади, церква, тим не менш, зайняла найважливіше місце в державній та феодальній структурі королівства. Взявши безпосередню участь у розділі територій та захоплених багатств, церква забезпечила собі матеріальне становище, яке можна порівняти зі становищем найбільш знатних сеньйорів, а за деякими оцінками – навіть більш значне. Конфлікти між церквою та короною не набували незворотного характеру, і щоразу закінчувалися знаходженням взаємоприйняттого компромісу. У цілому нині церква була підтримкою королівської влади. Католицька церква проводила на завойованій території політику латинізації, не тільки обіймаючи вимушено порожні єпископські кафедри, що традиційно належать східним церквам, а й зміщуючи представників східної церкви з посад,

які вони займали. При цьому пересічний клір підкорявся латинським єпископам лише формально, а місцеве східно-християнське населення продовжувало сповідувати свою віру. Політика латинської церкви не лише не сприяла об'єднанню, а й продовжувала поглиблювати розкол між східною та західною церквами.

Список використаних джерел та літератури

1. История Крестовых походов / Под ред. Дж. Райли-Смита. Москва: Крон- пресс, 1998. 495 с.
2. Лапо П.В. Высокая Курия как основа системы управления Латино- Иерусалимского королевства (1099 – 1187 pp.). *История государства и права*. 2014. №7. С. 28-32.
3. Ливонський Г. Хроніка. Київ: Либідь, 1985. 235 с.
4. Мишо Ж. История Крестовых походов. Москва: Вече, 2005. 165 с.
5. Успенский Ф.И. История Византийской империи. В 5-ти тт. Т. 4. Москва: Астрель; АСТ, 2005. 496 с.

Секція
«МЕТОДИКА ВИКЛАДАННЯ ПРЕДМЕТІВ
ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ
ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ»

СУТНІСТЬ ГЕРОЇКО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ,
ЙОГО МЕТА, ЗАВДАННЯ ТА ПРИНЦИПИ В УМОВАХ
РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Поліна Ворона,

студентка 44-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національний педагогічний

університет імені Олександра Довженка

Одним із найважливіших завдань теорії та методики є патріотичне виховання, яке повинно здійснюватися ще з раннього дитинства.

Ключові слова: *нація, патріотизм, сучасність, виклики.*

Педагогічна наука в сучасний час безперервно повинна еволюціонувати, а також набувати глибшого національного змісту та характеру. Вдосконалюватись має й філософія та ідеологія, методологічні, теоретичні положення.

Молоді потрібно оволодіти не лише системою наукових знань, а насамперед цілісною національною культурою,

духовністю, не виключаючи вищі здобутки культури, духовності цивілізованих народів. Особливої актуальності національно-патріотичне та моральне виховання набуває у складний для нашої країни час. Через 8 років війни та майже рік повномасштабного вторгнення росії в Україну перед майбутнім поколінням постають численні виклики.

Батьки, вчителі і вихователі повинні усвідомлювати, що в процесі виховання кожної дитини навіть в такий тяжкий період мають застосовуватися численні вітчизняні пізнавально-виховані традиції. Ідеї і засоби міфології прадавніх українців, трипільської культури, духовності язичницької епохи, вищі досягнення культури України-Русі, козацько-лицарської доби, багатющий потенціал фольклору, інших народних мистецтв, класичної професійної культури рідного народу, його наукових здобутків – такі цінності підростаючі покоління мають насамперед засвоювати в процесі навчання і виховання. Адже все це є нашим історично-культурним кодом [1, с. 34].

Українська педагогіка за своїм змістом і спрямуванням має гармонійно поєднувати могутню культуру і духовну «трійцю» – історію, сучасне і майбутнє нашої нації і держави. Вона покликана утверджувати в серцях і душах, реальних справах, діяльності і поведінці кожного школяра культурно-духовні традиції, цінності рідного народу, вищі здобутки світової цивілізації.

Одним із найважливіших завдань теорії і практики є патріотичне виховання, яке повинно здійснюватися ще з раннього дитинства. Патріотично-наснажена громадська активність особистості повинна постійно підвищуватись в процесі виховання, самовиховання і самовдосконалення, переростати, у відповідності до вікових особливостей, в громадсько-політичну, державницьку діяльність [2, с. 67].

Щоб сформувати в учнів активну життєву позицію, громадянські переконання та ідеали, необхідно насамперед навчити їх визначити моральні цінності. Надання емоційної

забарвленості, моральної оцінки знанням – пріоритетне завдання вчителя, вихователя, всього педагогічного колективу.

Учасники освітнього процесу мають пам'ятати, що перемогу у житті здобуває не сила рук і навіть не сила розуму, а сила духу. Найвищих вершин розум особистості сягає тоді, коли в ній сформована сила духу. Розум, який не зігрітий серцем, а інтелект, що байдужий до долі народу, нації, Батьківщини перетворюється на соціально-індиферентну силу, а то й на небезпеку та загрозу [2, с. 35].

Поняття «національно-патріотичне виховання» охоплює всі зазначені особливості.

По-перше, воно рівнозначне державному, хоча останнє є вужчим, одиничним щодо виховання як загального поняття.

По-друге, в жодній країні світу не існує виховання «взагалі». Воно завжди має конкретно-історичну національно-державну форму і спрямоване на формування громадянина конкретної держави, яка не може бути безнаціональною. І нарешті, національне виховання найбільше відповідає потребам відродження України. Воно однаково стосується як українців, так і інших народів, що проживають в Україні [3, с. 77].

Саме принцип етнізації виховного процесу і передбачає надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної гідності й" через пізнання власної історико-культурної спадщини допомагає пізнати глибинність взаємозв'язків кожного з них з українською нацією, її державою, переконатися, що саме українська суверенна держава охороняє національні права всіх громадян України.

Головна мета національного виховання на сучасному етапі – передання молодому поколінню соціального досвіду, багатства духовної культури народу, його національної ментальності, своєрідності світогляду й на основі цього формування особистісних рис громадянина України (національної самосвідомості, розвиненої духовності,

моральної, художньо-естетичної, правової, трудової, фізичної, екологічної культури), розвиток індивідуальних здібностей і талантів [4, с. 56].

Формування національної свідомості та самосвідомості передбачає: виховання любові до рідної землі, до свого народу, готовності до праці в ім'я України, освоєння національних цінностей (мови, території, культури), відчуття своєї причетності до розбудови національної державності, патріотизм, що сприяє утвердженню національної гідності, залучення учнів до практичних справ розбудови державності, формування почуття гідності й гордості за свою Батьківщину.

У вихованні почуття національної гідності велике значення має правдиве висвітлення історії культури та освіти народу, повернення до культурних надбань минулого, відкриття невідомих сторінок нашої спадщини.

Патріотичні почуття зміцнює героїко-патріотичне виховання, покликане виробляти глибоке розуміння громадянського обов'язку, готовність у будь-який час стати на захист Вітчизни, оволодівати військовими знаннями, а також вивчати бойові традиції та героїчні сторінки історії народу, його Збройних сил.

Наголошуючи на важливості формування почуття національного в людині, К. Ушинський писав: «Є лише одна загальна для всіх природжена схильність, на яку завжди може розраховувати виховання: це те, що ми звемо народність. Як немає людини без самолюбства, так немає людини без любові до батьківщини, і ця любов дає вихованню ключ до серця людини і могутню опору для боротьби з її поганими природними, особистими, сімейними і родовими нахилами. Звертаючись до народності, виховання завжди знайде відповідь і допомогу в живому і сильному почутті людини, яке впливає багато сильніше за переконання, сприйняття тільки розумом, або за звичку, вкорінену страхом покарань. У лиходія, в якого погасли всі благородні людські почуття, можна ще дошукатися

іскри любові до батьківщини: поля батьківщини, її мова, її перекази і життя ніколи не втрачають незбагненої влади над серцем людини. Є приклади ненависті до батьківщини, але скільки любові буває іноді в цій ненависті!».

Вихователь, вчитель, викладач повинен чітко бачити процес становлення національної свідомості дитини та глибоко розуміти зміст ключових понять («національний», «патріотизм», «націоналізм», «громадянськість» тощо).

У розвитку національної свідомості дитини О.Вишневський виділяє щонайменше три етапи, які накладають на цю свідомість помітний відбиток, збагачують її зміст [4, с. 80].

Перший етап (етнічне самоусвідомлення) – першооснова, коріння патріотизму. Етнізація дитини починається з раннього періоду життя в сім'ї, з маминої колискової, з бабусиної казки, з участі у народних звичаях та обрядах, із народної пісні, причетності до народної творчості. У ранньому дитинстві формується культ рідної оселі, сім'ї, предків, рідного села, міста. Фундаментальне значення в процесі етнізації має рідна мова, засвоєнню якої до певного часу не повинні заважати інші мови.

Другий етап (національно-політичне самоусвідомлення) – припадає переважно на підлітковий вік і передбачає усвідомлення себе як частини нації, своєї причетності до неї як явища політичного, що має чи виборює певне місце серед інших націй. До найважливіших моментів цього етапу національного виховання належать відновлення історичної пам'яті та формування почуття національної гідності [5, с. 50].

Третій етап (громадсько-державне самоусвідомлення) – передбачає формування правильного розуміння понять патріотизму й націоналізму, виховання поваги до національно-культурних цінностей інших народів, прищеплення почуття національної, расової, конфесійної толерантності.

Основні можливості для формування національної самосвідомості закладені в неписаних законах лицарської честі, що передбачають: виховання любові до батьків, до рідної мови, вірність у коханні, дружбі, готовність захищати слабших, піклуватися про молодших, зокрема дітей; непохитну вірність ідеям, принципам народної моралі та духовності; відстоювання повної свободи і незалежності особистості, народу, держави; турботу про розвиток народних традицій, звичаїв, обрядів, бережливе ставлення до рідної природи, землі; цілеспрямований розвиток власних фізичних і духовних сил, волі, можливостей свого організму, вміння завжди і всюди чинити благородно, виявляти інші чесноти.

Список використаних джерел та літератури

1. Баранков О. Г., Желіба О. В. Шкільний курс історії та методика його викладання. Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ, 2002. 65 с
2. Гісем О. В., Мартинюк О. О., Трухан О. Ф. Історія України в таблицях. Харків: Книжковий клуб, 2006. 478 с.
3. Губарєв В. К. *Історія України: довідник школяра і студента* / пер. з рос. І. Г. Данилюк. *Донецьк* : ТОВ ВКФ «БАО», 2006. 639 с.
4. Кузьмінський А. І., Омеляненко В. Л. Педагогіка. Підручник. Київ : Знання , 2007. 418 с.
5. Литвин В. М., Слюсаренко А.Г., Колесник В.Ф. Історія України. Навчально-методичний посібник для семінарських занять / За ред. В.М. Литвина. Київ: Знання-Прес, 2006. 460 с. (Вища освіта ХХІ століття).

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК СКЛАДНИК ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В ПАТРІОТИЧНОМУ ВИХОВАННІ ШКОЛЯРІВ

Антоніна Завгородня,
студентка 64-І

Навчально-навчального інституту філології та історії,
Глухівській національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Федоров Ігор Олександрович,
асистент кафедри історії,
правознавства та методики викладання,
Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У публікації аналізується роль громадянської освіти в основі патріотичного виховання. Також зазначаються мета, заходи, що передбачаються у процесі виховання. Тому потрібно зазначити, що національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури й спорту.

Ключові слова: *Громадянська освіта, національно-патріотичне виховання, державність, громадянин, виховання.*

9 червня 2022 Міністерством освіти та науки було затверджено заходи щодо реалізації Концепції національно-патріотичного виховання в системі освіти України до 2025 року [3].

Серед основних складових концепції виокремлюють: громадянсько-патріотичне, духовно-моральне, військово-патріотичне та екологічне виховання.

Основною метою національно-патріотичного виховання громадянина-патріота становить: гуманіста і демократа,

готового до виконання громадянських і конституційних обов'язків, до успадкування духовних і культурних надбань українського народу, досягнення високої культури взаємин, формування активної громадянської позиції, утвердження національної ідентичності громадян на основі духовно-моральних цінностей Українського народу, національної самобутності.

Також в нормативно-правовому документі передбачені заходи у вихованні до 2025 року для:

1. Удосконалення нормативно-правової бази щодо національно-патріотичного виховання (зокрема, розроблення законопроекту «Про національно-патріотичне виховання»);
2. Створення соціально-педагогічних умов для реалізації національно-патріотичного виховання;
3. Зміни змісту й форми національно-патріотичного виховання;
4. Організації інформаційно-просвітницької роботи у сфері національно-патріотичного виховання;
5. Розвитку військово-патріотичного виховання [2].

До основи системи національно-патріотичного виховання покладено ідею розвитку української державності як об'єднувач чинника, розвитку суспільства й нації в цілому. Форми й методи виховання базуються на українських народних традиціях, кращих надбаннях національної та світової педагогіки й психології.

Національно-патріотичне виховання формується на прикладах історії становлення Української державності, українського козацтва, героїки визвольного руху, досягнень у галузі політики, освіти, науки, культури й спорту.

Національне виховання найбільш відповідає потребам відродження України. Воно однаково стосується як українця, так і представників інших народів, що проживають в Україні. Саме принцип етнізації виховного процесу і передбачає

надання широких можливостей представникам усіх етносів для пізнання своєї історії, традицій, звичаїв, мови, культури, формування власної національної гідності. І через пізнання власної історико-культурної спадщини допомагає пізнати глибинність взаємозв'язків кожного з них з українською нацією, її державою, переконатися, що саме українська незалежна, суверенна держава охороняє національні права всіх її громадян.

Впровадження системної та наскрізної громадянської освіти стало першочерговим завданням для розв'язання ключових проблем сучасного етапу становлення української державності – формування політичної нації та громадянської ідентичності, зміцнення громадянського суспільства та реалізації євроінтеграційної стратегії. Проте процес підготовки нормативно-правової бази та здійснення реальних кроків у напрямку забезпечення умов для здобуття громадянських знань і вироблення практичних навичок у здобувачів освіти вкрай повільний і малоефективний [1].

Список використаних джерел та літератури

1. Сухомлинський В. О. Патріотичне виховання – це сфера духовного життя, яка проникає в усе, що пізнає, робить, до чого прагне, що любить і ненавидить людина, яка формується. URL: http://www.gymnasium6.edu.kh.ua/shkiljna_biblioteka/nacionaljno-patriotichne_vihovannya/ (дата звернення: 23.12.2022).
2. Впровадження шкільної громадянської освіти: млявий процес і мінімальний результат. URL: https://lb.ua/blog/svetlana_topalova/422053_vprovadzhennya_shkilnoi.html (дата звернення: 23.12.2022).
3. МОН затвердило нову концепцію патріотичного виховання. URL: <https://nus.org.ua/news/mon-zatverdylo-novu-kontsepsiyu-patriotichnogo-vyhovannya/> (дата звернення: 23.12.2022).

ОСОБЛИВОСТІ ВВЕДЕННЯ СУЧАСНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ З ПРЕДМЕТІВ ГРОМАДЯНСЬКОЇ ТА ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТНЬОЇ ГАЛУЗІ ДО ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НУШ

Антоніна Завгородня,

студентка 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівській національній педагогічній університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
Глухівській національній педагогічній
університет імені Олександра Довженка

У публікації висвітлено основні види та методи технологій для проведення уроків. Основні методи які використовують вчителі в своїй роботі: мультимедійна презентація, флеш-фільми, мультимедійна карта, тести, тренажери, кросворди, пазли на історичну тематику та навчально-методичні комплекти. Також висвітлена реформа міністерства освіти.

Ключові слова: інформаційні технології, нова українська школа, ІТ-технології, заклади загальної середньої освіти, урок.

Для своєї роботи учителі використовують комп'ютерні технології на різних етапах уроку. Але, на мою думку краще застосовувати його на уроці з історії при сприйнятті й засвоєнні учнями нового навчального матеріалу та на закріпленні отриманих знань, а також на уроці-контролю.

Комунікаційні технології на уроках застосовують в різних варіаціях. Розповсюдженим видом є мультимедійна

презентація. За весь період роботи в педагогічній діяльності вчителями розроблялися та накопичувалися цілі блоки шкільних уроків, а точніше від першого до завершального. За можливості можна знайти навіть презентації для виховних заходів, і не тільки. Підготовка презентацій – нелегкий процес для якого потрібно підходити відповідально, бо кожен елемент презентації повинен бути продуманий, щоб учні могли легко його сприйняти. На підготовку презентації можна витратити приблизно 2-2, 5 годин, щоб все відповідало темі уроку та з використанням різних видів анімації, аудіо засобів та інших. Проте готовий результат дозволяє замінити інші види наочності та зосередить увагу дітей в ході уроку, оскільки програмою можна управляти одним натисканням клавіші. Програма PowerPoint має переваги та можливості у використанні карт, різних фото, портретів діячів та різних відео фрагментів.

Особливим видом використання інформаційних технологій на уроках історії є мультимедійні карти. Вони приходять на зміну звичайним картам. Адже саме мультимедійні карти більш яскраві та в наші часи інформаційних технологій, незамінні.

Відповідно до Додатка 9 інструктивно-методичних рекомендацій щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році ми маємо список модельних програм громадянської та історичної освітньої галузі, що пропонують три варіанти представлення й реалізації навчальних предметів та інтегрованих курсів:

- 1) інтегрування історії України та громадянської освіти у програмі «Вступ до історії України та громадянської освіти. 5 клас» (чотири авторські колективи);
- 2) інтегрування історії України та всесвітньої історії у програмі «Історія України. Всесвітня історія. 6 клас» (один авторський колектив);

3) інтегрування всіх трьох предметів у програмах «Україна і світ: вступ до історії та громадянської освіти. 5–6 класи (інтегрований курс)» (три авторські колективи), «Досліджуємо історію і суспільство. 5–6 класи (інтегрований курс)» (три авторські колективи) [2].

Нова українська школа – це ключова реформа Міністерства освіти та науки. Головна мета – створити школу, в якій буде приємно навчатись і яка даватиме учням не тільки знання, як це відбувається зараз, а й уміння застосовувати їх у повсякденному житті [3].

Починаючи з 2017 року почалися зміни в освіті, в цьому році прийняли закон України «Про освіту» в якому регулюються основні засади нової освітньої системи. Тому з 2018 року почали впроваджувати нову систему освіти. 2018/2019 навчального року за новим стандартом розпочали навчання першокласники по всій Україні. А, починаючи, з 2022/2023 навчального року п'ятикласники пішли на навчання за новою програмою НУШ, що свідчить про перспективність та важливість використання ІТ-технологій у процесі викладання предметів громадянської та історичної освітньої галузі в умовах НУШ.

Можливості використання ІТ-технологій у навчальному процесі:

1. Використання мов програмування: за їх допомогою вчитель може скласти різні програмні продукти, які можна використовувати на різних етапах уроку.
2. Використання готових програмних продуктів (енциклопедій, програмно-педагогічних засобів тощо).
3. Використання стандартних програм пакету Microsoft Office, який включає в себе, крім відомого всім текстового процесора Word, ще й систему баз даних Access і електронні презентації PowerPoint.

4. Застосування різноманітних баз даних та Інтернет-сервісів, які удосконалюють та підвищують ефективність навчального процесу та дозволяють перевірити знання та вміння учнів [1].

Отже, ми можемо визначити що найефективнішими методами використання ІТ-технологій є мультимедійна презентація, флеш-фільми, мультимедійні карти, тести, тренажери.

Основні методи які використовують вчителі в своїй роботі: мультимедійна презентація, флеш-фільми, мультимедійна карта, тести, тренажери, кросворди, пазли на історичну тематику та навчально-методичні комплекти.

Список використаних джерел та літератури

1. Використання засобів ІКТ для підвищення ефективності уроку історії URL: <https://vhetelsibagatova.blogspot.com/2015/12/blog-post.htm> (дата звернення: 03.12.2022).
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році в 5 клас Громадянська та історична освітня галузь URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.9-5.klas.predmety.intehr.kursy.hromadyan.ta.istorychn.osvit.haluzi.6-11.klas-predmety.osvitnoyi.haluzi-Suspilstvoznavstvo.kursy.dukhovno-moral.spryamuv.20.08.2022.pdf> (дата звернення: 03.12.2022).
3. Нова українська школа URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/nova-ukrainska-shkola> (дата звернення: 03.12.2022).

ЗАКОНОДАВЧІ ОСНОВИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В УМОВАХ НУШ. (ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА НОРМАТИВНОЇ БАЗИ ВИКЛАДАННЯ ІСТОРІЇ В НУШ)

Олександр Лелюшкін,
студент 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Федоров Ігор Олександрович
асистент кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У статті висвітлено та охарактеризовано законодавчі основи викладання історії в системі НУШ у Зкладах загальної середньої освіти. Стаття дає повну характеристику нормативно – правової бази, згідно з якою здійснюється викладання історії в системі Нової української школи.

Ключові слова: *Закони України; Постанови Кабінету Міністрів України; Накази Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України; Рішення колегії Міністерства освіти і науки України; Листи Міністерства освіти і науки України; Концепція Нової української школи від Міністерства освіти і науки України.*

Законодавчою основою викладання історії в Україні є Закони України; Постанови Кабінету Міністрів України; Накази Міністерства освіти і науки України, Міністерства охорони здоров'я України, Рішення колегії Міністерства освіти і науки України; Листи Міністерства освіти і науки України; Концепція Нової української школи від Міністерства освіти і

науки України. Згідно з переліком цих документів в ЗЗСО здійснюється викладання історії.

Законои України, зокрема Закон «Про освіту» та Закон «Про повну загальну середню освіту» забезпечують нормативну базу для викладання історії, якісний навчальний процес у закладах ЗЗСО, кваліфікований викладацький персонал. Законами України передбачено навчання та виховання освіченої особистості, що освоює вивчення історичного процесу, розуміє його перебіг та має міцні знання про громадянське правове суспільство.

Постанови Кабінету Міністрів України визначають Державний стандарт базової середньої освіти. В Державному стандарті визначені вимоги до результатів навчання учнів, визначений обсяг учнівського навчального навантаження, визначений зміст базової середньої освіти. В Державному стандарті наголошується на тому, що вивчення історії повинно розвивати та утверджувати в учнів життєві якості, що необхідні для соціалізації та громадянської активності, виховання шанобливого ставлення до культурних надбань і багатств українського народу, його історичного минулого і системи духовних та культурних цінностей українців. Освітні програми розробляються згідно Державного стандарту і мають відповідати його вимогам та цілям.

Накази Міністерства освіти і науки України стосуються методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів, питань щодо Зовнішнього Незалежного Оцінювання, внесення змін до навчальних програм. Згідно з Наказом Міністерства освіти і науки України від 21.02.2019 р. №236 в пояснювальній записці якого мовиться про навчання історії, яке має бути спрямоване на реалізацію загальної мети базової середньої освіти України, тобто згідно з Наказом, розвиток учнів має відбуватися в їхній соціалізації, а також має тривати формування почуття національної свідомості. Вивчення історії має забезпечувати розвиток та розширення

світоглядних орієнтирів, розвивати дослідницькі якості, відчуття бути постійно готовими до викликів глобального світу і мати знання та навички, які сприяють подоланню життєвих труднощів та проблем. Накази Міністерства освіти і науки України розглядають вивчення історії як навчальний процес, що розвиває патріотизм, любов та повагу до рідної мови і культури, вміння використовувати передові надбання науково-технічного прогресу та розвивати власні наукові таланти і компетентності.

Накази Міністерства охорони здоров'я України забезпечують дотримання всіх медико-санітарних вимог до перебігу навчального процесу, забезпечення технічної бази школи та кожної шкільної кімнати, а також задовільного стану здоров'я вчителів та учнів, як безпосередніх учасників навчального процесу. Згідно з Наказами від Міністерства охорони здоров'я України використання всіх засобів наочності та матеріально – технічної бази має бути безпечним для здоров'я та життя учнів. Наприклад, використання історичних карт, атласів, довідників, чи залучення для наочності та покращення ефективності освітнього процесу історичних джерел має відповідати певним медико-санітарним вимогам, зокрема: папір та нанесення тексту мають бути оптимальними для зору учнів, доторкатися учні мають до гладких добре підготовлених сторінок, щоб це не спричинило дерматологічні чи алергічні проблеми, а також, щоб від частого використання книги не псувалися і якість тексту не зменшувалася, що в свою чергу може спричинити проблеми з його сприйманням, засвоєнням та відтворенням.

Рішенням колегії Міністерства освіти і науки України здійснюється розробка, ухвалення, впровадження та контроль певних систем розвитку освіти, здійснення аналізу їхньої ефективності та ухвалення проєктів розвитку освітнього процесу. Рішення колегії Міністерства освіти і науки України здійснює вплив на перебіг навчального процесу, його зміни,

вдосконалення, залучення в освітній процес нових проєктів, покращення освоєння нових підходів та використання сучасних засобів навчання. Рішеннями колегії у вивченні історії в ЗЗСО проводяться певні дослідження з метою визначити ефективність тих, чи інших нововведень в освітній процес. Рішення колегії мають на меті збільшувати ефективність та якість навчання, працювати над проблемними питаннями, їх розв'язанням та впровадженням до перебігу вивчення шкільних дисциплін сучасніших та ефективніших елементів. Вивчення історії розглядається як процес, який можна зробити успішнішим завдяки технічним чи методичним нововведенням, а також цікавішим з точки зору здобувачів освіти.

Листи Міністерства освіти і науки України мають інформаційний характер. Такі листи інформують педагогічні колективи шкіл про важливість деяких аспектів навчання, дотримання яких сприяє розвитку як учнів. В листах Міністерства освіти і науки України міститься інформація про те, як важливо формувати та виховувати у дітей почуття патріотизму, громадянської відповідальності, шанобливого ставлення до історико-культурної спадщини українського народу. Важлива увага зосереджена на вивченні історії та розумінні її уроків, значущості цього для підростаючих та майбутніх поколінь. Листи Міністерства освіти і науки України є короткими за формою, змістовними, їх суть та головна інформація викладені чітко та логічно.

Нормативна база викладання історії в Новій українській школі є затвердженою законодавчо в Концепції «Нова українська школа». Система НУШ пропонує розвивати 10 ключових компетентностей, які є невід'ємною частиною навчання та життя. Соціальна та громадянська компетентності впливають на вивчення історії в ЗЗСО, тим самим формуючи знання і навички, а також формують особистість, яка є повноцінною частиною громадянського суспільства. Компетентність обізнаності та самовираження у сфері культури

формує освічену особистість, яка розуміє власну національну ідентичність, усвідомлює історичне минуле держави, у якій проживає та виражає повагу до культурного різноманіття інших держав та народів.

Список використаних джерел та літератури

1. Ковальська М. С. Методика викладання історії в середній школі: метод. вказівки для студентів, відп. ред. І. С. Гребцова. Одеса: Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова, 2021. 44 с.
2. Ігнатенко Н. В. Шляхи реалізації концептуальних засад НУШ при вивченні історії у закладі загальної середньої освіти: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Тернопіль, 16–17 жовтня 2020 р. Тернопіль: Видавництво ТНПУ, 2020. 82 с.
3. Нова українська школа: poradnik dla vchytelja / za zag. red. H. M. Bibik. Kyiv: Litera LTD, 2019. 208 s.

**ФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ІДЕЇ ШКІЛЬНОЇ
ІСТОРИЧНОЇ ОСВІТИ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ**

Вікторія Мойсієнко,
студентка 14-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Петренко Наталія Миколаївна,
асистентка кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

*У статті розглянуто питання трансформації
шкільної історичної освіти та переосмислення її змісту за часи*

незалежності України. Визначено проблеми шкільної історичної освіти, вирішення яких наповнить її новим змістом.

Ключові слова: історична освіта, шкільна освіта, освіта, освітні проблеми.

З самого початку проголошення незалежності України постають складні освітні проблеми. Перед українською владою стоять завдання реформування освітньої сфери з поєднанням міжнародного досвіду та національних традицій. Від їх правильного вирішення залежить історична доля як української нації, так і Української держави. Як зазначає Подоляк, за останні роки в нашій країні відбулися і продовжують відбуватися важливі зміни в системі загальноосвітньої школи. Насамперед було показано, що вони полягають у зближенні інституційних і змістовних установок української освітньої системи із сучасною практикою, у створенні навчальних програм і навчальної літератури нового покоління, а також у здійсненні практики викладання історії нових технологій, моделей, методів і засобів навчання [3, с. 41].

Розвиток освіти безпосередньо залежить від політики держави, тому визначення напрямів освітнього розвитку завжди перебувало в політичній площині. Традиційно активну роль у політичному житті держави для вирішення освітніх питань відігравала українська інтелігенція. Діяльність інтелігенції була суб'єктивним чинником державотворчих процесів, вона спонукала до національно – освітніх змін у країні.

Коли мова йде про масовий характер освіти, то в першу чергу це стосується мережі шкіл. Вирішальний вплив на формування сучасної національної спільноти має процес зростання системи шкільної освіти. Освіта загалом, і шкільна зокрема, поєднує процес передачі духовних надбань і має потужний вплив на вироблення стратегії розбудови майбутнього нації та держави. Шкільне питання, як зазначав Отто Бауер, – одне з найважливіших з-поміж усіх національних питань, бо загальна національна освіта – одна з найміцніших

опор нації. Вона має основоположне значення для передачі великих всеосяжних традицій, що забезпечують єдність нації. Такої ж думки дотримується і Е. Сміт, який вважає, що згуртування людей однієї національності досягається завдяки обов'язковій, стандартизованій державній системі масової освіти.

Історія як предмет у загальноосвітній школі та новій українській школі за роки незалежності суттєво змінилася. Це зумовлено становленням нової держави та її політикою, завданням переосмислення історичних фактів і подій, очищення їх від підробок і замовчування з метою виховання справжніх патріотів України.

Національна система освіти працює в правовому полі, основу якого складають Конституція України та Закон України «Про освіту». Останній визначає, що освіта – це основа інтелектуального, культурного, соціального та економічного розвитку суспільства і держави. В законах прямої дії визначено загальні правові засади функціонування і розвитку освіти («Про професійно-технічну освіту» (10.02.1998 р.), «Про загальну середню освіту» (13.05.1999 р.), «Про позашкільну освіту» (22.06.2000 р.), «Про дошкільну освіту» (11.07.2001 р.), «Про вищу освіту» (12.01.2002 р.)). Це дає змогу стверджувати, що в Україні сформовано законодавчу та нормативно – правову базу щодо освітянського простору [5, с. 113].

У процесі реформування освіти в Україні сформувалася нова освітня система, яка супроводжувалася суттєвими змінами в педагогічній теорії та практиці, в освітній парадигмі в цілому. Водночас шкільна історична освіта того часу переживала складні й відповідальні часи. Було розроблено нові навчальні програми з історії, переглянуто концепції підручників і навчальних посібників, дещо вдосконалено форми і методи навчання [4, с. 8].

В українському суспільстві відбувалося переосмислення окремих подій і фактів, які знайшли

відображення в історії школи. Стратегічними цілями є: гуманізація та гуманітаризація навчально-виховного процесу, виховання дітей шкільного віку на засадах національних, загальнолюдських цінностей та морально-естетичних ідеалів гуманістичного світогляду.

Разом з тим, за останнє десятиліття в педагогічній та історичній науках відбулися значні зміни, які знайшли відображення в офіційному визнанні педагогічною спільнотою необхідності перегляду моделі філософії освіти. Спільною основою було забезпечення балансу політичних, культурних, етносоціальних та інших цінностей у процесі конструювання змісту шкільної суспільно-історичної освіти за умови домінування загальнолюдських цінностей [4, с. 9]. Зміст освітньої галузі розкриває сутність суспільних явищ і процесів, що відбуваються в історичному розвитку людства загалом, і українського народу зокрема. Ефективним засобом диференціації навчання в загальноосвітній школі є профільне навчання. Напрямки диференціації конкретизуються в спеціальних навчальних профілях, одним із яких є історико-філологічний профіль, відповідно до якого збільшується кількість годин на вивчення історії.

Вітчизняні вчені та педагоги вважають, що на сучасному етапі розвитку історична освіта в загальноосвітніх навчальних закладах має серйозні недоліки та проблеми: у формуванні змісту підручників і посібників з історії; наявність монологів авторів навчальних програм, підручників, посібників, текстів для вчителів і учнів; значна частина історичного матеріалу, що пропонується вчителю, відірвана від реальних потреб та інтересів учнів; відсутність альтернативних джерел або запровадження мультиперспективного підходу до викладання історії в школах і, що особливо важливо в перехідний період, неоднозначність мети історичної освіти в суспільстві. При цьому одним із головних завдань шкільної освіти має бути розвиток учня; історія повинна не стільки

давати знання фактів, скільки вчити учнів розуміти історію, розуміти її [1, с. 18].

Зміст шкільної історичної освіти має бути спрямований на виконання освітніх завдань, які ставить перед собою держава та суспільство, а також враховувати потреби сучасного учня [6, с. 9]. Важливою для людини і суспільства є саме можливість вчитися з минулого для майбутнього, що дає змогу зрозуміти хід історичного життя людства і таким чином окреслити філософську концепцію історії [2, с. 6].

Отже, основний зміст історичної освіти полягає в тому, щоб навчитися створювати собі об'єктивну і повну картину становлення і розвитку особистості, «людської якості» в часі і просторі, і на основі цього бачення орієнтуватися в сьогоденні і прогнозувати майбутнє.

Список використаних джерел та літератури

1. Бабанов К. Проблема визначення мети і завдання шкільної історичної освіти. *Історія в школах України*. 2001. № 6. С. 18-19.
2. Пастушенко Р. Мета й завдання загальної історичної освіти. *Педагогіка і психологія*. 2000. № 2. С. 5-7.
3. Подоляк Н. Як подолати шлях від оновлення змісту до нової організації шкільної історичної освіти? *Історія в школах України*. 2006. № 2. С. 41-42.
4. Пометун О., Фрейман Г. Сучасні цілі та завдання шкільної історичної освіти в Україні. *Історія України*. 2006. № 19. С. 8-13.
5. Томаченко О. В. Трансформаційні процеси у шкільній історичній освіті України. *Історичний архів*. 2010. Вип. 4. С. 112-115.
6. Фрейман Г. Концептуальні основи формування життєвих компетентностей на уроках історії. *Історія в школах України*. 2008. № 3. С. 9-13.

СУЧАСНИЙ УРОК ПРАВОЗНАВСТВА В УМОВАХ НОВОЇ УКРАЇНСЬКОЇ ШКОЛИ

Єлизавета Ніколаєнко,

студентка 34-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Ігор Олександрович Федоров,

асистент кафедри історії,

правознавства та методики навчання

Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У статті розглядаються особливості проведення сучасного уроку правознавства в умовах нової української школи.

Ключові слова: реформа, освіта, компетентність, вчитель, оцінювання.

Нині українська система освіти активно реформується з урахуванням досвіду провідних країн світу. Реформа необхідна через те, що в школах використовуються застарілі методики викладання предметів, відсутня мотивація до особистісного і професійного зростання, випускники шкіл не вміють використовувати в житті набуті знання, деморалізація, викладачі застрягли в традиційній системі і не бажають впроваджувати нововведення в освітній процес. Реформа Міністерства освіти і науки стартувала 2018 року під назвою «Нова українська школа».

Процес оволодіння правовими знаннями в умовах нової української школи корелюється компетентнісним підходом. Курс правознавство передбачає такі обізнаності:

- Інформаційна компетентність (уміння працювати з підручником, правовими, юридичними джерелами);
- Логічна компетентність (уміння пояснювати правові терміни, поняття, процеси, явища, надавати їм правову оцінку);
- Діяльнісно-процесуальна компетентність (уміння застосовувати на практиці набуті знання за для захисту своїх інтересів та прав);
- Аксіологічна компетентність (уміння формулювати власні судження щодо розв'язання соціальних правових конфліктів)

Концепція НУШ реалізує велику свободу у підході до вибору методів, прийомів, засобів на заняттях. Основною складовою навчального процесу є практичні заняття. Так як звітність, велика кількість паперів, інформації відійде у минуле, вчителі будуть розвантажені. Внаслідок цього вони матимуть час і можливість підготувати, цікаві, якісні, змістовні уроки, і розробляти нові дієві методики та ефективні прийоми навчання. Рівень мотивації і компетентності молоді неабияк зросте.

Правознавство має законодавчу і практичну базу. На практичних заняттях учні мають навчитися застосовувати окремі положення законодавства. Велику увагу варто приділяти вивченню прав людини, як основного компонента дисципліни. Зміст повинен включати продукування поваги до прав людей, їх гідності, цінностей та світогляду. Увага має бути спрямована на розвиток громадянських, соціальних компетентностей, принципів гуманності, моралі, справедливості.

Дуже дієвим нововведенням є розподіл навчальних годин. Ділити навчальні години на розділи вже застаріла система, оновлений курс вчитель, дбаючи про результати, може контролювати і самостійно визначати час для роботи над розділом, темою, в межах загальної річної кількості годин.

Нині розрізняють три види оцінювання: формувальне, поточне, підсумкове. Формувальне оцінювання, тобто оцінювання для навчання, застосовується для відстеження

особистісного розвитку учня, воно передбачає надання учням підтримки, коригування засобів навчання, і організовується завдяки самооцінюванню або взаємооцінюванню. Поточне оцінювання здійснюється для відстеження рівня навчальних досягнень. Підсумкове оцінювання часто у вигляді семестрових, річних контрольних, передбачає комплексне оцінювання. Поточне та підсумкове оцінювання мають кілька способів оцінювання (усне, письмове, цифрове, практичне). Найпопулярнішим є усне та письмове опитування, з оновленням з'являються тестування в цифровому форматі, введення експериментальних досліджень, навчальних проєктів.

Для комфорту учнів і вчителя устанавлюється зручна організація простору класу. А для зручності в навчальному процесі стають актуальними інтерактивні дошки.

Реформа передбачає зміни головної фігури в процесі засвоєння знань – вчителя. Вчитель НУШ не стоїть осторонь пошуку нових підходів і технологій, використовує новаторські практики, він стає партнером батьків і другом дитини, має постійно розвиватися та професійно зростати. Викладаючи правознавство потрібно постійно моніторити нові концепції розвитку теорії права, захисту прав людини, змін в законодавстві. Вчитель має ознайомлюватися з підручниками за програмою, та додатковою літературою, аби це стало новим, цікавим для учнів.

Список використаних джерел та літератури

1. Головка Н. І. Методика викладання правознавства: навч. посіб. Київ: ДП «Видавничий дім «Персонал», 2017. 202 с
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/metodichni%20recomendazii/2022/08/20/01/Dodatok.9->

- 5.klas.predmety.intehr.kursy.hromadyan.ta.istorychn.osvit.halu
zi.6-11.klas-predmety.osvitnoyi.haluzi-
Suspilstvoznavstvo.kursy.dukhovno-
moral.spryamuv.20.08.2022.pdf (дата звернення: 03.01.2023).
3. Нова українська школа. Концептуальні засади реформування середньої школи. *Офіційний сайт міністерства освіти і науки України*. URL: <http://mon.gov.ua/activity/education/zagalna-serednya/ua-sch-2016/konczepczya.html> (дата звернення: 03.01.2023).
4. Нова українська школа: порадник для вчителя / під заг. ред. Бібік Н. М. К.: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2017. 206 с.
5. Міністерство освіти і науки України від 22.09.2021 № 1/9-482 URL: <https://www.schoollife.org.ua/metodychni-rekomendatsiyi-pro-vykladannya-pravoznavstva-u-2021-2022-navchalnomu-rotsi/> (дата звернення: 03.01.2023).

ГРОМАДЯНСЬКА ОСВІТА ЯК СКЛАДНИК ОСВІТНЬОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ НУШ

Микола Подшивалов,
студент 64-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівській національній педагогічній університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:
Федоров Ігор Олександрович,
асистент кафедри історії,
правознавства та методики викладання,
*Глухівській національній педагогічній
університет імені Олександра Довженка*

*Сучасна освіта в Україні не може лишитися в стороні
без вагомих громадських відносин, випадків та видозмінень, які*

виникли в державі та у світі. У цей нелегкий період, коли рф розпочала збройну агресію проти нашої країни та її народу, здебільшого почала осмислюватись значущість громадянської освіти, громадянського виховання. Переоцінюємо ті досягнення, які є в цьому питанні, знаходимо нові підходи, цілеспрямовані на формування нового українського суспільства, енергійного, усвідомленого, відповідального, яке визнає національні та європейські стандарти: людська гідність, відповідальність, терпимість, демократія, національні традиції, патріотизм.

Ключові слова: Громадянська освіта, громадянин, учитель, громадянська компетентність, Концепція НУШ.

У зв'язку з сучасними трансформаціями в українському полікультурному суспільстві, з'явився науковий та суспільний інтерес до громадянської освіти. У зв'язку з сьогоdnішніми подіями в Україні надзвичайно гостро постає проблема зміцнення національної ідентичності, взаєморозуміння, примирення і міжкультурного діалогу. Важливим і життєво необхідним в Україні є створення умов для реалізації громадянського потенціалу молодого покоління у процесі ставлення демократичного суспільства. Необхідним чинником у розвитку держави та суспільства виступає оволодіння молодим поколінням високого рівня громадської компетентності.

Для формування молодої людини в такій системі координат покликана громадянська освіта. Це система знань, умінь і практичних дій, які дають змогу людині і громадянину жити в демократичному суспільстві. Громадянська освіта допомагає молодому поколінню зрозуміти демократію як політичний режим, освоїти і озброїтись демократичними цінностями і вийти із стін школи активним громадянином молодої України. Школа має підготувати молодь до дорослого життя, життя, в якому їм прийдеється брати на себе

відповідальність, підприємницької діяльності, вільно орієнтуватися в ринковій економіці, будувати свої відносини в сім'ї, колективі, загалом у суспільстві [1].

Відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2020 р. № 898, навчання учнів 5 класів ЗЗСО з 1 вересня 2022 року здійснюється за визначеними Концепцією НУШ пріоритетами реформування загальної середньої освіти. Уведення Державного стандарту в освітній процес сприяє розвитку демократичної, політичної культури молоді, формуванню громадянської компетентності, політико-правових знань, громадянських умінь, гідності та відповідальності, усвідомленню та визнанню ними демократичних принципів життя та пріоритету прав людини.

Для реалізації Державного стандарту Міністерством освіти і науки України затверджено «Типову освітню програму для 5–9 класів закладів загальної середньої освіти» (наказ Міністерства освіти і науки України від 19.02.2021 р. № 235, що поетапно впроваджуватиметься протягом 2022/ 2023 навчального року [2].

Важливим аспектом для НУШ є підготовка самого вчителя, котрий повинен володіти теоретичними знаннями та в якого будуть сформовані основні компетентності. Одну з ключових позицій займає теоретична підготовка, яка формується на розумінні і засвоєнні теорії і технології педагогічної підготовки майбутнього вчителя на сьогоднішній день. Для цього викладачі проходять спеціальні курси, щоб оволодіти сучасними методами викладання громадянської освіти, відповідно до Концепції НУШ [3].

Подальше впровадження громадянської освіти за Концепцією НУШ та підготовка майбутніх вчителів – це надзвичайно важливий процес, який актуальний за сучасних умов. Громадянська освіта сформує мотивацію та основні вміння, потрібні для відповідальної участі молоді в громадсько-

політичних процесах, критично-конструктивне ставлення до життя суспільства, а також створити умови для набуття учнями та ученицями досвіду громадських дій, демократичної поведінки та конструктивної взаємодії. Це зможе сприяти активній життєвій позиції громадян щодо реалізації ідеалів і цінностей демократії України.

Список використаних джерел та літератури

1. Ключко К., Колесник Л. Громадянська освіта: мистецтво творити зміни. Київ : Компринт, 2020. 74 с.
2. Інструктивно-методичні рекомендації щодо організації освітнього процесу та викладання навчальних предметів у закладах загальної середньої освіти у 2022/2023 навчальному році. *Методичні рекомендації. Офіційний сайт Міністерства освіти і науки України*. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/zagalna-serednya-osvita/metodichni-rekomendaciyi> (дата звернення: 17.12. 2022).
3. Бакка Т. Підготовка майбутнього вчителя до навчання громадянської освіти в школі. *Вища освіта України*. 2020. № 2. С. 75-80. URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/37422/Bakka.pdf?sequence=1> (дата звернення: 16.12. 2022).

ВИКОРИСТАННЯ КАРТОГРАФІЧНИХ ЗАСОБІВ НА УРОЦІ З ВСЕСВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ В УМОВАХ ДИСТАНЦІЙНОЇ ФОРМИ НАВЧАННЯ

Сергій Спадшанський,

студент 44-І групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

Знання та розуміння історії є необхідним для духовного розвитку молодого покоління. Ґрунтовне дослідження картографічних матеріалів з всесвітньої історії сприяє формуванню в учнів історичної свідомості, просторової компетентності, а також нових вмінь та навичок.

З розвитком технічних засобів виникла дистанційна методика навчання, яка активно впроваджується останнім часом.

Дистанційне навчання має велику кількість переваг: дозволяє учням підтримувати постійний контакт з викладачем використовуючи комунікативні технології і отримувати навчальні матеріали в електронному вигляді. Це дає можливість учням реалізовувати себе, отримувати велику кількість нових знань, підвищувати результати самостійної роботи.

Особливістю методики дистанційного викладання всесвітньої історії є її неформальність. Базою викладання є методи спілкування та дискусії. Вчитель через відеозв'язок

проводить урок з учнями, надсилає через пошту завдання для класу. У свою чергу через відеозв'язки учні можуть вступити в дискусію, відповідати на питання, додавати від себе інформацію, надсилати вчителю зроблені завдання.

Перевагою дистанційного навчання історії для учнів є вільний доступ в мережу Інтернет де вони можуть знайти достатньо матеріалу для вивчення і засвоєння знань [4].

При вивченні всесвітньої історії з учнями повинно бути виражено чітку практичну спрямованість в роботі з картами, одним із шляхів реалізації якої є виконання практичних робіт, задач та аналітичних досліджень.

При виконанні практичних робіт учні повинні позначити на карті різні об'єкти та явища використовуючи при цьому атласи, підручники, інтернет.

Підручники з всесвітньої історії це найважливіший компонент у навчальному процесі, який може містити картографічні матеріали за допомогою яких в учнів формуються уміння і навички картографічної компетенції.

Для формування картографічної компетенції на уроках з історії потрібно використовувати різні матеріали: посібники, електронні атласи, презентації, анімації, відеофільми.

У вивченні всесвітньої історії використовувати комп'ютерні технології, основою яких є робота з електронними підручниками та інтерактивними картами [2].

Із розвитком комп'ютерних технологій і впровадженням дистанційної форми навчання стали актуальними у використанні електронні картографічні засоби.

Електронні атласи дозволяють подавати інформацію змішаного типу, мають швидкий доступ до актуальної інформації, можливість пошуку за допомогою запиту, можливість різноманітної комбінованої візуалізації інформації.

Із появою мережі Інтернет, набуло свого розвитку інтернет-картографування, яке замінило електронні та паперові атласи.

З'явилась низка картографічних веб-сервісів: Open StreetMaps, Yahoo maps, Wikimapia, Yandex maps, Google maps.

Із розвитком програмування було створено картографічні програми, які містять в собі всю необхідну інформацію, або ж довантажують її з інтернету (супутникові знімки, фотографії, географічні назви)[3].

Сучасна дитина може просто і легко завантажити любую програму з картами в додатку Play Market на свій смартфон і використовувати їх на уроці з історії.

З впровадженням дистанційного навчання почали використовуватися нові засоби у сфері освіти.

У проведенні вчителем уроку почали використовуватися такі сервіси: Google Meet, ZOOM, Skype, Viber, Telegram, тощо. Ці сервіси дозволили проводити уроки із можливістю демонстрації екрану (презентації, фото, відео, доповіді, демонструвати практичні заняття). Онлайн уроки можна зберігати у форматі відеофайлів, як вчителю так і учням.

Особливо на уроках з історії застосовують різноманітні картографічні матеріали, до них можна віднести сервіси Google (Google Maps та Street View), Battles, Timemaps.

Мультимедійні технології у навчанні історії знайшли своє застосування у формі мультимедійних презентацій.

Презентації дозволяють використовувати карти, малюнки, відеофрагменти, портрети історичних діячів [5].

У навчанні історії почали активно впроваджувати інтерактивні карти. Найбільш популярними ресурсами є Battles – це карта світу на якій зібрані всі військові конфлікти та битви, Timemaps – це історичний атлас, за його допомогою можна подивитися межі та назви держав у різні епохи [1].

Отже, використання картографічних засобів на уроці з всесвітньої історії в умовах дистанційної форми навчання є інноваційним в сучасній освіті і має нові засоби використання.

До цих засобів відносять: підручники, атласи, карти, електронні атласи, презентації, анімації, відеофільми,

5. Шаріпова Т. В. Впровадження інноваційних технологій на уроках історії, як чинник створення оптимальних умов розвитку для особистості. URL: <http://fel2005.dp.ua/docs/blog/09/028.pdf> (дата звернення: 09.12.2022).

Секція «ФІЛОСОФІЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СЬОГОДЕННЯ У ФІЛОСОФІЇ Г. С. СКОВОРОДИ

Ірина Барабаш,

студентка 61-У групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка

У статті розкрито важливі питання філософії Г. С. Сковороди, що є актуальними в XXI столітті. Закцентовано увагу на аналізі проблем бідності й багатства, взаємостосунків між людьми, щастя, необхідності виховання й навчання підростаючого покоління, духовного покликання й призначення.

Ключові слова: філософ, людина, проблематика, філософське вчення, духовне життя особистості, виховання, навчання.

Вступ. Г. С. Сковорода – відомий український філософ і педагог, мандрівний співець, неперевершений байкар, майстер влучних афористичних і повчальних висловлювань. Він увійшов в історію філософської думки як особистість, що цікавилася всім новим і незвіданим, намагалася розібратися в наукових системах Коперника і Ньютона, прийшла до

усвідомлення вічності й безмежності градації матерії, домінування в природі закономірних зв'язків, причин і наслідків. В. Ерн у монографії «Г. Сковорода. Життя й учення» зазначає: «Все життя Сковороди – це важливий і надзвичайно цікавий метафізичний експеримент, і його філософія є не що інше, як логічний запис даного експерименту» [6, с.56].

Аналіз стану досліджуваного питання. Дослідники з різних галузей наукового знання присвятили безліч розвідок аналізу різноматичної спадщини Г. С. Сковороди. Важливі педагогічні ідеї філософа знайшли свою наукову інтерпретацію у працях Н. Алексєнко, С. Бакай, Л. Герус та інших. А. Говорун, Т. Дмитренко, С. Золотухіна, В. Спіцин висвітлили актуальні засади проблеми навчання і виховання, репрезентовані в художньому спадку відомого українця та ефективно втілені в освітньо-виховний процес. Інші вчені (Г. Аляєв, Т. Білич, С. Клепко, Л. Лебедик, Л.Ткаченко, О. Хорошев та інші) цікавилися різними актуальними проблемами, що їх піднімав філософ у теоретичних і художніх працях: розвиток особистості, вічні філософські категорії, «сродна праця», стосунки між людьми тощо.

Виклад основного матеріалу. Світобачення та зміст філософії Г. Сковороди має тісний зв'язок з традиціями української культурної та філософської думки XVII – першої половини XVIII століття. Ідеї самопізнання, заклик до благородних учинків, засудження порочності матеріальних прагнень і швидкоплинності реального життя, проповідь полуаскетичного ідеалу, що складають лейтмотив поезій, церковних проповідей і філософсько-богословських трактатів таких діячів, як П. Могила, І. Галятовський, І. Гізель, Д. Туптало та ін., приваблювали загальними тенденціями й Г. Сковороду. Його збірка «Байки Харківські», що складається із тридцяти творів, з одного боку, продовжує традиційну тематику своїх попередників, з іншого – в ній він виступає як новатор, який значно розширив ідейно-тематичні горизонти даного жанру і вивів його на шлях самостійного розвитку.

Центральне місце у філософії Г. Сковороди займає людина і те, до чого вона має прагнути – щастя всього людства. Бачачи головний сенс життя в самовдосконаленні, в злитті з Богом, філософ не вимагає, щоб люди йшли таким шляхом. На його думку, головна мета людського життя – дух особистості, думки, її серце і почуття. У вченні філософа існує три світи. Один – великий, безкінечний макрокосм. Інший – безмежний, людський мікрокосм, а третій, символічний – Біблія. Він вважає Священну книгу найважливішою книгою серед інших важливих видань, що вчить процесу облагородження людського серця.

Автор переконує, що перший крок на даному шляху – це усвідомлення того, що в будь-якій людині є два серця – смертне й вічне, глибоке й вразливе. Людина, яка проникає в глибину своєї дуальності, на його думку, відчуває всю глибину Божого слова.

Серце, в тлумаченні Сковороди, це не просто орган тіла людського, а специфічне, не виражене словами зосередження душі або ядро людської природи. Тому надзвичайно важливим є філософське вчення про серце як центр і цілісний початок духовного життя людини. Український філософ так говорить про свій феномен: «Серце твоє є головою всіх органів твоїх. А коли є голова, то ти сам є власним серцем» [1, с. 9]. Таким чином, українським письменником була обумовлена ідея самопізнання людиною власного духовного ества як необхідної умови досягнення внутрішньої гармонії.

Важливим у філософії Г. Сковороди є тлумачення поняття «щастя», яке він пов'язує з почуттями вдячності, кохання, дружби. Усвідомивши власну залежність від природи, визначивши міру щастя і змирившись із нею, людина отримує найбільшу насолоду від задоволення найнеобхідніших життєвих потреб. І навпаки, особистість, що втратила відчуття природної міри, не пізнає справжньої насолоди. Доброта, як і любов взагалі, на думку мудреця, з'являється як результат природної спорідненості людей. Тому він і обґрунтовує, що

«подібне до подібного веде сам Бог» [4, с. 81]. На його думку, симпатія – це ознака схожості душ так само, як і дружба, оскільки якраз вона є основою співжиття людей у колективі, в державі, в суспільних групах.

Характерною ознакою щастя в розумінні Г. Сковороди є його органічний зв'язок із внутрішнім світом особистості, але це не означає, що воно є антисуспільним і егоїстичним за своєю сутністю. «...справжнього ж щастя є така природа, – пише він, – що чим більше мати в ньому причасників, тим солодше і більш заздрісливіше стає це добро і цим одним відрізняється від брехливого мирського щастя, про яке сказати ніяк неможливо...» [4, с.132]. Таке важливе зауваження дає можливість зробити висновок, що філософ шукав рішення проблеми всезагального і надійного щастя для всіх людей. Сміслом власної філософії він вважає те, що вона вчить справжньому щастю. Воно пов'язане не з багатством, бо «не по чину, не в стороні, не в достатку щасливим будеш», а в першу чергу з внутрішнім світом, щоб «впізнати, знайти самого себе» [4, с. 100].

Дотримання природної міри виступає умовою самовиховання справжнього смаку життя і спокійного самопочуття. Звідси почуття самозадоволення поєднуються з почуттями вдячності природі (Богові) за те, що вона попідкувалася про те, щоб все необхідне для людини було легкодоступним. Незадоволеність тим, що маєш, прагнення до отримання більшого, ніж необхідно для підтримки нормального життя, перетворення процесу задоволення плотських потреб у культ і мету життя, на думку письменника, і залучає людину в те негативне життєве коло, з якого практично відсутній щасливий вихід [3].

Будь-яка людина може бути щасливою, при цьому залишаючись бідною. Щастя як стан духовного задоволення, радості душі, відповідно до поглядів Г. Сковороди, є суб'єктивним хвилюванням. Відтак при наявності мінімуму зовнішніх умов воно залежить від внутрішньої оцінки

ставлення до дійсності. Виходячи з таких поглядів, філософ переконує, що бідна людина має більше можливостей досягнути щастя, ніж багата, оскільки володіння матеріальними цінностями збільшує залежність людини від зовнішніх обставин. Він говорить: «Той, хто володіє собою, хоча й бідний, насправді є значно багатшим, ніж царі, а той, хто володіє світом, не володіючи собою, трясеться за власне багатство, не може почуватися щасливим» [4, с. 76] Тому «не той скудний, хто вбогий, а той, хто бажає багато» [4, с. 76], оскільки це призводить до опустошення душі.

Байкар засуджує згубність, що прихована в честолюбстві, прагнення до збагачення, розкриває його беззмістовність і ненадійність, нагадує, що «найбідніші раби народжуються в предків, які жили в калюжі великих прибутків, а багато багатців уже часто стають злидарями» [4, с. 77].

Працюючи в Переяславській семінарії, Харківському колегіумі і домашнім учителем, Г. Сковорода мав значний педагогічний досвід, який він намагався теоретично узагальнити, спираючись на положення виробленого ним філософського вчення. Оскільки він приділяв значну увагу проблемам моралі, то це сприяло виробленню певних педагогічних принципів освіти і виховання. І до цього часу його погляди знаходяться в полі зору дослідників, які розкривають суттєві моменти авторської педагогічної практики і теорії, описані у філософських працях, поезіях, байках і листах.

Український філософ критикує ту систему навчання і виховання, що була модною в його часи серед значної кількості правлячих кіл і яка передбачала не скільки виховання «справжньої» людини, стільки набуття зовнішніх манер поведінки. У власних педагогічних ідеях мислитель спирається на принцип відповідності природі як основи виховання щасливої і суспільно корисної особистості. Він стверджує, що виховання «витікає із природи», а природа, відповідно, – найвищий учитель, який вимагає лише не заважати йому проявляти себе. Вихователь і вихованець мають йти їй

назустріч. Такою є домінанта педагогічних роздумів Г. Сковороди.

Значну увагу в пізнанні природи людини і визначенні нею свого місця в житті філософ відводить практиці, вправам, функція яких полягає в тому, щоб привести до досконалості природні задатки. У цьому розумінні він і розрізняє науку і звичку, навчання і практику. Автор застерігає від ледарства і неробства, маючи на увазі ледарство як фізичне, так і духовне. Метою виховання він бачить не лише вміння знаходити істину, пізнавати явища природи, а перш за все набувати вміння любити, товаришувати, відчувати вдячність. Адже на його думку, природу людини характеризує не стільки розум, скільки «благородне серце», «добра воля», які стають мірилом схильності до здійснення позитивних вчинків [3].

Г. Сковорода надає важливої ролі педагогічній науці, вихователю і школі, стверджуючи, що той, хто має бажання навчати інших життєвої мудрості, повинен довго самовдосконалюватися сам. При цьому він підкреслює необхідність морального авторитету вчителя, єдності його слова і вчинків. Також вважає, що вихованням підростаючого покоління, крім педагогів, мають займатися й батьки: «Батьки – найкращі наші вчителі»[1, с.11].

Висновок. Таким чином, у творах філософа розкрито актуальні проблеми і питання сьогодення: співвіднесеність матеріального і духовного багатства, добро і зло, дружба, любов, розум, взаємостосунки між представниками різних соціальних прошарків тощо. Він показав, що справжня цінність людини визначається не одягом, не зовнішньою красою, багатством, походженням, титулами, чинами, посадами, тобто не зовнішніми, а внутрішніми якостями. Ці якості – розум, знання, працелюбність, чесність, справедливість, яка проявляється у справах людських. Переконає, що не походженням, не титулами, не чинами і не угіддями визначається гідність людини, а її справами.

Список використаних джерел та літератури

1. Благодарный Еродій. URL: <http://litopys.org.ua/skovoroda/skov205.htm> (дата звернення: 17.12.2022).
2. Бондарчук Л. М. Григорій Сковорода як символ мудрості української землі. *Література в загальноосвітній школі*. 2004. № 10. С. 7–9.
3. Педагогічні ідеї Г. С. Сковороди / за ред. Д. Г. Дзевєріна. К.: Знання, 1972. 264 с.
4. Сковорода Г. Сродность к богословию. *Повне збір. творів*. У 2-х т. К.: Знання, 1973. Т. 2.
5. Хижняк З. І. Г. С. Сковорода і Київська академія. *Педагогічні погляди Г. С. Сковороди*. Київ, 1972. С. 170–184.
6. Эрн В. Ф. Григорий Саввич Сковорода : жизнь и учение. Москва : Товво тип. 1912. 342с.

ГРИГОРІЙ СКОВОРОДА ПРО САМОПІЗНАННЯ ТА СПОРІДНЕНІСТЬ ВИХОВАННЯ З ПРИРОДОЮ

Галина Зорева,

студентка 61-У групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівський національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті розглянуто ідею Григорія Сковороди про самопізнання та спорідненість виховання з життям. Думка та

філософські погляди детально розглянуті та досліджені. Процес самопізнання розглядається з глибини як фундамент для успішного життя. Спорідненість виховання з природою представляє собою гармонійний розвиток людини та запоруку її співжиття зі світом природи.

Ключові слова: самопізнання, спорідненість виховання з природою, ідея «сродної праці», душевна гармонія, успішність, виховання особистості.

Вступ. У рік 300-річного ювілею з дня народження Григорія Сковороди ми по-особливому урочисто вшановуємо пам'ять про нього, звертаємося до творчості митця, його філософської думки і переоцінюємо надбання філософа з вершини сучасних реалій. Постать митця, овіяна багатьма міфами та легендами, розгортається у власній філософській величі, а дослідження життєвого та творчого шляху Григорія Савича Сковороди стають ще більш ґрунтовнішими та глибшими [5, с. 14-16]. З глибини віків до нас доходять віддзеркалення філософських думок, які впродовж століть наповнилися новим змістом і розширили своє початкове розуміння. Звертаючись до авторитетів минулого, кожен з нас хоче зачерпнути те, що зробило їх великими і назавжди залишило нетлінними символами своїх епох. Якщо сьогодні шукає натхнення й мудрості у старовині, то вони можуть поєднатися у гармонійному філософському тандемі зв'язку минулого й сучасного, який створить найбільшу цінність з її найбільш можливих проявів. Багато людей сьогодні намагається пізнати себе й торувати в житті власний путь. Заглибившись у власне «Я», людина шукає відповіді на глибинні питання, відповіді на яких неможливо почути ні в дитинстві, ні в дорослому віці. Людина пізнає себе і через біль, розчарування, розпач і страх вона йде до вершин самопізнання і осягає себе як індивідуальність, гармонія якої є поєднанням внутрішнього задоволення та зовнішнього світу. У глибині філософської думки Григорія Сковороди люди шукають відповіді на свої запитання, адже звернувшись до думки

найвідомішого українського філософа вони переслідують надію, що їхні пошуки стануть вдалим. Філософія завжди була способом пояснити багато незрозумілих речей і розібратися в тому, як функціонує наш світ [4, с. 110]. Григорій Сковорода поєднав у власному житті багато різноманітних ролей: мандрівного вчителя, філософа, письменника, мудреця, співця з оксамитовим голосом і непокірного вільнолюбного чоловіка. Філософ додав блиску власній творчості темою самопізнання, якої неодноразово торкався і темою спорідненості виховання з природою, бажаючи пояснити зв'язок виховання з природними елементами [6, с. 146-157]. Вивчення філософської думки і поглядів Григорія Сковороди є надзвичайно цікавим, а їх розуміння та дотримання є найвищим виявом здатності людини працювати в царині філософії.

Перелік дослідників питання. Багато видатних діячів науки та культури вивчали творчість Григорія Сковороди, багато з них присвятили життя майстру і вірному відтворенню правильності його поглядів у сучасності. Звертаючись до джерел минулого, дослідники занурилися у глибочинь філософської думки XVIII ст. і зробили висновки про те, що ідея самопізнання та погляд щодо спорідненості виховання з природою актуальні й до нині, але в сучасному науково-освітньому та культурному середовищі їх потрібно правильно інтерпретувати і подавати погляди філософа без переробок та змін. Вагомий внесок у дослідження життєвого і творчого шляху Григорія Сковороди зробили багато дослідників, які присвятили свою працю висвітленню сквородинівської філософії і системи світобачення філософа [3, с. 67]. Авторитетним дослідником є Володимир Ерн, який сформував думку про те, що Григорій Сковорода є засновником східноєвропейської філософії, одним із найвагоміших філософів Європи свого часу, напрацювання якого не втратили актуальності й правильності й до нині. Володимир Ерн розширив сферу розуміння філософії Григорія Сковороди, акцентував увагу на самопізнанні людини, яка присутня в

мистецьких надбаннях філософа. Володимир Прокопенко займався дослідженням впливу ідей Григорія Сковороди на українську ідентичність, науковець сформував бачення спорідненості виховання з природою, яке наскрізною лінією відображається у літературній і філософській думці митця. Публіцист Олександр Філоненко сформував ідейну цілісність та зв'язок сквородинівської філософії із сучасністю. Дослідник здійснив оцінку зв'язку ідей Григорія Сковороди із сучасними тенденціями та ідеями. Успішність самопізнання та виховання особистості вбачається у зверненні до ідей Сковороди, які мають бути прийняті та застосовані в сучасних умовах. Вагомий внесок у вивчення творчості Григорія Сковороди здійснив Тарас Лютий, який стверджував, що філософ є надбанням українського народу і його філософія полягає у всеохоплюючому зв'язку з українством. Тарас Лютий доторкається до теми самопізнання, що піднята у творчості Сковороди, а до розуміння фундаментальності виховного процесу закликає з'ясування його зв'язку природою. Леонід Ушкалов дослідив та описав життєвий шлях Григорія Сковороди та нетлінність його філософських ідей, що витримали тиск епох та режимів і, неначе, заново ожили в сучасній інтерпретації.

Основна частина. Григорій Савич Сковорода все життя займався пошуком глибинних почуттів і прагнень, які роблять людину такою, якою вона є. Філософ еволюціонує в літературних творах і поступово його погляди розширюють і з думок і припущень перетворюються на фундаментальні переконання.

Григорій Сковорода дослідив феномен, який з його подачі отримав назву «сродна праця», у багатьох літературних творах митець описав розуміння та побутування цього процесу. Ідея «сродної праці» полягає в тому, що людина займається тим, до чого в неї лежить душа; тим, що викликає в неї відчуття втіхи і задоволення життям. На думку філософа саме праця у царині

того, що подобається і приносить сердечну радість, є запорукою щасливого життя [7, с. 226-229].

Григорій Сковорода присвятив багато років дослідженню самопізнання людини. Філософ дотримувався думки про те, що, якщо людина пізнає себе, усвідомить свої вподобання і улюблені справи, то зможе стати щасливою, успішною і проживе правильне життя, наприкінці якого не буде відчувати, що воно минуло даремно [8]. Самопізнання є нічим іншим, як способом знайти своє місце у світі і зайняти його. Філософ довгий час шукав себе і зрештою він знайшов своє призначення і не відмовився від власних переконань. Відомий вірш та один з найяскравіших афоризмів Григорія Сковороди: «Всякому місту звичай і права» демонструє наскільки кожен є різним, не схожим на інших і для кожного є своя правильність у поглядах на життя. Якщо певні дії, вчинки, спосіб мислення є звичайним і природним для однієї людини, то інша не буде відчувати тяги до них, а навпаки, буде прагнути робити по-іншому, робити за власним розсудом і це буде найкращим для неї.

Іншим фундаментальним філософським поглядом митця є розуміння зв'язку та спорідненості виховання з природою. Філософ уважав, що виховання має відбуватися у нерозривній єдності з природними процесами [1, с. 110]. Людина має виховуватися на розуміння того, що вона частина природи. Виховати любов до живого, вміння піклуватися про нього, бажання примножувати природні багатства є основою для виховання особистості, яка живе в гармонії із навколишнім світом, а такої гармонії можна досягти через гармонійність у самій людині. Григорій Савич уважав, що людина має жити в гармонії з природою, адже природа є людським домом і саме природа породила людину, дала їй все, що треба для життя і щастя, дала відчуття і змогу їх проявляти.

Григорій Савич присвятив життя пошуку відповідей на запитання, які сам колись і поставив. Філософ прожив гідне і достойне життя, яке є свідченням того, що слідуючи за власним

голосом серця, покликами та дотримуючись своїх задатків і здібностей можна стати щасливою людиною, займатися тим, що добре виходить і не витратити час на погоню за примарами успіху, адже для кожного вершина успіху вимірюється у зовсім різних досягненнях.

Висновки. Можна зробити ґрунтовні висновки щодо того, яку роль самопізнання та виховання, яка є споріднене з природою відіграють у філософській думці Григорія Сковороди. Проаналізувавши великий перелік літературних праць митця та дослідивши життєвий шлях філософа з упевненістю можна говорити про те, що самопізнання відіграє найбільшу роль у житті людини, саме пізнавши себе і осягнувши всі свої задатки, таланти і перспективи, людина може досягати вершин успішності в суспільстві, стати щасливою і прожити гідне життя, яке буде приносити користь і радість як їй, так й іншим людям. На думку Григорія Сковороди спорідненість виховання з природою полягає в тому, що людина є частиною живого, виховати повагу і любов, вміння й бажання піклуватися про живий світ є вершиною професії будь-якого вчителя. Виховання від свого початку має опиратися на закони природи, окрім цього людина має осягнути і зрозуміти власну природу і слідувати за її законами. Виховання є спорідненим з природою людини, їх гармонія є беззаперечною, а її цілісність є ознакою для процвітання будь-якого суспільства.

Список використаних джерел та літератури

1. Глива Є. Онтологічний образ людини в творчості Григорія Сковороди. Київ: ТОВ «КММ», 2006. 256 с.
2. Григорій Сковорода і Сумщина: метод.-бібліогр. покажч. / Управління культури і туризму національностей та релігії Сумської облдержадміністрації. Яценко Л. І. ; ред. Отенко С. І. Суми: Сум. ОУНБ, 2012. 38 с.
3. Махновець Л. Григорій Сковорода. Біографія. Київ: Наукова думка, 1972. 255 с.

4. Попович М. Григорій Сковорода: філософія свободи. 2-е вид. Київ : Майстерня Білецьких, 2008. 256 с.
5. Ушкалов Л. Сковорода та інші: Причинки до історії української літератури. Київ: Факт, 2007. 552 с.
6. Чернега Т. М. Раціональне та містичне у філософії Григорія Сковороди. Одеса: Астропринт, 2007. 400 с.
7. Чижевський Д. Філософські твори : У 4 т. - Т. 1: Нариси з історії філософії в Україні. Філософія Григорія Сковороди. Київ : Смолоскип, 2005. 402 с.
8. Шевчук В. О. Пізнаний і непізнаний Сфінкс: Григорій Сковорода сучасними очима. URL: <https://philosophy.ucu.edu.ua/piznanyj-i-nepiznanyj-sfinks-grygorij-skovoroda-suchasnumy-ochyma/> (дата зверення: 22.12.2022).

ОСВІТНІ ІДЕЇ Я. А. КОМЕНСЬКОГО В СУЧАСНІЙ ПЕДАГОГІЧНІЙ СИСТЕМІ

Кирило Курган,

студент 61М-М групи

факультету природничої і фізико-математичної освіти,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,
*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

У статті автором було обґрунтовано внесок Яна Амоса Коменського у сучасний процес навчання у системі шкільної освіти. Розглянуто провідні освітні ідеї педагога.

Ключові слова: педагогіка, освітні ідеї, пансофія, класно-урочна система.

Постановка наукової проблеми та її значення. Ян Амос Коменський – пророк сучасних ідей у педагогічній освіті, який ставив і розв’язував найважливіші освітні проблеми, виходячи з власної практики, спостережень, ґрунтуючись на теорії і практиці виховання всіх часів і народів. У своїх творах він дає такі настанови, які випередили практику його сучасності. Колосальний педагогічний досвід і наукове передбачення – феномен учення Я.А. Коменського, що зберігає свою актуальність і в наші дні.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Дослідженням педагогічної та просвітницької діяльності Я.А. Коменського займалися вітчизняні й зарубіжні вчені: Я.Д. Ісаєвич, Є.І.Коваленко, Б.Н. Мітюров, Л.О.Голубнича, Г.Джибладзе, Ф.Йейтс, К.Шаллер та ін. [4]. Але в сучасних наукових розвідках мало приділено уваги питанню дослідження використання освітніх ідей чеського вченого, а також їх упровадження в сучасній педагогічній системі.

Мета статті – проаналізувати використання освітніх ідей Коменського у системі шкільної освіти в умовах реформування.

Виклад основного матеріалу. Я. А. Коменський – основоположник нової прогресивної педагогічної системи, який належить до когорти видатних мислителів минулого. Освітні ідеї великого гуманіста знаходять свій відбиток у реформі сучасної школи.

Серед наукових доробків Коменського на особливу увагу заслуговує його «Велика дидактика» (1632 р.), де викладені педагогічні ідеї щодо організації освітнього процесу:

- освіта людини починається з дитинства і для цього відводяться ранкові години, а все, що підлягає вивченню, розподіляється згідно з ступенями віку;
- розум розвивається раніше, ніж мова. Ніяка мова не вивчається через граматику, а через відповідні твори

письменників. Реальні навчальні предмети передують формальним, а приклади – правилам;

- кожен, кого віддають до школи, залишається в ній до кінця. Розум учнів слід підготувати до засвоєння предмету, який вивчається, а все, що стоїть на заваді навчання, потрібно усунути;

- у школі необхідно встановити порядок, за яким учні в один і той же час займатимуться одним предметом;

- учитель, по-перше, має домагатися розуміння речей, по-друге, розвивати пам'ять і, по-третє, розвивати мову і руки, вдаватися до всіх способів розкриття пізнавальних здібностей і застосовувати їх згідно з обставинами;

- навчальний матеріал має розподілятися так, щоб наступні заняття служили подальшим розвитком одержаних знань у їх частинах подібно до того, як всі гілки дерева виростають одна з одної. Будь-яка мова, наука і мистецтво спершу повинні викладатись так, щоб в учнів склалось загальне уявлення про ціле;

- уся сукупність занять має детально розчленуватися на класи з таким розрахунком, щоб попереднє завжди відкривало дорогу наступному, виконувалася своя особлива робота, щоб нічого не пропустити і не перекрутити;

- школа має знаходитись у тихій місцевості, віддаленій від місць розваг;

- учні одержують відповідні кожному класу книги, які заслужено можна було б назвати джерелом мудрості, благочестя, у школі й поза її стінами не терпітимуть поганого товариства [3].

Значна частина загальних положень, сформульованих Коменським, давно стали педагогічними постулатами. Один із них полягає в тому, що школа має бути місцем, де б засвоювалися знання, уміння і навички, необхідні для життя. Таку освіту, на думку педагога, може забезпечити лише пансофія, що служить підґрунтям для визначення ключових компетентностей XXI століття.

Характерним для пансофії Я. А. Коменського є побудова його теорії пізнання за принципом тріади, які він називає «трьома сходинками мудрості»:

- теорія – представлення предмета з усіх сторін, поділ проблеми на кілька складових частин, автопсія (природна схильність людини самостійно розглядати і сприймати матеріальні предмети навколишнього світу);

- практика – учень ознайомлюється із зразком предмету, з'ясовує для себе смисл діяльності, потім індуктивним шляхом виявляє, як із частин можна одержати ціле, і здійснює автопраксію (самовправляння);

- хресис (застосування) – починається із з'ясування функціональної сутності речі, потім відбувається пошук правильного способу застосування цієї речі. І головним тут є «...застосування уже засвоєного знання лише з доброю метою» [2, с. 86].

Провідними освітніми ідеями у пансофії Я. А. Коменського є: усунення багатокласового стереотипу, що навчання доступне лише обраним; освітній процес відбувається на загальних засадах (для всіх дітей різних соціальних верств населення); усебічний розвиток особистості, зокрема, розвиток інтелектуальних здібностей, моральних якостей і релігійних почуттів; сприяння духовному відродженню людства (пансофія повинна усунути всі непорозуміння між людьми); формування нової школи на засадах гуманізму, демократизму та єдності школи й освітньої системи; виховання дитини у «цілісності її єства»; створення сприятливих умов для засвоєння необхідних знань; наука охоплює все, що знають люди [1; 4]. Я. А. Коменський наполягав на тому, що у суспільстві має бути школа мудрості, пансофічна школа, де до освіти та до мудрості залучатимуться всі діти.

Однією з провідних освітніх ідей Коменського, що була втілена в сучасну педагогіку, є класно-урочна система як основний принцип організації освітнього процесу.

Ян Коменський висунув ідею створення чіткої чотириступеневої системи шкіл для кожного віку окремо: «Кожному вікові треба призначити одно шестиріччя і відповідну школу так, щоб 1) для дитинства було школою материнське піклування, 2) для отрочтва було школою школа елементарна або народна школа рідної мови, 3) для юнацтва було школою латинська школа або гімназія, 4) для зрілості було школою академія і подорожі. Зокрема, материнська школа повинна бути в кожному будинку; школа рідної мови – в кожній громаді, в кожному селі і в кожному містечку; гімназія – в кожному місті; академія – в кожній державі...» [3, с. 203]. Перші дві школи мають бути обов'язкові для всіх, а наступні – відкриті для всіх бажаючих.

Освітні ідеї Коменського були продовжені провідними педагогами Західної Європи, а також України, і втілені у сучасні шкільні системи. Його думки наразі є актуальними. Реформування сучасної шкільної системи освіти з урахуванням ідей та принципів великого педагога дозволить створити досконалий процес організації успішного навчання.

Список використаних джерел та літератури

1. Вихрущ В., Л. Ковальчук Пансофія Я. А. Коменського як основа забезпечення компаративістського підходу в історії дидактики. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2013. № 8 (2). С. 38-45. URL: <http://surl.li/edegy> (дата звернення: 09.11. 2022).
2. Коменский Я. А. Избранные педагогические сочинения: в 2-х т. / [под ред. А. И. Пискунова и др.]. М.: Педагогика, 1982. Т. 1. 656 с.; Т. 2. 576 с.
3. Коменський Ян Амос. Вибрані педагогічні твори: у трьох томах. Т.1. Велика дидактика / під ред. проф. А. Л. Красновського. Київ: Рад. школа, 1940. 248 с. URL: <http://surl.li/dtptw> (дата звернення: 09.11. 2022).
4. Кузьмінська Ю. Ян Амос Коменський – основоположник нової прогресивної педагогічної системи, великий гуманіст

і мислитель. *Педагогічний часопис Волині*. 2016. № 2. С. 34-40. URL: <http://surl.li/edegx> (дата звернення: 09.11.2022).

ФІЛОСОФІЯ ПРОЄКТУ «НОВА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА» В СУЧАСНІЙ СИСТЕМІ ОСВІТИ

Яна Рева,

студентка 61-У групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,
*Глухівський національний педагогічний університет
імені Олександра Довженка*

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,
доктор педагогічних наук,
завідувач кафедри історії,
правознавства та методики навчання,

*Глухівській національний педагогічний
університет імені Олександра Довженка*

Освітня концепція «Нова українська школа» аналізується у контексті філософської антропології, «людського виміру» освітнього знання, особливо нових підходів до людських феноменів, які долають антропоцентристські методології. Поглиблюється інтерпретаційне обґрунтування важливості нових ідей для формування нового освітнього змісту, нових освітніх програм та моделей. Автори стверджують, що завдяки освіті, самоорганізації та саморозвитку індивіди набувають сучасних наукових знань та глобальних компетенцій, керують власним існуванням, протистоять згубним тенденціям олігархічного неофеодалізму, можуть прогнозувати соціальні та культурні траєкторії. Обробляйте, самотійно вирішуйте його проблеми та досягайте успіху. Автор пропонує вирішення найважливішої державної проблеми освітньої політики

підвищення якості знань у загальноосвітній середній школі на основі засад трансгуманітарної методології, що спирається на нову філософську антропологію, філософію, пов'язуючи це з дослідницькими проєктами. у розвитку освітніх установ. складності, самоорганізації, нестабільності та творчого мислення.

Ключові слова: трансформація феномена людини, трансгуманітарна методологія, нова філософська антропологія, складне мислення, державна освітня політика, освітня парадигма, глобальні компетентності.

Вступ. Розуміння розвитку освіти у сучасному світі неминуче стикається з глибокими змінами не лише економічної та культурної системи та моделі освіти, що тією чи іншою мірою враховується національно-політичною концепцією «нової української школи». А також самого людського феномену.

Розв'язання завдань часу та освіти людям та роздуми над цими питаннями допоможуть нам зрозуміти необхідність нових способів розуміння людей в антропологічному характері освіти та виховання у контексті глибоких соціальних змін. М. Шеррер, К.-О. Апель, Ю. Хабермас, С. Хантінгтон, М. Хайдеггер, Ж. Делор, Ж. Атталі, Ж.-Ф. Ліотар, Ф. Фукуяма, український філософ (Л. Горбунова, М. Култаєва, О. Гомілко, І. Предборська, С. Пролесєв та ін.) акцентують свою увагу на практичній проблемі філософсько-антропологічного пізнання як основи світогляду та цінності людського існування у світі, формування гуманістичних тенденцій у вихованні, подолання авторитарних та деспотичних педагогічних установок.

Філософсько-педагогічна антропологія від самого початку свого виникнення, а саме робота К. Ушинського «Людина як об'єкт освіти». Вона була покликана зрозуміти соціальні засади, формування людських цінностей, спрямованість світоглядів. Він відновлює українські інтелектуальні традиції в освіті та поглиблюється у нові проблеми людської, широкі філософсько-антропологічні

пласти та прогнози майбутнього, щоб зрозуміти неоднозначність та складну структуру людських явищ.

Але правильна оцінка проблеми всебічної освіти та виховання людини неможлива без розуміння сучасної кризи людства. Він полягає у провинах, крайніх проявах особистості, орієнтації на іншу людину. Наприклад, всесвіт, природа, боги, люди тощо. Це означає, що у антропологічних проблемах усвідомлюється інший, мінливий, зовсім невизначений стан людини, відкритий зовнішньому світу. Фактично йдеться про новий теоретичний та практичний поворот у філософській антропології.

На перший план виходять питання гідної самореалізації людини в українському цивілізаційному проекті та філософії гуманізму як основи світогляду української ціннісної інтеграції. Тому з урахуванням вимог того часу, потреб суспільного розвитку України, цілей, ідеалів та цінностей освіти вона потрапляє до предметної галузі філософії освіти. Проблема гідної самореалізації людини, запобігання незворотності негативних процесів у сфері освіти дуже наполегливо спонукає нас до зміни нашого філософського мислення [1, с. 26-38].

Виклад основного матеріалу. В історії української філософії та педагогічної думки уявлення про людину та її існування дають В. Мономах, Г. Сковорода, П. Юркевич, К. Ушинський, С. Русова, Г. Ващенко, В. Сухомлинський, які освоїли традиційну філософію, орієнтовану на код та християнську філософську антропологію.

З погляду філософсько-педагогічної антропології сучасні вітчизняні вчені В. Андрущенко, В. Бех, В. Кремінь, О. Гомілко, С. Клепко, М. Культаєва, Л. Горбунова, І. Передбірська та ін. описують важливі структурні зміни. Формування суспільства знань, що відбувається на початку 21 століття, вважається закономірним етапом становлення людського суспільства. Одним із проявів суспільства знань став страх, що в найближчому майбутньому люди можуть перетворитися на кіборгів, людино-машинних гібридів. Щоб

цього не сталося, ми схилиємось до думки О. Гомілка. Немає необхідності збільшувати знання настільки, щоб змінити те, як ми їх набуваємо, сприймаємо та використовуємо.

Суспільство знань – це посилення ролі знань і збільшення кількості, а трансформація і переформатування знань. Там, де трансформація належить змісту знань, реорганізація належить до інституційної інтеграції знань. Зрозуміло, що наука та освіта теж мають змінитися.

Людське мислення виражає прагнення божественної моделі, у якій спонтанність і раціональність не виключають одне одного, а взаємообумовлюють. Тоді не лише пізнання, а й фізичні характеристики людини набувають ознак інтелекту. У суспільстві знання людина має обґрунтувати свої претензії на звання розумної істоти.

Центральними темами сучасної західної філософсько-педагогічної антропології є теорія та практика стосовно людського виміру освітніх установ, їх гуманітарного характеру, витоків освіти в людині та визнання самооцінки всіх людей, особливо дітей [2].

Роботи таких вчених, як Т. Баллауф, Г. Ромбах, М. Лангевельд, Г. Кнолль, Т. Літт, К. Дункер і В. Дільтей зробили помітний внесок у розвиток ціннісного гуманітаризму та послідовних ідей вважається таким, що має континуум і умови людського існування, процес у ширшому антропологічному сенсі, саме як переробку людини іншими як складову психічного виробництва. Ця група вчених звертає основну увагу на виявлення постійних передумов, що лежать в основі розвитку як окремих індивідуумів, так і людського роду загалом. Нові інтерпретації людей мають вирішальне значення на формування світу навчання, побудови освітньої дійсності. Візьмемо, наприклад, М. Еліаса. Його двоїтий образ як спосіб вибору та дії індивіда формується у його відносинах з іншими людьми, у його соціальній переробці власної природи. Те, що тут відкидається, є вилівкою одночасно. Це механізм

особистого самоврядування індивідів стосовно інших людей, який пов'язує самоврядування та визнає його обмеженість.

Незважаючи на суперечливість цієї філософсько-антропологічної позиції, її можна враховувати при обґрунтуванні людини орієнтованої освітньої системи. Однак, на наш погляд, залишаються мало вивченими багато спірних питань, тонкі, але важливі методологічні підходи, які роз'яснюють шляхи вирішення проблеми розвитку людського потенціалу, а також те, що середня освіта спирається на сучасні уявлення про національну культуру та самоідентифікацію особистості та спрямована на відтворення певного обсягу знань і формувати навички та вміння, що не відповідають дійсності нашого часу.

Змінився весь склад світу, змінилося українське суспільство, з'явився інший тип людини. Тому освіта як структурно-символічна система потребує зміни філософських, антропологічних та методологічних підходів. Зокрема, педагогам необхідно набути вміння формувати у молоді нові цільові установки, конкретні смисли інструкцій, вміння формувати зразки українського світогляду. І світогляд, тобто дорогоцінне ставлення до навколишньої дійсності [3, с. 97-141].

Позаосвітній контекст, у якому певний відсоток вчителів та адміністраторів освіти має новорадянський духовний наратив, не просто негативно визначається у суспільному сприйнятті. Здається, це й позитивно: з одного боку його можна виключити з партійно-політичного істеблішменту, тим більше, що громадська думка не є реалізацією освітньої політики, а з іншого боку публічна сфера може впливати на сферу та прийняття рішень. І ми бачимо потребу у специфічній загальній середній освіті, спрямованій на освітні потреби дітей, а також потребу у нових освітніх стратегіях, пов'язаних із процесом формування «мережевого суспільства». Ми лише намагаємося описати загальний дискомфорт системи середньої освіти в цілому.

Один із способів зробити це питання реальністю – зробити це питання справді важливим, як питання справжньої незалежності, територіальної цілісності та суверенітету України, питання «існувати чи ні», яке є центральним для того, що означає Україна. Подальше вивчення цього питання потребує нового філософсько-антропологічного осмислення феномену середньої освіти, особливо у рамках плюралістичного підходу до педагогічної філософії. Щоб знайти правильні відповіді на глобальні виклики, нам потрібні сучасні методології, які є відповідними інструментами для мислення та дії.

На жаль, немає творів української філософії, які могли б бути концептуальною основою для нашого дослідження, але є нові методологічні підходи, нові методологічні ідеї, які вказують на нові обрії середньої освіти в цілому. Спробуємо намітити основні риси значенневих оборотів, що дозволяють по-новому інтерпретувати образ людини [4].

Найважливішою прикметою нашого часу є зміна людського розуміння та ставлення до світу. По-перше, люди перетворили кінцевий, упорядкований і відносно стабільний світ на нескінченний незбагнений всесвіт. Розуміння змін у положенні людини вимагатиме перегляду панівних теорій, що фокусуються на незмінній природі та незмінних пошуках. Традиційний сучасний образ людини як суб'єкта, самодостатньої істоти з власною базою взаємодії зі світом, є постом людини як активної, діяльної істоти в просторі мережі, переходу, доповнений сучасним поглядом, це «кордон» і не має визначеної сутності. В даний час не можна просто ігнорувати такі людські характеристики, як плюралізм та багатоваріантність, а також той факт, що людина в реальному житті визначається різноманітністю високих та низьких моделей поведінки. Нове сприйняття та розуміння людиною цього світу склалося наприкінці ХХ століття і є потужним джерелом нової екологічної свідомості.

По-друге, сучасний образ людини не тільки радикально відхиляється від модерністського уявлення про людину, а й, з іншого боку, від «вищої цінності» Ф. Ніцше як піонера сучасного транскультуралізму. Людина відчувала безпосередній зв'язок із Всесвітом, який був нелюдський, скажений і хаотичний, – і це збивало його з пантелику і змінювало розуміння його глибинної природи. Справа не тільки в необхідності створення нового образу людини, що вбирає в себе теоретичні і практичні переживання людини, а й відмова від орієнтації на людину як на центр вищих цінностей та навколишнього світу. Щодо зміни класичної суб'єктивності, то варто переглянути дитячо-центричний принцип, закладений у політичній філософії «Нової української школи», з позицій критичної рефлексії. Тут прояв світоглядної системи координат суперечить антропоцентричній парадигмі і, звичайно ж, антропоцентричному освітньому проекту [5].

Грунтуючись на міжнародному досвіді трансгуманітарних досліджень та власних спостереженнях, багато українських філософів (Л. Горбунова, І. Предборська, О. Гомілко, Л. Газнюк, С. Пролєєв та ін.) переосмислюють людиноцентричний підхід до побудови інститутів. Можна сказати, що відповіддю на виклики сучасності є подолання панування антропоцентризму як фундаментального світоглядного та методологічного принципу. В умовах нової постантропологічної епохи необхідні сучасні теоретичні концепції для демонстрації можливих методів та підходів до реформування освітнього поля. Синергетична антропологія С. Хоружого представляється евристичним та продуктивним способом вирішення цієї проблеми. Там людина інтерпретується в контексті «антропологічного звільнення» як енергетична освіта, що звільняє, розкріпачує та характеризує себе. Сутнісне та змістовне поняття (на відміну від класичної антропології), але в модусі буття-поведінки, лише своїми діями та прагненнями у надзвичайних обставинах сучасної цивілізації.

Доступ до міждисциплінарних проблем допоможе нам знайти потенціал для подолання антропологічних криз, зрозуміти конкретні колеса тенденції, які ведуть нас у напрямі фундаментальної трансформації людей та перетворення їх на альтернативні види, які умовно називають постлюдьми. Не менш важлива ідея трансгуманізму, розроблена на основі нової філософської антропології, яка ставить за мету вирішення проблем людини як основного предмета та основної мети освітнього процесу. Ми повинні визнати, що відмова від людської ідеї як найвищої цінності є інтелектуальною відповіддю на виклики епохи екологічної кризи та глобального ризику. Це «некерована складність», людина у вигляді трьох основних понять: сутність, субстанція та суб'єкт (творець, Аристотель, Декарт і Кант відповідно) у контексті глибоких змін антропологічної дійсності. Класична модель поступово зникає зі сцени. З'являється інший образ людини, склад якої постійно змінюється. Це з розвитком комп'ютерних технологій і біотехнологій, що призвело до втрати його видової ідентичності [6].

На думку С. Хоружі, опис людської парадигми дозволяє побачити різні сценарії самореалізації людини. Конститутивним тут є «онтологічний розвиток». Це розкриття себе як ширшої сфери самореалізації. «Відповідь на виклик» полягає у новому підході до людських явищ, методологічному підході, достатньому для вивчення людської діяльності. Йдеться про методологічні установки для трансгуманітаріїв, оскільки в них задіяні онтологічні, несвідомі та віртуальні особистості. Аналіз педагогічної теорії та практики може бути здійснений на основі трансгуманітаризму як більш ефективної форми філософсько-антропологічного, природничого та гуманітарного дискурсу [7].

Висновок. Тому вирішення складного клубку протиріч, що накопичилися в освітній сфері, в нових умовах вимагає прозорливості, творчої енергії і, звичайно ж, відкритості до різних перспектив, принципів та методів. Проте динамічний

розвиток українського суспільства визначив перманентний характер не лише системи освіти, а й усього комплексу сучасного життя в Україні, постійне переосмислення освітніх концепцій, реалізацію теоретико-методичного змісту освіти. та переоцінка цінностей.

На наш погляд, має бути вирішене питання про сучасну українську освіту, засновану на новому мисленні, філософії складності, на світлі сучасної філософської антропології, пов'язаної з поглибленням та розширенням гуманітарного кругозору. На основі нової філософської антропології ми маємо змогу подолати протиріччя функцій та інструментів освітньої концепції, концептуалізувати оптимальне бачення українського вчителя у ХХІ столітті, створити сучасні освітні стандарти, навчальні плани, підручники та посібники.

Список використаних джерел та літератури

1. Гомілко О. Суспільство знань як виклик раціональності. *Філософія освіти*. (16). 2015. С. 26–38. URL: www.philosopheducation.com (дата звернення: 23.12.2022).
2. Горбунова Л. Філософія трансформативної освіти для дорослих: університетські стратегії і практики: монографія. Суми: Університетська книга. 2015. URL: <http://ihed.org.ua/ua/rekomend-dzerela-r.html> (дата звернення: 23.12.2022).
3. Горбунова Л., Зглінська Н., Пролеєв С. та ін. Трансгуманітарність як чинник розвитку сучасної науки і освіти. *Філософія освіти*. 2011. 1–2 (10). С. 97–141. URL: www.philosopheducation.com (дата звернення: 23.12.2022).
4. Кайку М. Фізика майбутнього: як наука вплине на долю людства і змінить наше повсякденне життя у ХХІ сторіччі. Львів: Літопис. 2017. URL: <http://www.brautech.co.za/info/FuturePhysics.pdf> (дата звернення: 23.12.2022).
5. Концепція реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська

- школа» на період до 2029 року (2016). Розпорядження Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 р. № 988-р. URL: <http://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 23.12.2022).
6. Хамітов Н. Філософська антропологія: актуальні проблеми. Від теоретичного до практичного повороту. Київ: КНТ. 2018. 398 с.
7. Пирожков С., Майборода О., Шайгородський Ю. Цивілізаційний вибір України: парадигма осмислення і стратегія дії / Інститут політичних і етнонаціональних досліджень ім. І.Ф. Кураса НАН України. 2016. URL: http://nbuviar.gov.ua/images/nauk-mon/Cuvilizacijnyy_vubir_Ukrainu.pdf (дата звернення: 23.12.2022).

РОЗУМІННЯ ВЧЕННЯ ПРО СВОБОДУ ЗА ТВОРЧИМ ДОРОБКОМ ІММАНУїЛА КАНТА

Катерина Шутко,

студентка 61-У групи

Навчально-наукового інституту філології та історії,

Глухівський національний педагогічний університет

імені Олександра Довженка

Науковий керівник:

Гриценко Андрій Петрович,

доктор педагогічних наук,

завідувач кафедри історії,

правознавства та методики навчання,

Глухівській національний педагогічний

університет імені Олександра Довженка

У статті досліджується розуміння вчення про свободу за творчим доробком І. Кантом. Особливу увагу акцентовано на проблемах свободи, принципам їх взаємодії та різних судженнях вченого.

Ключові слова: *свобода, мораль, індивід.*

Постановка проблеми в загальному вигляді.

Актуальною проблемою є свобода індивіда, що здатна відобразити стан людського суспільства і місця в ньому людини. Категорія свободи зумовлює рівень духовності кожної особистості, визначає аспекти буття, породжує в свідомості кожного з нас думку понять: вибору, відповідальності, самовизначення. Особливості вчення Кантом «свободи» спираються на моральні основи людського існування.

Мета статі – дослідження основних аспектів розуміння свободи особистості в працях І. Канта, аналіз вчення та проблематика засад свободи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Імануїл Кант відомий німецький філософ, родоначальник німецької класичної філософії. Один із представників, які несли ідею віри в прогрес людства, що була скерована розумом прямолінійної еволюції [4, с. 92]. Кант, дослідив багато проблем філософії але проблема свободи є досить актуальною і має онтологічний вимір. Щоб уникнути помилковості на основі цього створюється вчення про два світи – емпіричний та умодосягнений. Емпіричний світ розкриває причинно-наслідкові зв'язки в яких відсутнє поняття свободи.

Суть різних рівнів буття розмежовує поняття свобода і необхідність. Необхідність відноситься до світу явищ, а свобода – це «річ у собі», закорінена в умодосяжному світі. З допомогою свободи відкривається умодосяжний світ [4, с. 123].

Філософом висувається твердження, що саме свобода є передумовою моралі, що характеризує людину як чуттєво-природну істоту, яка є розумною та моральною. І як раз такій якості людини притаманна незалежність від визначальних причин світу зовнішньої необхідності. Ця незалежність характеризує свободу людини до складу речей у собі, з усіма притаманними їм філософськими характеристиками.

Важливо, що філософ не моралізує і не вчить правилам моральності, а, навпаки, формулює принцип автономії моралі:

все, що робить людина, повинно виходити, насамперед, від її власних волі і розуму. Відтак ця концепція відіграє теоретичну і гуманістичну роль, суттєво впливаючи на подальший пошук напрямку.

Аналізуючи праці вченого, можемо простежити обґрунтування принципу духовного світу індивіда від причинного зовнішнього, натурально-матеріального, які є відмінні між собою. Такій людській якості притаманна в першу чергу незалежність від визначених причин світу, викликаних зовнішньою необхідністю.

На думку Б. Чичеріна, «свобода людська є свобода розумно-моральних істот. Людина має права, бо має обов'язки, бо має права: якби вона не визначалася істотно вільною, такою, котра має права, то в неї не можна було б вимагати виконання обов'язків. Обидві основи зумовляють одна одну» [2].

Висновки. Отже, вищою цінністю людини є свобода, яка дозволяє діяти вільно в межах певних закономірностей не порушуючи свободу інших, а також свободу як незалежність волі від примусу чуттєвості. Одним із джерел обмежень може бути влада; владний тиск, що чиниться на людину, проявляється у формі політичного та правового насильства.

Список використаних джерел та літератури

1. Бичко І. В., Табачковський В. Г. Філософія. Курс лекцій. Київ: Либідь, 1994. 576 с.
2. Кант І. Аналітика чистого практичного розуму. / пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. С. 21–120.
3. Кант І. Діалектика чистого практичного розуму. / пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. С. 120–179.
4. Кант І. Критика практичного розуму / пер. з нім., прим. Тапіслямова І. Бурковського; наук. ред. А. Єрмоленко. Київ: Юніверс, 2004. 240 с.

5. Шаповалова І. В. Свобода як необхідна умова людського буття. Гілея : *Науковий вісник*. Збірник наукових праць / Гол. ред. В. М. Вашкевич. Київ : ВІР УАН, 2012. Спецвипуск. С. 252–255. URL: http://www.nbuvgov.ua/portal/Soc_Gum/Gileya/2011_SV/Gileyasp/F4_doc.pdf (дата звернення: 21.12.2022).

СТУДЕНТСЬКІ ІСТОРИЧНІ СТУДІЇ

Збірник наукових праць студентів

Випуск 9

Наукове видання

Відповідальний за випуск

Гриценко А.П.

Оригінал-макет

Чумаченко О.А.
Мисник С.О.